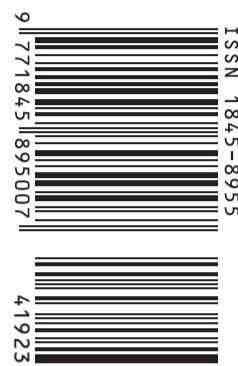

NOVOSTI НОВОСТИ

#1243

Samostalni
srpski
tjednikPetak 13/10/2023
1.33€ / 10 kn / 100 din

PET element

Slučaj tvrtke Drava International mogao bi poslužiti kao predložak za seriju ili film o tranzicijskim poduzetnicima u Hrvatskoj. Poslovni imperij zbrinjava-nja plastike, nastao na zgarištu nekadašnjeg društvenog vlas-ništva, urušio se preko noći, s dalekosežnim pos-ljedicama za okoliš i zdrav-lje Osječana. A sve to uz višedesetljetno sekundiranje HDZ-a

str. 4-5.

Vladi je nakratko poremetio planove – Zoran Milanović i Andrej Plenković (Foto: Ivo Cagalj/PIXSELL)

korist – posljedica je Milanovićeve odluke, ali to nije bio njegov motiv. Imao je dovoljno svojih – osobnih i principijelnih – razloga za relativno sitnu i formalnu opstrukciju kojom se nije ogriješio o Ustav i zakone, niti je išta ugrozio. Nesmotrena većina u Saboru priuštila mu je priliku da podapne nogu Plenkovićevom uvjerenju da ‘može što god hoće’. Nije to ni lijenosni obijest, već čista politika, ‘tvrdi kohabitacija’.

Neovisno o odnosu Milanovića i Plenkovića, itekako ima političke pravde u tome što će Vlada i parlamentarna većina morati ponoviti proceduru izglasavanja rečenog zakona, premda neće doći ni do kakve promjene u suštinskom smislu. Opozicija te stručna i zainteresirana javnost moći će još jednom iznijeti primjedbe na proces izrade i donošenja zakona, kao i na sadržaj, ali HDZ-ova većina na kraju će opet izglasati identičan tekst. Što se tiče načina na koji je pisan i donesen zakon, sve je osmišljeno unutar HDZ-ove radne grupe koju su činili VLADIMIR ŠEKS, KARLO RESSLER, IVAN ANUŠIĆ I IVAN MALENICA, bez ikakvih konzultacija s parlamentarnom opozicijom i bez razmatranja stavova ustavnih pravnika i politologa specijaliziranih za izborne modele. Kao da se radi o bilo kakvom zakonu, a ne o aktu koji značajno utječe na ishod izbora. Vlada do današnjeg dana nije dala uvjerljiv odgovor na pitanje kako glase imena i prezimena ljudi koje je Ministarstvo pravosuđa i uprave angažiralo da sroče zakonski tekst prema kriterijima koje je zadao Ustavni sud.

U pogledu sadržaja, HDZ se od početka do kraja nepokolebljivo držao odluke da neće dublje zadirati u izbornu regulativu, niti će urediti birački registar, nego da će se pozabaviti samo prekrajanjem granica dijela izbornih okruga da bi se približno izravnila vrijednost glasa u različitim krajevima države. Bilo je logičnije i vrijedilo bi znatno duže da su se zakoni izmjenili na način da su fiksirane granice izbornih jedinica – i to tako da, kao što je naložio Ustavni sud, prate granice velikih administrativnih cijelina (županija i gradova) i prirodnih regija – a da varira broj zastupnika po jedinici, ovisno o broju stanovnika i demografskim kretanjima. HDZ o tome nije ni razmišljao, jer se pobunio Ivan Anušić, potpredsjednik HDZ-a i osječko-baranjski župan, zato što bi taj koncept podrazumijevao manje zastupnika iz slavonskih jedinica. Nove granice dijela jedinica, naravno, pravljene su uz vođenje računa o interesima HDZ-a. Što bi drugo i bio smisao pisanja zakona u zatvorenoj stranačkoj kuhinji, umjesto težnje da se postigne što širi konsenzus o regulama po kojima će seigrati utakmica?

Vlada i HDZ odlučili su se za takav pristup, jer su to mogli: nisu prekršili ni Ustav ni zakone, sve su izveli u skladu s propisima, iskoristili su legalne instrumente za provedbu svoje volje. Ali čemu onda iznenadenje i uvrijedenost kad im netko nakratko poremeti planove koristeći se, također, potpuno legalnim i legitimnim sredstvima, i to u donošenju zakona koji je zasluzio i ozbiljnije opstrukcije od ove Milanovićeve? ■

Potpis za otpis

Nesmotrenost i bahatost parlamentarne većine omogućila je predsjedniku Zoranu Milanoviću da vратi HDZ-ov Zakon o izbornim jedinicama u ponovnu proceduru izglasavanja u Saboru

IZJALOVILO se Vladino i HDZ-ovo očekivanje da će predsjednik ZORAN MILANOVIĆ poletjeti da im ispunji želju prema kojoj je Zakon o izbornim jedinicama trebao stupiti na snagu 1. listopada. Potpis je od Milanovića zatražen 28. rujna, a Ustav mu daje rok od osam dana za proglašenje akata izglasanih u Saboru. Šef države potpisao je 3. listopada, pa se cijela procedura mora ponoviti. Premijeru ANDREJU PLENKOVIĆU bilo je stalo da zakon počne vrijediti 1. listopada, jer je Ustavni sud odredio taj rok kad je u veljači ukinuo Zakon o izbornim jedinicama zbog velikih odstupanja u težini glasa u pojedinim okruzima u odnosu na neke druge okruse, no kao što vidimo, neće biti nikakvih problema

ni ako se doneše u studenom ili u prosincu, osim što je nastupio ‘svojevrsni pravni vakuum’. Tako je pokopan i HDZ-ov argument o nedostatku vremena za ozbiljnu, poštenu i dugoročno održivu reformu izbornog zakonodavstva. Tko je, uostalom, HDZ-u branio da izglosa ono što je htio, recimo, 21. rujna, pa da predsjedniku Republike ne ostane manevarskih mogućnosti za prekoračenje željenog roka?

Nije jasno zašto je Plenković isprva optuživao Milanovića za lijenos i nemar u kontekstu kasnog potpisa na Zakon o izbornim jedinicama, kad je nedvojbeno da se radilo o svjesnoj odluci. Očito je da je Milanović htio pokazati Plenkoviću da se, eto, znaju dogoditi situacije kad Vlada ne može baš

normalno funkcionirati sasvim ignorirajući predsjednika Republike, kao što je svojedobno proklamirao premijer. Nakon dvije godine teškog sukobljavanja, premijer nije imao ni jedan jedini razlog da pomisli kako će mu predsjednik izići u susret, odnosno da će predsjednik previdjeti HDZ-ovu nakanu da ga se, mimo odredbi Ustava, prisili na uslugu, da ga prikaže kao čovjeka koji je tu kad HDZ-u zatreba, pa čak i kad je riječ o zakonodavnoj autarkičnosti u stvari koja se tiče izbornih pravila što se odnose na sve sudionike parlamentarnih izbora. Je li Milanović pritom bio u doslihu s parlamentarnom opozicijom, je li djelovao u opozicijsku korist, kao što mu predbacuju HDZ-ovci? Korist za opoziciju – doduše, ne odviše značajna

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 13/10/2023

NOVOSTI #1243

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ

Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA

Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA

Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE

Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI

Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić,

Lujo Parežanić (Kultura)

REDAKTORICE

Ana Grbac,

Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI

Boris Dežulović,

Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta

REDAKCIJA

Paulina Arbutina, Jerko

Bakotin (urednik Interna-

cionalne), Dragana Bošnjak,

Milan Čimeša, Zoran

Daskalović, Ivica Đikić,

Tena Erceg, Dragan

Grozdić, Mirna Jasić Gašić,

Nenad Jovanović, Vladimir

Jurišić, Anja Kožul, Igor

Lasić, Branimira Lazarin,

Gudžević, Boris Rašeta

Bojan Munjin, Tamara

Opačić, Ivana Perić, Boris

Postnikov, Srećko Pušić,

Hrvoje Šimićević i Nataša

Škarić

TAJNICA REDAKCIJE

Irena Bosnić

FOTOGRAF

Sandro Lendler

GRAFIČKI UREDNICI

Ivana Družak,

Darko Matošević

DIZAJN

Parabureau / Igor

Stanišević & Damir Bralić,

Nikola Đurek

ILUSTRACIJA NASLOVNICE

Luka Duplančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',

Zagreb

TIRAŽA 6000

Novosti su financirane

sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajevo 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/481198, 4811281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Obrana napadom

Glavna linija napada na Plenkovića bit će da je pokrovitelj korupcije, na Benčić je serija napada već pokrenuta, Grbin je neuvjerljiv, a bračni par Raspudić je u dogovoru s Milanovićem

POLITIČKU scenu zahvatila je epidemija takozvanih premijerskih kandidata. Iako su bulevarski autori tehnički u pravu kada tvrde da je riječ o svojevrsnoj prevari birača – u Hrvatskoj se šef izvršne vlasti ne bira izravno na izborima, nego je potrebno skupiti 76 'ruk' u Saboru, što može postići i političar čija stranka nije osvojila najviše mandata – praksa da stranke nominiraju svoje 'kandidate za premijera' građanima ipak daje određenu, mada ne i posve pouzdanu ideju koga političke partije vide na mjestu predsjednika Vlade. Osim toga, (ne)uvjerljivost i dojam o (ne)sposobnosti kandidata svakako utječe na očekivanja potencijalnih koaličijskih partnera ali, još važnije, i na stranački rejting te izborni rezultat. U ovom tekstu donosimo popis političara koji su dosad obznanili premijerske ambicije, kao i onih za koje se nagada da će to napraviti, uz kratak pregled argumenata kojima će ih njihovi protivnici granatirati.

Andrej Plenković

Političar koji nakon FRANJE TUĐMANA najduže upravlja Hrvatskom, punih sedam godina, a ako osvoji naredne izbore i izdrži do kraja mandata, preći će i pokojnog prvog autokrata. 'Moja je misija promijeniti HDZ, a nakon toga Hrvatsku', legendarna je PLENKOVIĆева rečenica iz 2016. O uspješnosti misije govore neprestane korupcijske afere u kojima isparavaju vjerojatno i stotine milijuna eura javnog novca, smijenjena četa ministara, krotko sudstvo, sustavno razorenje državne institucije i nedavna najava pokoravanja medija.

— Glavna linija napada na Plenkovića sastojiće se u tome da je on, ako već nije direktno uključen u visoku političku korupciju, onda njen pokrovitelj. Dakle ako želimo mijenjati Hrvatsku, moramo smijeniti Plenkovića. Time će ga napadati sve opozicijske opcije, koje će dodavati pojedine elemente ovisno o svojoj ideološkoj poziciji. Domovinski pokret i ostatak desnice prozivat će ga za koaliciju sa SDSS-om i optuživati kao političara koji radi po nalogu Bruxellesa, odnosno sa Srbima i Bruxellesom paktira protiv hrvatskih interesa. Ljevica će ga napadati da nije vodio računa o socioekonomskim problemima te da je kvaliteta života građana uvelike smanjena, jer su njihova primanja rasla mnogo manje od inflacije – komentira za Novosti politolog BERTO ŠALAJ.

Tim kritikama može se pridodati vječno transideološko naglašanje kako Plenković namjerava klisnuti na prestižnu poziciju u Bruxelles, a državu ostaviti na cijelilu. HDZ-ova stranačka i medijska mašinerija će, ističe Šalaj, mistificirati Plenkovićeve sposobnosti kao daleko nadmoćne svima ostalima, dok će se te ostale prikazivati kao nesposobne za upravljanje državom i bez potrebnog isku-

stva. SANDRU BENČIĆ tako će se napadati da nije znala upravljati ni vlastitim poduzećima, a IVANA PENAVU da ne zna upravljati ni Vukovarom. A tu je i nova teza prema kojoj su svi oponenti stožerne stranke zapravo 'ruski igrači' i prema tome izdajnici domovine. Ukratko, tvrdi se – Plenkoviću nema alternative.

Sandra Benčić

Iz reakcija HDZ-ovaca stječe se dojam da su oni 'puno više zastrašeni njenom kandidaturom nego onom PEDE GRBINA'. Odmah je krenula serija napada na nju, od istraživanja starih poslovnih projekata, preko pitanja koliko je dugo studirala, do isticanja kako nije točno ispunila imovinsku karticu, što je inače uradila na svoju štetu', komentira Šalaj kampanju protiv sukoordinatorice stranke Možemo! Benčić će napade trpjeti i zbog situacije u Zagrebu, kojim upravlja njena politička opcija. Dosadašnja postignuća – poput sredenih financija i suzbijanja korupcije, kojoj je Zagreb MILANA BANDIĆA predstavljao od boga obećanu zemlju – nisu zanemariva. No istovremeno su, pisalo se već u Novostima, apstraktna za većinu građana, koji u pogledu komunalnih i javnih usluga te infrastrukture ne žive kvalitetnije nego ranije. Desnica će Benčić prozivati i zbog rada u Centru za mirovne studije te borbe za prava migranata. Nakon nedavnog incidenta s ispaljivanjem metka nedaleko hrvatskih graničara, mostovci su sladostra-

sno napadali 'migrantoljupce iz Možemo! i miltavce iz HDZ-a na daljinski iz Bruxellesa'. A uvijek su pouzdane i paranoidno-ultrakonzervativne mantre – poput onih komentatora MATE MIJIĆA – prema kojima Benčić povlađuje ušima 'starih jugosa i aktivista globalističke orientacije'.

Peda Grbin

Glavni problem aktualnog predsjednika SDP-a je liderška neuvjerljivost zbog koje djeluje blijedo i kada je absolutno u pravu. IVICA ĐIKIĆ u ovom je listu prije tri godine u povodu GRBINOVOG izbora na čelo stranke pisao kako se radi o pouzdanom i marljivom saborskom zastupniku, vrlo upućenom u zakonodavstvo, pravosuđe i pravne procedure, ali idejno i stilski vrlo neoriginalnom, uštogljenom i neprepoznatljivom. Plenković i Benčić rejting svojih stranaka anketno podižu, dok Grbin rejting SDP-a možda vuče naniže. Pitanje je koliko ga se shvaća ozbiljno; za razliku od žestokih napada njegove stranke na Benčić, Plenković je Grbinovu objavu premijerskih ambicija sarkastično ismijavao.

— Grbin nije glavni problem SDP-a. Ta je stranka dugi niz godina u višedimenzijskoj krizi – kadrovsкоj, organizacijskoj i ideološkoj – pa se on čini kao dobar odraz njenog stanja. U tri je godine stranku doveo na tih 14–15 posto anketne potpore, a s njegovim izostankom karizme teško je vidjeti kako će se SDP vratiti na stare staze slave.

Bit će zanimljivo promatrati odnos SDP-a i Možemo! u izbornom natjecanju, nakon što je potonja opcija odlučila da ne idu zajedno na izbore – komentira Šalaj.

Nino Raspudić ili Marija Selak Raspudić

Bračnom paru iz Mosta ne nedostaje političkih ambicija. Suprug je u javnosti povlađivao nagadanjima da će se kandidirati za predsjednika države, dok se bračnu drugarinu MARIJU SELAK RASPUDIĆ spominjalo kao premijersku kandidatkiju. Šalaj bi ipak prije računao na premijersku kandidaturu NINA RASPUDIĆA. On je, naime, 'već više puta iskazao želju sa suočavanjem s Plenkovićem, a pritom je Most stranka koja nagnje desnici, pa možda i zato istaknu muškog kandidata. Međutim, možda i iznenade'. HDZ će njih dvoje napadati tezama da su u nekoj vrsti dogovora s predsjednikom ZORANOM MILANOVIĆEM te da samo žele srušiti HDZ – 'vidjeli smo to i kod nedavne situacije sa Zakonom o izbornim jedinicama, odmah su krenule optužbe da je predsjednikov posve ustavan i legitiman potez bio dogovoren s Mostom'. Oba člana bračnog para ostavljaju dojam da su u politici pomalo i zbog neke vrste osobnog poduzetništva, pa će ih se napadati i po toj liniji – da žele zadovoljiti lične ambicije, dok im interes građana nije u prvom planu. Lijeve opcije će ih, osim toga, napadati zbog retrogradnih svjetonazorskih stavova. Iz Možemo! su više puta ustvrdili kako upravo zbog toga nema nikakve šanse da koaliraju s Mostom. A unatoč visokim ambicijama, zbog Mostovog anketnog rejtinga koji ne prebacuje deset posto ni Raspudići u premijerskoj trci vjerojatno nemaju preteranih šansi.

Ivan Penava

Osim regularnih HDZ-ovih salvi o nesposobnosti, vođu desnoekstremnog Domovinskog pokreta i njegovu stranku će se napadati – u čemu prednjači Most, dijelom i zato što se bore za isto glasacko tijelo – optužbama da su politička ispostava PAVLA VUJNOVCA i Prvog plinarskog društva. HDZ bi s tom municijom mogao biti nešto oprezniji, s obzirom na to da sam nije lišen veza s PPD-om. Plenković bi, doduše, po PENAVI mogao ošinuti sanaderovskom formulom, prema kojоj je glas za svaku stranku desniju od HDZ-a zapravo glas za ljevicu, napominje Šalaj. Konačno, Penava zaista nije ozbiljan kandidat. ■

Drava muzara

U pogonu Drave Internationala u Brijestu nedavno se dogodio jedan od najvećih industrijskih požara u povijesti Hrvatske. Zvonko Bede, Zoran Gobac i Višeslav Vukojević ušli su u biznis sakupljanja i oporabe PET ambalaže u Sanaderovo vrijeme. Na tržištu od nekoliko stotina milijuna proračunskih kuna godišnje prednost Drave bila je u tome što je Gobac bio povezan sa svima: prijateljevalo je s Tuđmanom, Šuškom, Karamarkom...

PRIZOR je bio pomalo neobičan. Radnici tvrtke Drava International držali su prošloga tjedna u Osijeku razne natpise, među kojima je najupečatljiviji bio 'Podržavamo gazdu'. Za vrijeme prosvjeda, u pogonu Drave u Brijestu još nije iščezao dim jednog od najvećih industrijskih požara u povijesti Hrvatske. Prosvjednici su hvalospjevima bra-

nili vlasnika ZVONKA BEDEA od optužbi da tvrtka nije ispunjavala sve sigurnosne uvjete i da je gomilala puno veće količine otpada od dozvoljenih. Posljedice za okoliš i zdravlje stanovnika Osijeka mogle bi se osjećati godinama. Radnici iz dalekih zemalja, koji su preko lihvarskih agencija došli u Osijek živjeti u kontejnerima smještenima u sklopu kompleksa koji je izgorio, također su došli

braniti 'gazdu'. Medijima je događaj predstavljen kao 'prosvjed', ali se na koncu ispostavilo da ih je tamo pozvao poslodavac, kao kulisu gazdine konferencije za novinare.

Kad bi se radio scenarij za seriju koja bi plastično prikazala tranzicijske poduzetnike u Hrvatskoj, ovo bi bio solidan završetak. Poslovni imperij čovjeka koji je probujao na zgarištu nekadašnjeg društvenog vlasništva,

uruo se preko noći, povukavši sa sobom floru i faunu cijelog jednog grada. Uz zborno klicanje prekarnih statista na minimalcu, koji su došli po diktatu vlasnika.

Priča bi mogla početi tekstom u Večernjem listu iz 1994. godine. U atmosferi sveobuhvatne privatizacije socijalističkih poduzeća, Bede je u njemu predstavljen kao poduzetnički šampion. 'Prvo ime u trgovini Osijeka ipak je Zvonko Bede, vlasnik privatnog poduzeća Plasteks od 1984. godine. Potkraj 1993. godine dokapitalizacijom je preuzeo kontrolni paket Name, najpoželjnije robne kuće u Osijeku. Nedavno kupovinom najmanje 26 posto dionica Grafičkog poduzeća Litokarton (preko Name) taj lanac je još bolje zaokružen – za dominaciju', piše u tekstu, čiji autor objašnjava da je prvi kapital od tri milijuna maraka za preuzimanje Name Bede namaknuo baveći se proizvodnjom olovaka u suradnji sa zagrebačkim toz-om. Kasnije će biti objavljeno da je Bede od Hrvatskog fonda za privatizaciju tražio odgodu plaćanja Naminih dionica na 20 godina. Iste godine objavljena je vijest da je Bede postao potpredsjednik Nogometnog kluba Osijek. Predsjednikom je imenovan tadašnji župan Osječko-baranjske županije BRANIMIR GLAVIĆ, a počasnim dopredsjednikom VLADIMIR ŠEKŠ, koji je bio potpredsjednik Vlade. Ni godinu od njegova ulaska u Litokarton, izbio je opći štrajk u tom poduzeću. Radnici, među njima i dalje mali dioničari, nisu primili pet plaća iako je na skupštini zaključeno da poduzeće nije u gubicima i da posluje pozitivno. Nisu ih u tom trenutku zanimali sumnje da je poduzeće privatizirano na kriminalan način, a još manje što predsjednik Nadzornog odbora Zvonko Bede vozi Mercedes, samo su željeli ono što im pripada. Kako bi se riješila štrajkaša i zaobišla njihova prava, uprava je pokrenula stečaj i poslala svih 232 radnika na burzu. Radnici su neuspješno podnijeli žalbu tvrdeći da razlozi za stečaj ne postoje. Nisu se pojavljivali na Skupštini, pa je Bedeova Nama s četvrtinom vlasništva donosila odluke. Ti-

Posljedice za okoliš i zdravlje
Osječana mogle bi se osjećati
godinama - požar u Dravi (Foto:
Davor Javorović/PIXSELL)

Po dolasku na ministarsko mjesto u Milanovićevu vlasti, Mirela Holy najavila je potpuno drugi model prikupljanja PET ambalaže i ukidanje koncesija. Ubrzo je počela dobivati prijetnje smrću

jemom stečaja poduzeće je posjetio župan Glavaš, ponudivši svaku moguću pomoć za rad firme, a Slavonska banka, pod političkim utjecajem navedene HDZ-ove struje, i sve moguće kredite. Firma je tako iz stečaja izašla s prepolovljenom radnom snagom. Prodani su zgrada i zemljište u nazužem središtu Osijeka Slavonskoj banci za buduću stanogradnju. Njihov novi pogon svečano je 1999. godine otvorio Vladimir Šeks. Početkom dvijetisecitih Bede je kupio i Tvornicu žigica Drava za desetinu nominalne vrijednosti dionica. Tvrtka koja mu je dionice prodala planirala je izmjestiti proizvodnju iz centra Osijeka i na toj lokaciji izgraditi poslovno-stambeni kompleks. Zbog ulaska Bedea u priču zaposlenici su postali sumnjičavi, jer je 'postao poznat po otpuštanju radnika u Nami i Litokartonu'. Metodu je opjevao jedan bivši radnik Name, koji je bio otpušten zbog sumnje da je potkradao tu firmu. O vlastitom trošku napisao je cijelu knjigu o svom poslodavcu, 'nepravdi prema radnicima i kriminalu u pretvorbi', što je Bede nazvao neistinama.

Radnicima tvornice žigica javno je obećao da neće obustaviti proizvodnju i svima podijeliti otkaze. I ovde je iskrsnula Slavonska banka, 'najvažniji akter svih pretvorbenih i privatizacijskih događanja u Osijeku'. Između Slavonske banke i Bedeovih tvrtki postoje dugogodišnji isprepleteni odnosi', pisao je Većernjak. Zbog činjenice da je i kreditno velikodušna banka postala ovisna o njegovim poslovnim rezultatima, konstatirali su da se 'neslužbeno može čuti kako Bede zapravo banku drži u šaci'. Bede je konac TUĐMANOVE Hrvatske dočekao i na dvije 'liste srama' Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Bio je 28. u državi po količini neplaćenih radničkih doprinosa. Tvrtka žigica i Litokarton uskoro su ugašeni, a Nama je prodana IVICI TUDORIĆU.

Njegovi poslovi po kojima je nedavno postao poznat cijeloj hrvatskoj javnosti započeli su za vrijeme IVE SANADERA. Osnovao je novu kompaniju Drava International za preradu plastike, u partnerstvu sa ZORANOM GOPCEM I VIŠESLAVOM VUKOJEVIĆEM, sinom VICE VUKOJEVIĆA. Negdje u isto vrijeme u stečaj je ušla njegova firma Doseg, koja je Poreznoj upravi i carini ostala dužna oko 20 milijuna kuna, a bankama i dobavljačima oko 13 milijuna. Unatoč spomenutim dugovanjima, Bede i suradnici dobili su kredit HBOR-a, a kao jedan od lobista za taj posao opet je u medijima iskrsnuo Vladimir Šeks. Preporuku za kredit drugoj kompaniji Eko Slavonija s istim suvlasnicima i istim biznisom dao je navodno ANDRIJA POPOVIĆ, član HDZ-a, direktor Fonda za razvoj i zapošljavanje i čovjek koji je bio involuiran u Gopčev rukometni svijet. Eko Slavonija je kreditirana s 40 milijuna kuna, i to pod patronatom tadašnjeg ministra finan-

cija IVANA ŠUKERA, ujedno predsjednika NO-a Fonda, koji se u medijima također povezivalo s Gopcem.

Bede, Gobac i Vukojević ušli su u biznis koji se za vrijeme Sanadera tek bio otvorio: državno financiranje sakupljanja i oporabe PET ambalaže. Drava International dobila je više koncesija za taj biznis. Na tržištu od nekoliko stotina milijuna proračunskih kuna godišnje prednost Drave bila je u tome što je Gobac, Bedeov suradnik u biznisu i član HDZ-a, bio povezan sa svima. Današnji poslovni partner PAVLA VUJNOVCA, od devedesetih je priateljevao s Franjom Tuđmanom, GOJKOM ŠUŠKOM, MIROSLAVOM KUTLOM, Ivom Sanaderom i TOMISLAVOM KARAMARKOM. On i njegovi poslovni drugovi pokrivali su i Slavoniju, u vidu dobrih odnosa sa Šeksom i Glavašem. Štoviše, bili su važni posrednici u političkim kombinacijama na hrvatskoj desnici. O tome najbolje svjedoči činjenica da su Gobac i Vukojević više puta posjećivali tada odbjeglog Glavaša u Mostaru. Preuzevši HDZ, Karamarko ih je onamo, po Glavaševom neizravnom priznanju, navodno poslao da izglađe situaciju sa zaraćenim HDSSB-om.

Prije toga, nakon Sanaderovog pada, došlo je do obračuna obrađivača plastičnog otpada s koncesijama. Bede se našao u centru konflikta. Bio je svjedok optužbe protiv konkurenčne kompanije BBS u vlasništvu HDZ-ove zastupnice BARBARE BEŠENIĆ. Bedeu je neki poslovni čovjek otkrio da BBS otkupljuje fiktivnu ambalažu i izvlači novac iz Fonda za zaštitu okoliša, pod ravnanjem VINKA MLADINEA, čovjeka od Sanaderovog povjerenja. Na početku suđenja obrana je ukazivala na činjenicu da je vještačenje kojim je utvrđen ovaj manjak na računu Fonda obavila revizorska firma iz Osijeka koja je imala poslovni odnos i s Dravom. Odvjetnici obrane još su tvrdili da je tadašnji zamjenik ravnatelja policije MILIJAN BRKIĆ koristio svoj utjecaj za usmjeravanje slučaja. Ministar policije bio je Tomislav Karamarko. Optuživali su Dravu i da nije imala nikakve uvjete za dobivanje koncesije za proizvodnju ambalaže, kao i da su sudjelovali u švercu plastičnih boca iz BiH i Srbije, koje su onda naplaćivali iz proračuna. Istražna tijela objavila su da nisu potvrđene navedene optužbe. BBS je uskoro propao. Tek prije dvije godine Bešenić je osuđena na zatvorskou kaznu temeljem ove optužnice. Mladineo je oslobođen zbog zastare. Fond je bio oštećen za više od 100 milijuna kuna. Propašču BBS-a otvorio se prostor za povećanje dobiti Drave, koja je postala monopolist u toj djelatnosti.

Buktinja će postati česta pojava na lokaciji Brijest – od 2015. do 2019. gorjelo je tri puta. Državni inspektorat nedavno je objavio da su od 2019. do danas u nadzorima utvrdili niz propusta. No ključne probleme nikada nisu detektirali

Zvonko Bede (Foto: Davor Javorović/PIXSELL)

Desetke milijuna eura godišnjeg profita nakratko im je bila ugrozila MIRELA HOLY. Po dolasku na ministarsko mjesto u vlasti ZORANA MILANOVIĆA, najavila je potpuno drugi model prikupljanja PET ambalaže i ukidanje koncesija. U praksi, to bi značilo izbijanje državnih poticaja, u tom trenutku vrijednih pola milijarde kuna godišnje, iz ruku šačice poduzetničkih monopolista usko povezanih s HDZ-om. Holy je gotovo istoga dana nakon najave počela dobivati prijetnje smrću. Ujedno od njih pisalo je da će je 'reciklirati i baciti u peć'. Ministrica je posumnjala da optužbe dolaze upravo od onih koji bi najviše izgubili njenom reformom. U medijima se zbog toga javio Zoran Gobac. Naslov u Slobodnoj Dalmaciji je glasio 'Nisam prijetio smrću Mireli Holy'. Premijer Milanović uskratio je političku zaštitu svojoj ministrici, koja je uskoro podnijela ostavku. Monopolistički sustav ostao je netaknut.

Eko Slavonija ubrzo je pripojena Drava Internationalu. U njenim je pogonima u centru Osijeka, tvorničkim ruinama propalih Bedeovih kompanija koje je kupio u privatizaciji, ubrzo pronađeno niz propusta. Državni inspektorat utvrdio je 2007. godine kršenje odredbi o zaštiti na radu, potencijalno opasnih po život radnika. Drava, međutim, ništa nije poduzimala; identični propusti utvrđeni su i 2008. godine. Dvije godine poslije, inspekcija je podnijela optužni prijedlog zato što poslodavac nije prijavio ozljedu na radu i nije sposobio radnike za rad na siguran način. Posla je imala i inspekcija zaštite okoliša, s upitnim i kontroverznim rezultatima. U travnju 2006. utvrdili su da Drava na istoj lokaciji gomila više otpada od količine propisane u dozvoli, što je optužba koju su predstavnici osječkih institucija uputili i povodom recentnog požara u Brijestu. Prekršajni sud to je i potvrdio, kaznivši ih sa 6600 kuna. Isti je sud kaznio ovu firmu zbog prekršaja na lokaciji Brijest, gdje je nedavno izbio katastrofalni požar. Morali su platiti deset tisuća kuna zbog kršenja Zakona o zaštiti zraka. Još 2006. godine novinar i okolišni aktivist KRUNO KARTUS fotografirao je u prostorijama bivše tvrtice žigica, na istoj lokaciji gdje su utvrđene navedene nepravilnosti, bačve s opasnim materijalom. Rastvoreni spremnici s natpisom 'zapaljivo', puni aluminijevog praha, koji je vjerojatno korišten u propaloj tvrtci, bili su nezbrinuti u razvaljenoj prostoriji koja je prokišnjavala. Na nekim bačvama bio je natpis 'amonijev nitrat'. Zbog ilegalnog odlagališta velikih količina opasnih otpada te gomilanja plastike i PET ambalaže pod prozorima stana u okolinih zgrada, udruga Press centar za okoliš Hrvatske podnijela je prijave Inspekciji za zaštitu okoliša u travnju 2006. i listopadu 2007. godine.

Sadržaj ovih prijava i sporna reakcija inspekcije Ministarstva zaštite okoliša izrazito su važni zbog onoga što će se dogoditi 2011. godine. Tada se naime kraju privodilo presežljenje pogona u Brijest, poprište nedavnog požara. Voda smjene zadužio je pet radnica

da očiste prostore koji odavno nisu bili korišteni. Tijekom čišćenja došlo je do eksplozije, od čijih je posljedica poginula jedna radnica. Druga, RUŽICA KIŠTOH, bila je teško ozlijedena. Kištoh je Novostima ispričala kako su im rekli da otpad bacaju u jednu kutiju, ali ne i što je u njoj. Nisu prošli obuku o zaštiti na radu niti su im dali zaštitnu opremu. Uzrok eksplozije bila je iskra koja je nastala kad je stradala radnica bacila komad željeza u smjesu zaostalu također od proizvodnje žigica. Kištoh je ostala bez dva rebra, ugrađeni su joj umjetni bubrežni i ključna kost, ne osjeća jednu ruku i do danas pati od PTSP-a. Odmah nakon što je izašla iz intenzivne njene došli su joj predstavnici Drave i nudili da potpiše dokument kojim ih lišava odgovornosti za incident. Još pod utjecajem narkoze, potpisala je papir, nesvesna njegovog sadržaja. 'Bede mi je osobno obećavao mjesecne uplate od 3500 kuna do kraja života i da će platiti liječenje u toplicama. No nakon pet godina rekao mi je da je s time gotovo zbog zastare', prisjeća se. U jednom dokumentu iz 2015. godine piše da bez prisile 'odustaje i povlači sve eventualno podnesene tužbe' protiv firme zbog nastalih ozljeda. Prema toj dokumentaciji, isplaćeno joj je oko 250 tisuća kuna, u što su bili uključeni troškovi liječenja.

Općinsko državno odvjetništvo podnijelo je istražni zahtjev protiv osobe zadužene za zaštitu na radu i firme Drava. Do zaključenja teksta nismo dobili odgovor na pitanje o epilogu istrage. Nisu nam odgovorili ni što je bilo s kaznenom prijavom koju je protiv Bedea nakon eksplozije podnijela udruga Press centar za okoliš Hrvatske. 'Osim što konstantno krši Zakon o otpadu i Zakon o zaštiti okoliša, sada je odgovorna osoba, direktor Zvonko Bede, doveo u opasnost i ljudske živote', pisalo je u prijavi udruge koja je pozvala i Ministarstvo zaštite okoliša da hitno provede upravni i inspekcijski nadzor.

Odmah nakon nesreće ista je inspekcija pronašla tri tone otpadnih kemikalija (!) u pogonu tvrtke. Otpad su pronašli tek nakon eksplozije, premda je, kao što smo utvrdili, spomenuta udruga još 2006. upravo ovoj instituciji prijavila Dravu zbog bačvi prepunih zapaljivog materijala. Dapače, u zahtjevu za inspekciju udruga je 2011. podsjetila ministarstvo na prijave iz 2006. i 2007. godine, uz napomenu da su one 'odložene' iz nje nepoznatih razloga. Uz to, godinu prije nesreće ista je inspekcija provedla nadzor na ovoj lokaciji. Nisu pronašli nikakve nepravilnosti. Naknadno su se izvlačili tvrdnjom da se na samom mjestu nesreće 'nije obavljala proizvodnja i nema radnika pa nisu obavljani inspekcijski nadzori u tome prostoru'. U vrijeme navedenih prijava, ministrica zaštite okoliša bila je MARINA MATULOVIĆ DROPULIĆ. Za vrijeme eksplozije u Šibicari, istu je dužnost obnašao BRANKO BAČIĆ. Iz inspektorata nam nisu odgovorili zašto nisu odmah reagirali i koje su sankcije propisali ovoj kompaniji.

U prostorima iste tvrtke u centru Osijeka do 2010. godine dva puta je izbio požar. U jednom od njih gorjela je administrativna kancelarija, a s njome i dokumenti o poslovanju ove kompanije. Župan osječko-baranjski IVAN ANUŠIĆ izjavio je prije nekoliko dana kako je zanimljivo da je 'i u nekim drugim tvrtkama kojima je Bede upravlja poput Litokartona, Getroa...', također bilo požara'. Buktinja će postati česta pojava na lokaciji Brijest, u firmi iz koje su prema trgovačkom registru Gobac i Vukojević izašli 2017. godine. Od 2015. do 2019. gorjelo je tri puta. Državni inspektorat nedavno je objavio da su od 2019. do danas u nadzorima utvrdili niz propusta. No ključne probleme nikada nisu detektirali. ■

RADOVAN DOBRONIĆ

Sudstvo uopće nije Vladin prioritet

Nigdje u zemljama EU-a nije bio ovako dugotrajan štrajk sudskih službenika koji bi paralizirao sudbeni sustav. Vlada je izravno svojim potezima dovela do odlaska službenika iz pravosuđa, recimo iz gruntovnica, što uzrokuje sporost rješavanja predmeta. To se onda koristi kao izgovor da se sudovima još smanjuju ovlasti i prebacuju dobroim dijelom na javne bilježnike

PREDSJEDNIK Vrhovnog suda RADOVAN DOBRONIĆ na polovini svog mandata sažima burno razdoblje u hrvatskom pravosuđu. Skoro tri mjeseca hrvatski sudovi nisu radili u punom opsegu. Dvomjesečni štrajk pravosudnih službenika iznenada je završen, ali uz veliko nezadovoljstvo jer su umjesto povećanja plaća za traženih 30 posto dobili samo 12 posto. Slijedila je sezona godišnjih odmora. Ne zaboravimo ni pretходni štrajk sudaca.

Prošla su dva mjeseca od završetka jednog od najduljih štrajkova u Hrvatskoj. Među malobrojnima ste koji su stali uz pravosudne službenike. Koji su problemi sudstva štrajkom riješeni?

Da, stao sam iza štrajka pravosudnih službenika jer smatram da to nije samo puko sindikalno pitanje nego pitanje stabilnosti sustava. Problemi su veliki i sistemski. Iako se nakon štrajka ustanovilo da je velik dio službenika radio i više nego što su javno htjeli priznati, takav štrajk ne može ostati bez štetnih posljedica. Situacija je i dalje izuzetno loša. Ništa nije riješeno trajno. Sve je samo prolongirano. Prvo je bilo rečeno da će 1. siječnja biti gotova Uredba o koeficijentima, onda smo čuli da neće biti do polovine iduće godine i da će se pitanje pravosudnih službenika i njihovih plaća rješavati u paketu sa svim ostalim službenicima u javnim službama kojih ima preko 200.000, dok na sudovima radi nešto više od pet tisuća. Naši pravosudni službenici su zaista došli do egzistencijalnog ruba, u prosjeku zarađuju ni punih 700 eura. Usaporedbi radi, na Malti koja je članica EU-a i koja je mediteranska, turistička zemlja, najniži rang sudskih službenika godišnje zaradi 13.000 eura, što znači da mjesечно primaju oko tisuću eura. Imam informacije da službenici i dalje napuštaju

sudove, iako smanjenim intenzitetom jer se još nadaju nekoj promjeni.

Konstantno se smanjuje i broj sudaca. Prije deset godina bilo je nešto manje od 2.100 sudaca, danas ih je samo 1.652. Samo na zadnjoj sjednici Državnog sudbenog vijeća razriješeno je deset sudaca i to na vlastiti zahtjev. Dio njih odlazi u punu mirovinu, ali mnogi podnose zahtjev za prijevremenu mirovinu jer su nezadovoljni plaćama, kao i ukupnim položajem, posebno suci sa normom na prvom stupnju, koje se pretvara u banalne činovnike i doslovno ih se ponizava. Ako se nastave ovi trendovi, dramatično će se smanjiti broj sudaca i doći ćemo u situaciju da na sudovima neće više imati tko raditi. Na prvom stupnju, najopterećenijem, od službenika se traži da rade za tri suca. Iz tih sistemskih uzroka na hrvatske sudove svake godine doslovno se istovari 1,3 milijuna predmeta, od parnice preko zemljiskoknjižnih do kaznenih predmeta. To je potpuno neprirodan broj s obzirom na to da nas u Hrvatskoj živi manje od četiri milijuna. Naše sudstvo na neki način postaje tvornica sudskih predmeta.

U takvoj situaciji smanjili ste sucima norme za 25 posto. Zašto?

Na zamolbu samih predsjednika sudova donio sam uputu da se okvirna mjerila, odnosno norme, smanje sucima za 25 posto kako bi bili rasterećeni pritiska normi kad preuzimaju predmete i da zaista uzimaju predmete koji su hitni, a ne da zbog pritiska normi počnu izvlačiti predmete koje mogu riješiti za pet minuta i zapostave one koji su teži i hitniji. Nadam se da će suci biti odgovorni. Sve se moglo izbjegići samo da je Ministarstvo pravosuđa prije dvije godine htjelo poslušati Opću sjednicu Vrhovnog suda gdje je jasno i glasno rečeno da se ne povisuju norme sa 80 na 100 posto, što je stvorilo dodatni pri-

tisak na suce. Često suci prelome da ispune normu, da se predmeta riješe, ne ulazeći dovoljno činjenično, dokazno, pravno u materiju. Suce treba osvijestiti da počnu zaista misliti i djelovati kao suci, a ne isključivo kao referenti, što se od njih želi napraviti, ne samo niskom plaćom nego i postavljanjem normi i pretvaranjem u činovnike koji bi svaki dan trebali odstancati određeni broj tipiziranih rješenja. Ako to nisu napravili, onda nisu dobri suci. U Sloveniji recimo suci uopće nemaju normu, o tome se ne govori. Težište mora biti na kvaliteti, ne na broju.

Nisam zadovoljan kaznama koje se izriču u predmetima nasilja. Problem je od tehničkih aspekata do pogrešnog pristupa žrtvi. Specifičan je problem to što suci koji se bave tim predmetima pokazuju nerazumijevanje za položaj žene, žrtve nasilja

Kao dvojica nogometara

Tijekom štrajka Vlada je zauzela strog stav ne popuštajući zahtjevima pravosudnih službenika, što je dovelo i do paralize sudstva. Kakav je to odnos izvršne prema sudbenoj grani vlasti?

Od izvršne vlasti otprilike sam to i očekivao – vrlo nisku razinu suradnje i razumijevanja problema. Štrajk se mogao izbjegći jer je Vrhovni sud već tri godine upozoravao na nezadovoljstvo, da je plaće potrebno povećati najmanje 30 posto. Vlada je naša upozorenja ignorirala. Ponašanje Vlade za vrijeme štrajka, pa i sad poslije njega, u najmanju ruku dovodi u sumnju sve njihove tvrdnje i zaklinjanje u reformu pravosuđa i da je ta reforma, majka svih reformi, temelj promjena u društvu. Reforma pravosuđa kao pojам je potpuno kompromitirana, sudstvo nije nikakav Vladin prioritet, čak se može reći da je među posljednjim stvarima o kojima Vlada vodi računa. Nigdje u zemljama Europske unije nije bio ovako dugotrajan štrajk sudskih službenika koji bi paralizirao sudbeni sustav kao jednu granu državne vlasti. U europskim zemljama evidentirane su jedino najave štrajka kao vid izražavanja nezadovoljstva ili bi nakon jednog dana štrajka problemi bili riješeni. U većini starih, razvijenih europskih demokracija postoji društvena i građanska odgovornost izvršne vlasti da se ne postavljaju kao gospodari budžeta – kome će dati, a kome neće. Kod nas je izvršna vlast postepeno dovela sudbenu vlast u stanje da ne može normalno funkcionirati. Princip podjele vlasti je temeljni princip demokracije jer onemogućuje preveliku koncentraciju vlasti u jednoj grani. Nijedna vlast nije najviša. Unutar našeg sustava sudbena vlast je u lošem položaju. Financiranje pravosuđa

najvećim dijelom ovisi o odlukama izvršne i zakonodavne vlasti. Vlada govori da jako mnogo ulaže u pravosuđe, ali u stvarnosti su djela i riječi u velikom nesrazmjeru. Godišnji proračun svih sudova je oko 200 miliona eura, kao transfer dvojice vrhunskih nogometnika. Izvršna vlast uopće ne doživljava kao svoju obvezu omogućavanje minimuma funkcioniranja pravosuđa. Vlada je izravno svojim potezima dovela do odlaska službenika iz pravosuđa, recimo iz gruntovnica, što uzrokuje sporost rješavanja predmeta. Sporost koja je uzrokovana slabim plaćama, normama, koristi se kao izgovor da se sudovima sve više smanjuju ovlasti i prebacuju dobrim dijelom na javne bilježnike. Ako se želi jačati pravnu državu, moraju se jačati ovlasti i nadležnost sudova, a ne obrnuto.

Reforma pravosuda je jedno od najstarijih i najčešćih izbornih obećanja političkih stranaka. Što možemo očekivati u sljedećoj superizbornoj godini? Očekujete li konačno reformu?

Reforma pravosuda ne može biti jedan spektakularan potez, nego kontinuiran rad, korak po korak, područje po područje.

Primjera radi, aktualno je pitanje nasilja nad ženama i nade se polažu u izmjene zakona. I do sada su suci u slučaju nasilja nad ženama mogli donijeti kaznu od minimalno deset godina zatvora. Međutim, u brojnim slučajevima suci nisu izricali ni minimalnu kaznu, nego su pristupali postupku izvanrednog ublažavanja. Moramo promjeniti način gledanja na nasilje i ne prihvatičati olako izgovore u situacijama kad se radi o nanošenju teških tjelesnih ozljeda. Vrhovni sud kreće u seriju izvanrednih opsežnih kontrola koje će provesti suci našeg kaznenog odjela po županijskim sudovima i detaljno analizirati presude i naročito obrazloženja, tretman olakotnih i otegotnih okolnosti, kako bi ukazali na greške. Sudska praksa se mora ujednačiti i nisam zadovoljan kaznama koje se izriču u predmetima nasilja. Problem je od tehničkih aspekata do pogrešnog pristupa žrtvi. Specifičan je problem to što suci koji se bave tim predmetima pokazuju nerazumijevanje za položaj žene, žrtve nasilja. Suci bi trebali imati veći afinitet za tu problematiku i određenu količinu izvanpravnih znanja, sociologije, psihologije. Kod nas se nasilje, teške tjelesne ozljede, ubojstva, nesrazmjerne malo kažnjavaju u

odnosu na neka druga, recimo imovinska djela, i to generalno treba promjeniti. Jedino postupno, korak po korak, možemo doći do rezultata i promjene sudske prakse. Istina, to se sve radi sa velikim zakašnjnjem. Primjer poboljšanja sudske prakse je rad prekršajnih sudova, koji su tijekom protekli dvije godine napravili značajan korak ka pooštavanju kaznene prakse u djelima teških prekršaja u prometu. Već se uhodala praksa izričanja visokih novčanih, pa i zatvorskih kazni. Najveća je promjena trajno oduzimanje vozila, bez obzira na to da li je riječ o starim krntijama ili o novim Porscheima vrijednima više od milijun kuna.

Sustav se može promijeniti samo sistemom postepenih koraka, ali to mora biti jedinstvena koncepcija oko koje mora postojati generalni dogovor i suglasnost, prvenstveno predsjednika Vrhovnog suda i ministra pravosuđa, a zatim i određeni konsenzus, barem u glavnim pitanjima, između samih političkih stranaka. Zajednička i jedinstvena koncepcija, a zatim i jedinstvo u provedbi. Tek tada se mogu očekivati rezultati. Bez obzira na sve to, suci imaju samostalnu poziciju i velike mogućnosti ako su dovoljno odgovorni na razini zadatka i

jedinstveni na zdravim temeljima. Nadam se da će suci postati svjesni svog položaja i da će odigrati svoju ulogu pokretača.

Da li je nezainteresiranost za mjesto ravnatelja USKOK-a posljedica konačne svijesti o položaju struke u danim političkim okolnostima?

Situaciju u DORH-u i USKOK-u, po prirodi stvari, ne znam. Dojam je da je ostavka bivše ravnateljice USKOK-a VANJE MARUŠIĆ bila iznuđena. Činjenica da se nitko nije prijavio na natječaj za ravnatelja dobar je znak za pravnu struku, a prilično loš znak za politiku. Pravni stručnjaci su pokazali da drže do sebe, do svog pravničkog statusa i da ne žele prihvatiti poziciju u kojoj nisu sigurni da li su doista samostalni. Ako pogledamo koliko je Državno odvjetništvo optužilo ministara u Vladi i koliko ih je osuđeno, doći ćemo do zaključka da smo bolji u odnosu na druge zemlje EU-a, a bolji smo zbog toga što su naši ministri očito slabo probrani ili ne razumiju što je javna funkcija. Najveći domet kod nas je bio optužba protiv bivšeg premijera IVE SANADERA, ali bivšeg. U Izraelu je policija, kao niže rangirani organ gonjenja, pokazala

Prije deset godina bilo je nešto manje od 2.100 sudaca, danas ih je samo 1.652. Ako se nastave ovi trendovi, doći ćemo u situaciju da na sudovima neće više imati tko raditi

veći stupanj neovisnosti optuživši premijera NETANYAHUA dok je na vlasti.

Osnivanjem Visokog kaznenog suda, koji je počeo s radom 2021., smanjene su ovlasti Vrhovnog suda. Neki od razloga osnivanja tog suda bili su ujednačavanje sudske prakse i brže rješavanje sudske predmeta. Što praksa pokazuje?

Vrhovnom судu su dosta sužene mogućnosti. U novostvorenoj situaciji Vrhovni sud nema priliku da se izjasni o određenom slučaju sa Visokog kaznenog suda jer nam se podnosi mnogo manje zahtjeva za preispitivanje njihovih odluka. Problem svojevrsne razvlaštenosti Vrhovnog suda, odnosno njegovog nedovoljnog utjecaja, postoji i u slučajevima prekršajne i upravne materije. Građani se ne mogu izravno obratiti Vrhovnom sudu, nego moraju predložiti DORH-u da on podnese taj izvanredni pravni lik Vrhovnom sudu. No Državno odvjetništvo, iz njemu znanih razloga, to dosta rijetko i selektivno čini. Do Vrhovnog suda dođe vrlo mali broj postupaka. Treba činjenično provjeriti i utvrditi zašto DORH ne poseže za tim sredstvom. Sud je onoliko dobar koliko su dobri suci. Suci kaznenog odjela imaju najviše iskustva i znanja u kaznenoj materiji, dok suci koji su izabrani u Visoki kazneni sud nisu toliko iskusni. U jednom dijelu Visoki kazneni sud brže rješava predmete nego što je to radio Vrhovni sud, ali najbitnije je da li je na kraju donesena kvalitetna sudska odluka.

Sud austrougarskog tipa

Da li bi jedan od koraka neke buduće reforme pravosuda bilo ponovno otvaranje puta građanima do Vrhovnog suda?

To je jedan od ključnih problema spremnih za reformu. U tom dijelu nema nikakvih prijedloga ministarstva. Rad Vrhovnog suda uglavnom se svodi na reviziju odluka županijskih sudova, naknade štete i revizije odluka Visokog trgovackog suda koje idu klasičnim gradanskim putem. To relativno funkcioniра, ali sva druga područja su u prevelikoj mjeri isključena. Naš Vrhovni sud još je uvijek klasičan sud austrougarskog tipa sa dva glavna odjela, građanskim i kaznenim. Glavnina predmeta kaznenog odjela dana je nekom drugom судu, dok je građanski odjel već dulje vrijeme prilično neangažiran jer nam Državno odvjetništvo upućuje ekstremno malo zahtjeva na preispitivanje. Tipičan primjer je slučaj Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa koje nije bilo zadovoljno stavom Visokog upravnog suda, ali nisu mogli podnijeti reviziju Vrhovnom судu nego su se morali obratiti DORH-u, koji je odbio podnijeti zahtjev Vrhovnom судu i

time je stvar bila riješena. Treba promijeniti procesne zakone da bi u upravnim sporovima stranke mogle na Vrhovni sud. U drugačijoj regulaciji stranka bi se sama obratila Vrhovnom судu, koji bi tad mogao reagirati i ujednačavati praksu.

Dvije su godine otkako ste izabrani za predsjednika Vrhovnog suda. Kako komentirate prvu polovinu svog mandata? Sustav je na neki način došao do svog kraja. Zapravo, možemo reći da ga pravo nismo ni izgradili. Sustav je skup improvizacija i ne možemo dalje nastaviti tako da ovisi o tome hoće li Vlada službenicama dati pristojne plaće ili ne. Vlada i ministarstvo nemaju nikakvu koncepciju za koju bismo mogli osnovano reći da će to biti program reforme. Po pitanju bitnih stvari ne nailazimo na suradnju Vlade. Jednostavno, ministarstvo nije zainteresirano. Ne pokazuju čak ni volju. Igram slučaja, prije dolaska u Vrhovni sud više sam se bavio potrošačkim pravom. Na početku mandata inzistirao sam kod ministra da pri ovršnim postupcima primijenimo stabilnu praksu suda Europske unije. Sasvim je jasno što europska direktiva nalaže, jasna je sudska praksa, već je odavno to trebalo provesti, a mi čekamo dvije godine da se ministar izjasni. Pitanje je da li će sudovi, i prvenstveno suci Vrhovnog suda na Općoj sjednici, biti voljni zauzeti stav koji bi osigurao primjenu prava EU-a s obzirom na to da ministarstvo ni nakon dvije godine nije voljno promijeniti ovršni zakon kako bi ga uskladio s obvezujućim direktivama EU-a o potrošačima i sudske praksom suda EU-a. Tu ne postoje naše svjetonazorske razlike, već ozbiljnost u provedbi. Ali na tome ću nastaviti inzistirati i planirati na općinskim sudovima osnovati odjele za potrošačke sporove, za početak u okviru parničnog odjela. Vlada se deklaratorno može zaklinjati da je za Europsku uniju, ali kad u stvarnosti treba temeljito primijeniti europske directive i prakse, nastupaju kočnice. Da li je to neznanje ili neki drugi prikriveni interesi, u krajnjoj liniji me ne zanima.

Stavljate naglasak na suce, njihovu neovisnost i zadaću. Kako teče ta suradnja? Znao sam da neće biti jednostavno, ali više bih volio da suci pokažu da su baš suci i da razumiju ono što govorim i radim. Kod nas često postoji drukčije poimanje i neodgovoran pristup jer se mnogi suci ponašaju više kao referenti. Suci trebaju pravilno shvatiti svoj posao i oni sami moraju biti najviše zainteresirani za to. Nadam se da će bar šira javnost shvatiti što nastojim provesti. Moj cilj je da postavim trajnije temelje. Nastojim i u samom stručnom dijelu razmišljanja sudaca staviti težište na neke stvari koje su potpuno zanemarene u našoj sudske praksi, kao što je načelo bona fides ili dobre vjere. Hrvatsko sudstvo nema rezultate koje postižu pravni sustavi koji to načelo znatno češće i intenzivnije primjenjuju. Najrazvijenije zemlje svijeta u kojima vlada blagostanje pojedinca, kao što su Švedska, Norveška, Danska, nisu se razvile zato što se kod njih radi dva ili deset puta više nego kod nas, nego zato što su uspostavile elementarni red, a zatim kao viši nivo pravo i pravdu. Najprije moramo uspostaviti red u sudstvu da bismo mogli uspostaviti red u cijeloj državi, i to je zadatak isključivo sudova. Uspostava pravnog reda je temelj blagostanja i napretka. Da li se zaista na čelna mjesto bolnica, sudova, javnih poduzeća i ustanova bira po kriterijima meritokracije ili pod utjecajem politike, lokalnih šefova. Bitno je jesu li te osobe stručne i poštene. To je u širem smislu pojam reda. Ako toga nema, ostat ćemo prilično slaba zemlja. ■

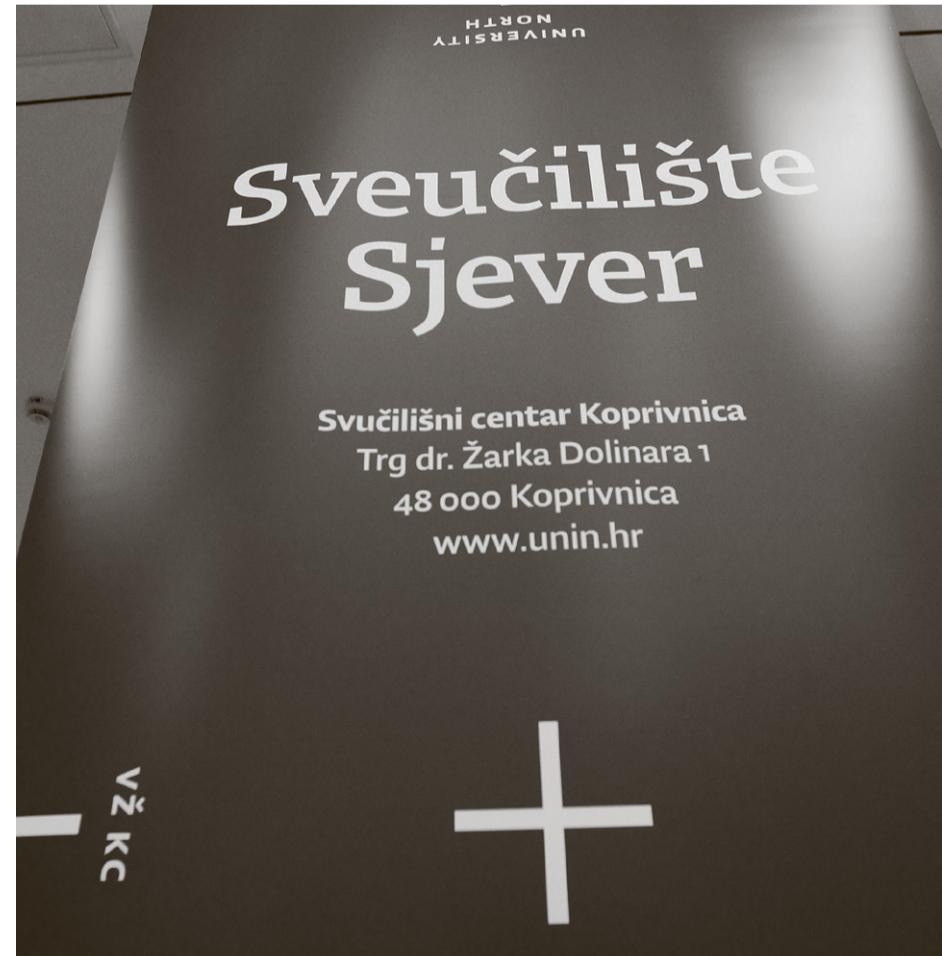
Ухљебљени лептир

Војковић је нови прочелник Одсјека за новинарство Свеучилишта Сјевер. И тако сад имамо свеучилиште навлас по мјери Горана Војковића, и обрнуто. Једно ће другоме пристајати као саливени, као лептир-машина хрватском опињионмејкеру

Ова наша струка често је meta несмиљене пљувачине, једнако на особном и генералном плану. Није се томе чудити, с обзиром на све подвале које медији сервирају публици. С друге стране, кад се погледа тко све стоји иза те продукције, директно или неизравно, још смо и

добри. Ево, рецимо, нека су посриједи струковни едукатори, наставници који нас овоме подучавају. Јер, ипак, нису ту од утјецаја искључиво странке и политичари, крупни капитал, медијско-власничке династије.

транспарентски
бизнис – Свеучилиште Сјевер
(Фото: Маријан Сушев / PIXSELL)

Тако смо баш почетком овог мјесеца натрапали на једну крајњу илустративну вијест у вези с тим. Тиче се кадровских новица са студија новинарства, а место радње је Свеучилиште Сјевер у Копривници и Вараждину. На именовање нам је указао портал средња хр; нови прочелник тамошњег Одсјека за новинарство је – ГОРАН ВОЈКОВИЋ. Нема забуне, ријеч је о колумнисту портала Индекс, познатом коментатору дневних и осталих тема у најширем распону. Заштитни му знак, да не бисмо околишали, јест она његова лептир-машна, премда каткад носи обичну кравату. Или се појави без ичега око врата у каквој тв-емисији као гост. Но свакако му је лептирка фаворит, а тај модни избор иначе говори доста о друштвеном позиционирању субјекта данас.

Уз класну диференцијацију, наравно, сугерира се тиме одређени грађански рафинман. Угледни промотор лептир-кравате без икакве сумње левитира изнад уобичајених ниских страсти руље. Па се нагиње к њој само да је шутне, а циљане скупине свједоче о зналачком одабиру. Једном су то били умиrovљеници, прије точно шест година, на Твитеру. ‘И што хоће ови пензији, да им додатно плаћамо? Хоће они нама плаћат мировину? Неће’, открио је Вожковић. Испровоцирао га протестни скуп у више хрватских градова, под sloganom ‘Зауставимо сиромаштво и понижење у старости’. Други пут су то били Срби, а поприште опет иста друштвена мрежа. ‘На данашњи дан прије 23 године’, о годишњици ‘Олује’ наиме, ‘почело је Првенство Републике Српске Крајине у лакој атлетици, познато и као бежанија. Били су незаустављиви.’ Све је ту јасно, врхунски хумор не треба објашњавати. Као ни онај избор квадратичног црвено-бијелог дизајна лептир-машне који би овај колумнистички манекен каткад задјену под крагну. Лака атлетика и тешка артиљерија, али не само журналистичка.

Борбеност његова свеједно не би требала изненађивати, ако се у виду има једнаnota с његова Фејсбук-профила. Вожковић тамо пише се ‘колумнист, знанственик, вitez, либерал’. Није још једна урнебесна шала, стварно је вitez, припадник династичког реда св. Јурја куће хабсбуршко-лотариншке. Јурај је онај што убива ајдаху, то знамо, али највише срцу годи затећи либерала – паче, либертаријанца – у феудалном друштву. Није једини којег знамо, тамо је и РОМАНО БОЛКОВИЋ, вitez с емисијом на ХТВ-у, јавном сервису. Болковић, узгряд речено, води ту емисију као тзв. капитулар за међукултурне агенде свог витешког реда. Угостио је тако биотамо суборца Горана, па и њиховат тзв. велиоког мештра КАРЛА ХАБСБУРШКОГ. Па и малог мештра ФЕРДИНАНДА ЗВОНИМИРА, такођер ХАБСБУРШКОГ, а све једног по једног. Та интересна клика, према ријечима Вожковића, друка ‘за Хрватску у цивилизацијском кругу где спада’. Мало прецизније: ‘Мисаоно што даље од онога што улази у појам Балкан.’ Сад бива нешто јаснији и онај лепршави му подбрадник.

Други пак, лексички заштитни знак овог нам колеге, ријеч је ‘ухљеб’. Покушали смо преbroјati колико је пута Вожковић за њом поsegнуо само на Индексу, и одustали да не бисмо окаснили с текстом. Тај предани борац против ухљеба – пртагониста јавног сектора – несумњиво је одушевљен том етикетом. Једно вријеме готово да није круха јео, толико је спомињао ухљебе. ‘Легла ухљеба’; ‘бахати ухљеби’; ‘има за ухљебе’; ‘већина ухљеба’; ‘ухљеби еволуирали у суперухљебе’.

Сваки пут нека нова бритка синтагма у наслову, а ниједна се не односи на Болковића и остатак дичне хабсбуршке свите. За то се вријеме Вожковић сналази по знанствено-образовним структурима, према својој темељној правничкој вocationи.

Професор је на Прометном факултету у Загребу, изванредни те изванредан, плус на Свеучилишту Сјевер, а био је и доцент на задарском. Радио је и у државној служби, био је савјетник у Влади, као и предсједник Управног вијећа Луке Вуковар у два мандата. Неке од тих послова обављао је паралелно, што ваљда указује на његову изузетну енергију и стручност. Или је на ствари чудесна способност билокације, неријетко типична за високошколске наставнике.

Но то не одликује само професоре, него и нпр. лијечнике или сице. Баш оно што је неким приземнијим слојевима ноћна мора – императив обављања двају или трију послова симултано, ради преживљавања. На друштвеним врхунцима, међутим, ријеч је о привилегији, статусној бенефицији. Вожковић се у тој игри сналази попут лептира у налету с цвијета на цвијет. Ипак, разумије се у свашта и све, о свему је вољан дати суд. Пабирчимо сад више офрље из преобиља набраног материјала. Тако је ономад узео на зуб – точније, на сисало – раднике Волта и сличних платформи, малтене ухљебе. ‘Када размислим, нису Амери најпаметнији’, написао је том приликом. ‘Ми Хрвати бисмо’, додао је, ‘дигиталне платформе могли пуно боље регулирати.’ Разљутили су га били приговори на рачун таквог пословног модела. ‘За различиту врсту robe треба увести додатне испите и цертификације’, гласио је иронијски закључак. На страну сад то што је и сам аутор нека врста експерта за којешта, довољно доказа за позив. Зачудо није изумио дигиталну платформу за слободно тржење професуре.

Онда, након избоја ауторасизма, слиједи дашак оријентализма с мантром о саморегулацији тржишта, везано уз контролу цијена. ‘Ваша ствар је’, каже, ‘или да одете у други кафић или да ту каву од сто евра попијете и на Фејсу подије-

лите како сте хомо балканикус који се не оптерећује новцем.’ Поврх свега је алат регулације цијена једном приписао ексклузивно Титу и – Анти Павелићу. И могли бисмо овако довијека, све пикантније од раскошнијег. Но вратимо се на повод, именовање Горана пл. Вожковића за прочелника на студију новинарства.

Дотично свеучилиште копривничко-вараждинско није било које. О њему смо овде иссрпно писали док се оснивало средином прошле деценије. Са животом и радом је отпочело, неформално, као тзв. Медијско свеучилиште. Уствари, преузело је допусницу којом је дотад расположао НИНОСЛАВ ПАВИЋ, власник Еуропапрес холдинга, у накани да га отвори у Сплиту. Тадашњи хрватски премијер, данас предсједник РХ Зоран Милановић, и сам се изјаснио о том случају. Прво се питао што ће Копривници и Вараждину управо Медијско свеучилиште, као што је рекао. Но онда се запитао, рекао је даље – а зашто не, и би срећнији. Допусница се дотад вукла земљом неколико година као уклета, али све је убрзо надокнађено.

Рана повијест копривничко-вараждинског Свеучилишта Сјевер заправо је кроналогија приватног лицитирања том допуснициом. Све се збивало у вријеме док су се већ затварале капије бујају високошколских установа, камоли срећнији. Но бизнис је одрађен транспартијски; САНАДЕР је изашао усусрет Павићу, а секторски министар ДРАГАН ПРИМОРАЦ верифицирао споразум. СДП и партнери укључили су се у посљедњој фази тог процеса. Допусницу је министар потписао задњег дана свог мандата. На концу је продана двама градовима за четири милијуна куна, а и будуће финансирање установе бит ће о јавној бризи.

Прегажени су поврх свега извјесни службени квалитативни критерији, па је ново срећније стартало с поприличним дугом. Не финансијским, то је овде наочиглед флексибилан аспект, него оним према надалеко развијаном идеалу академске изврсности. И тако сад имамо срећније навлас по мјери Горана Вожковића, и обрнуто. Једно ће другоме пристајати као саливени, као

И модним избором сугерира грађански рафинман – Горањ Вожковић (Фото: Санђић Струкић/PIXSELL)

лептир-машна хрватском опињијмејкеру, као будали шамар.

Копривница и Вараждин, те јавни сектор опћенито, добили су прочелника који се у међувремену изјаснио и о не-профитним медијима. Ово је посебно занимљиво јер је тад, конкретно 2016. године, својски нахвалио хдз-ова министра културе ЗЛАТКА ХАСАНБЕГОВИЋА. Потоњи је био укинуо јавно финансирање медија који не ради због профита, него због информирања јавности. Остали су углавном они профитни, уз јавни хрт с Вожковићем и витезовима. Углавном, кажемо, јер у противном то не бисмо имали гдје казати. Голема већина непрофитних тавори отад у неимаштини и на пукоме минимуму продукције.

Штошиће, читавом се медијском сектору стаквом елитом спрема даљња покора. Законодавац по налогу хдз-ова премијера Андреја Пленковића, оснаженог пристанком коалицијских партнера, отићи ће корак даље. Познато је, аранжирају нам легислативни пакетић, нипошто без машне, а према којем нећемо смјети објављивати истражне те судско-процесне детаље. Нема мјеста сумњи да ће Вожковић радо напasti такву политику. Но већ смо научили, он сам идеолошки стоји управо из многих практика које осуђује.

Стога остајемо иза почетне тезе да смо чак и добри, какви бисмо могли бити. Умјесто поанте, одвајамо простор за још један цитат Вожковића, мада тенденцијозно извјашен из неког другог контекста. ‘У Хрватској академска заједница’, важно ће он, ‘воли шутјети. (...) Не коментирају се догађања на другом факултету, не коментирају се ни догађања на сусједној катедри – ма колико ствари биле лоше и ма колико нетко напредовао без критерија. Академска заједница мора престати шутјети. Факултети гдје се стално понављају афере морају почети давати одговоре. У хрватској знаости је завладало нешто што се може окарактеризирати једноставним, макар помало ружним термином – академска проституција.’ ■

Milenijska multikulti posada
prije polijetanja 'Seabirdom' (Foto:
Felix Weiss/Sea-Watch)

Spasilačke ptice iznad Mediterana

Na visini od 450 metara letimo iznad Sredozemnog mora, u kojem je u posljednjih devet godina stradalo više od 20.000 izbjeglica. Brojka bi bila još veća da ga ne nadziru volonteri i aktivisti poput onih iz Airborne ekipe sa stavljenim od aktivista njemačkog Sea-Watcha i pilota organizacije HPI. Samo u prvoj godini djelovanja sprječili su oko hiljadu smrti u tom moru

POČETNIČKA nervozna začas je ustupila mjesto goloj jezi. Pred nama se prostire najsmrtonosnija granica na svijetu, a pod nama najveća masovna grobnica novog doba. Na visini od 450 metara letimo iznad Sredozemnog mora, u kojem je u posljednjih devet godina stradalo više od 20.000 izbjeglica, njih preko 2.500 u prvih devet mjeseci 2023. Većina utopljenih vode se kao nestale osobe, s minimalnim izgledom da će u golemom morskom prostranstvu njihova tijela ikada biti pronađena.

Zastrašujuće brojke bile bi i veće da Mediteran gotovo svakodnevno iz zraka ne nadzru volonteri i aktivisti okupljeni oko nevladinih organizacija. U akciju su se dali nakon što je Europska komisija u oktobru 2014., uoči početka najvećeg migrantskog vala, odlučila obustaviti daljnje financiranje operacije Mare Nostrum, koju je godinu ranije pokrenula vlada Italije s ciljem spašavanja unesrećenih na Sredozemlju. Humanitarni rad talijanske mornarice i zračnih snaga naposljetku je žrtvovan u korist Agencije za europsku graničnu i obalnu stražu Frontex, čiji su pripadnici otad usredotočeni na zaštitu vanjske granice tvrdave Europe umjesto na pomoći onima koji je se pokušavaju domaći.

Golemu prazninu, nastalu zaokretom Bruxellesa u odnosu prema migrantima, od 2017. pokriva i Airborne ekipa, sastavljena od aktivista njemačkog Sea-Watcha i pilota sestrinske im organizacije Humanitarian Pilots Initiative (HPI) iz Švicarske. Trenutno raspolažu s dva civilna aviona, 'Moonbirdom' kojim četveročlana posada tokom šestosatnog leta može nadzirati oko 16.000 kilometara kvadratnih Sredozemnog mora i novijim, 'Seabirdom' kojim mogu neprekidno letjeti do osam sati i pokriti gotovo dvostruko više prostora. Samo u prvoj godini djelovanja spriječili su oko hiljadu smrти u Mediteranu.

Airborne, objašnjava nam njihov taktički koordinator TAMINO BÖHM, ima nekoliko zadataka. Prvi je proaktivna potraga za ljudima u opasnosti, pri čemu ne poljeću samo po dojavama, već odmah nakon što procijene da su vremenski uvjeti takvi da izbjeglice iz Libije i Tunisa mogu krenuti prema Europi. Drugi podrazumijeva spašavanje, odnosno njegovu koordinaciju iz zraka. Čim uoče ljudi na moru, alarmiraju sva nadležna tijela i njihove spasilačke službe te komuniciraju s umreženim nevladnim organizacijama. Posljednjih godina sve su češće angažirani i na bilježenju kršenja ljudskih prava.

— Za razliku od sudionika nekih drugih misija, recimo onih UNHCR-a, mi nećemo samo promatrati što se događa pa onda sve to jednog dana objaviti u nekom od izvještaja, nego ćemo uvijek intervenirati kako bismo nastojali spriječiti povrede prava – tumači Tamino. — Na primjer, ako u blizini vidimo brod za spašavanje čija posada ne reagira na naše pozive, korak po korak ćemo pojačavati pritisak na kapetana, koliko god nam mogućnosti to dopuštaju. Upozorit ćemo ga da krši zakon, da sve dokumentiramo, da smo cijeli slučaj spremni izgurati do suda – dodaje.

Istodobno će dežurni u njihovom zemaljskom timu i centrali pokušati stupiti u kontakt s kompanijom ili institucijom u čijem je brod vlasništvo. Na isti način nastoje spriječiti pushbackove, većinom u režiji tzv. libijske obalne straže.

— Kada nam ništa drugo ne preostane, znamo s lica mesta sve prenositi na društvenim mrežama – govori Tamino, koji je ranije radio kao logističar Sea-Watcha u Berlinu, a Airborne timu se priključio 2017., u dosad najsmrtonosnijoj godini na Sredozemnom moru.

U par vještih pokreta iscrtava zone u kojima djeluju pripadnici spasilačkih misija angažirani na Mediteranu. Zona SAR1 obuhvaća područje od tuniske granice pa do Tripolija,

SAR2 proteže se dalje do libijske Misrate, a SAR3 obuhvaća područje nadomak Bengazija i Tobruka. U njima pronalaze brodove s izbjeglicama iz sjeverne Afrike, koji se uzbjeg daju najčešće iz tuniske luke Sfaxa i otoka Kerkennaha te libijskih regija Tripolitanije i Kirenaike. Među njima u posljednjem periodu raste broj izbjeglih iz Sudana, gdje bjesni gradanski rat.

— Sutra ćemo pretraživati SAR1, a ako nam vremenske prilike dopuste, zači ćemo i u SAR2 – brifira nas Tamino Böhm u bazi Airbornea na Lampedusi večer prije zajedničkog polaska u misiju.

Na stol pred nas stavlja bocu vode od dvije litre.

— Najbolje je da to sve popiješ sada, obaviš što imaš prije spavanja i da ujutro prije polijetanja ne unosiš nikakvu tekućinu. Ni kavu. Tijelo će ti ostati hidrirano, a nećeš imati potrebu ići na wc. Tako barem ja radim i djeluje – govori nam.

U avionu zbog ograničenog prostora i uštede goriva nema ni klime ni wc-a. Zato se Airborneu ne priključujemo isključivo kao novinari, nego kao dio njihovog tima s jasno definiranim zadatkom. Pripala nam je uloga spottera, promatrača zaduženog za nadzor morskog područja koje se proteže od desnog krila pa do repa aviona. Ako uočimo išta sumnivo, makar to bio tanker ili ribarska kočarica, ostatku posade moramo dati znak i potrebne koordinate.

— U tom slučaju reći ćeš target i uputiti nas kamo točno trebamo gledati – objašnjava Tamino dok naš pogled uporno leti ka vratima sobe za brifinge u kojoj nam daje posljednje, sigurnosne upute. Iznad njih je nalijepljen napis 'When you flight higher, the borders disappear' (Kad letiš visoko, granice nestaju) i parafraza parole Fridays4Future, pokreta mladih za spas klime, koja u verziji Airbornea glasi 'Flydays4Future' (Letovi za budućnost).

— I nema razloga za strah. Letjet ćemo sa 'Seabirdom' koji ima dva motora, što znači da su šanse za rušenje gotovo nikakve. Ako otkaže jedan, preostaje nam drugi. Vjerojatnost da se ova odjednom pokvare zapravo ne postoji. To se može desiti u slučaju kontaminacije goriva, a njegovu ispravnost provjeravamo prije svakog polijetanja – ohrabrujuće će Tamino.

Naredno jutro vraćamo se u bazu. Nvlačimo narančasti kombinezon. Takve su 1970-ih nosili njemački marinici, objašnjava nam kasnije Tamino koji je na desni rukav svojeg dodaо dvije prišivke, onu s oznakom Airbornea i drugu s natpisom 'antifašistička akcija'. Zadužujemo opremu: nož kojim ćemo u slučaju nesreće presjeći sigurnosni pojš, malu radio stanicu kojom možemo dozvati pomoći, signalnu bengalku, izotermalnu foliju i dvogled.

Povratak na Lampedusu

Na putu do aerodroma upoznajemo se s pilotom, 31-godišnjim OMAROM EL MANFALOUTIJEM, profesorom antičke povijesti i asistentom na Sveučilištu u Zürichu, koji je sinoć doputovao iz Frankfurta gdje živi sa suprugom. Gotovo svaku rupu u fakultetskom rasporedu koristi za dolazak na Lampedusu. Četvrti član posade je FELIPE LOPEZ, fotoreporter, filmaš i aktivist Imigracijskog vijeća Irске. Njemu je pripala uloga medijskog koordinatora, zaduženog za snimanje cijelog leta i mogućih spornih situacija na moru.

Naša milenijalska multikulti posada – sastavljena od Egipćanina rođenog u Njemačkoj, Nijemca rođenog u Grčkoj, Brazilca koji živi u Irskoj i nas, Srba iz Hrvatske – vrši posljednje pripreme. Dok zajedničkim snagama glancamo prozore 'Morske ptice', iznad glava nam nadljeće Frontexov helikopter. Uz nesnosnu buku i kovitlanje propelera spušta se nazad na otočki aerodrom pa nam se čini da je vjetar koji puše od jutra još snažniji.

Ravno je podne. Omar od kontrole leta traži dozvolu za polijetanje, ali ga od tamo mole da malo pričeka, onoliko koliko je potrebno da iz luke, na koju je naslonjen aerodrom, otplovi brod. Nakon deset minuta dobivamo zeleno svjetlo.

Dok iza leđa ostavljamo Lampedusu, nebo postaje oblačnije, a ispod nas se, hiljadu metara niže, počinju uzdizati valovi. Sve su veći, po Omarovo procjeni prelaze jedan metar, što znači da će potraga iziskivati nešto više koncentracije.

— Po ovakovom vremenu obično ima onih koji se odluče na odlazak iz Afrike jer se nadaju da su im tada veće šanse da izbjegnu libijsku obalnu stražu – dodaje Tamino u momentu dok se na lijevom krilu mimoilazimo s avionom talijanske granične straže.

Ispod desnog nam istovremeno prolazi njihov sivi brod. Neko vrijeme, čujemo iz

kokpita, Talijani nisu bili aktivni, a sada su se, zbog iskrcavanja velikog broja izbjeglica na Lampedusu, ponovno vratili.

Sumaglica i oblaci s česticama pustinjskog pjeska zamčuju nam horizont, pa Omar za početak spušta avion na 500 metara. Vozi nas u smjeru zapada brzinom od 240 kilometara na sat, a u 13:15 po lokalnom vremenu s naše lijeve strane nalazi se Tripoli. Vrijeme je za raspakiravanje dvogleda i par dubokih uzdaha. Tamino daje znak da zalazimo u prvi od ukupno šest morskih rukavaca, područja potrage, koliko bismo ih danas trebali prijeći.

Dvojac iz kokpita inicira razgovor kako bismo se opustili i kako bi pokušali spriječili moguću mučninu od vožnje koja, objašnjavaju, nije tako rijetka pojava. Međutim, Fellipea i nas više zanima njihova osobna priča, kako i zašto su se pridružili Airborneu.

Tamino, koji kao taktički koordinator dijeli komandu s pilotom te planira i izvršava sve operacije, od ranije je u Berlinu bio uključen u antirasistički pokret i borbu onog izbjegličkog.

— Za mene je razina otpora ljudi koji napuštaju Libiju, znajući pritom za sve rizike i moguću kriminalizaciju koja im prijeti, ogromna stvar, inspiracija. Mnogi koji se daju u bijeg čine to, uostalom, i zbog naše povijesti, kolonijalizma, imperijalizma, ali i našeg sadašnjeg načina života, čijim posljedicama sve češće svjedočimo u vidu klimatskih promjena – veli on.

— Jednostavno, ne želim biti dio Europe koja ubija ljudi na svojim vanjskim granicama. Nismo još došli do toga da otvoreno pucamo u njih, ali smo vrlo blizu. Istodobno, predstavnici europskih institucija idu naokolo svijetom i dijele lekcije o ljudskim pravima. Pa može li ciničnije – dodaje Tamino.

— Kao i kod mnogih dobrih stvari u životu, u mom slučaju to je bila slučajnost. Naučio

Fellipe Lopes zadužen je za snimanje i mogućih spornih situacija na moru

Europa je posljednjih godina izgradila sistem u kojem prljavi posao, a koji bi bio ilegalan za europske aktere, čine Libijci. Bez informacija koje im dostavlja Frontex, ne bismo svjedočili tolikoj količini nasilnih presretanja i pushbackova na moru – ističe Tamino Böhm

sam letjeti 2017. dok sam bio student – govori Omar.

Tada je, kaže, dobio poprilično veliku stipendiju pa su snovi napokon postali stvarnost. Nakon što je položio za pilota, pridružio se aero-klubu u kojem je bio i jedan član HPI-a. Pitao ga je želi li im se pridružiti.

— Naravno, mislio sam, nemam što izgubiti. Ako ne uspije, nije šteta, ali ako uspije, mogu upotrijebiti svoje vještine za dobar cilj, spašavanje života – govori Omar, koji je od proljeća 2018. godine, kada se pridružio misiji, odvozio preko 700 sati u narančastom kombinezonu.

— Jesi li tada bio svjestan političke situacije? – pitamo ga.

— Mislim da jesam jer sam oduvijek bio zainteresiran za politički razvoj Europe i svjestan da se granični režim sve više pomjera ka onemogućavanju ljudi da dosegnu sigurnost. Nisam zagovornik potpuno otvorenih granica, uopće. Ali svatko ima pravo na pravičan postupak, zatražiti azil. Nitko ne bi trebao određivati useljeničke kvote utapanjem – kaže Omar.

— Također, u situaciji smo da je Evrope očajnički potrebna imigracija. Ali zbog političkog diskursa krajnje desnice upali smo u začarani krug sve većeg nadzora granica i pokušaja da se sprječi dolazak ljudi, dok na kraju ipak morate izdati stotine tisuća radnih viza ljudima iz Bangladeša, Indonezije

itd. Nitko ne dolazi iz Tunisa u Italiju samo da bi imao drugi auto ili bolje zdravstveno osiguranje. Ljudi to čine jer ostanak u diktaturi naprsto nije alternativa – dodaje.

— I onda EU konstantno povećava iznose na računima diktatora od kojih ti ljudi bježe – govori Fellipe.

— To je nešto što jednostavno ne razumijem na intelektualnom nivou. Ako ih već plaćaju da drže izbjeglice podalje od Europe, a oni to očito ne uspijevaju jer se broj novoprdošlica stalno povećava, rješenje ne može biti bacanje još više novca. To samo jača diktatore u sjevernoj Africi. Drugim riječima, za njih to znači: što više ljudi stigne u Europu, to sam ja bogatiji – nastavlja Omar.

Pod nama se redaju nepregledni valovi i varljiva morska pjena, a u slušalicama radio-poruke na talijanskom, engleskom i arapskom. Jedna od njih prene nas dok šutljivo buljimo kroz prozor: ‘Pozdrav, ovde Radio Dubrovnik.’

— Ne mogu vjerovati, zar sve dovode? –govorimo kroz smijeh.

S obzirom na to da smo nešto ranije čuli i poruke iz Frontexova aviona, vraćamo se na ozbiljnije teme. Airborneovce pitamo kako ocjenjuju ulogu te EU-agencije.

— Frontex je potreban kako bi se realiziralo sve o čemu pričamo. Lete u istom području kao i mi, ali s isključivim ciljem da dostave informacije tzv. libijskoj obalnoj straži. Ponekad preko radija čujemo kako navode tamošnje patrolne brodove, govore im gdje su točno čamci s migrantima. Europa je naime posljednjih godina izgradila sistem u kojem prljavi posao, a koji bi bio ilegalan za europske aktere, čine Libijci. Bez informacija koje im dostavlja Frontex, ne bismo

Tamino Böhm: Ne želim biti dio Europe koja ubija ljudе na svojim vanjskim granicama

svjedočili tolikoj količini nasilnih presretanja i pushbackova na moru – kaže Tamino.

— Target! Nešto veliko je na četiri sata – vićemo.

Lažna uzbuna. Prilazi nam tanker koji prevozi naftu. Nekoliko minuta kasnije, u 15:41, na otprilike 110 kilometara od Tripolija, snimamo gigantsku libijsku platformu Sabrathu. Okolo plove spasilački brodovi, ali oni koji se isključivo brinu za skupocjenu sirovinu i prateću infrastrukturu. Krupnom kapitalu ne smeta ni nevrijeme.

Tamino se potom javlja dežurnoj u centrali i s njom razmjenjuje informacije o vremenskim uvjetima i mogućim pristiglim dojavama. A onda, s dvogledom u rukama, nastavljamo gdje smo stali. Zanima nas što se desilo na Malti, odakle su polijetali na samom početku svojih operacija.

— Od tamo smo izbačeni 2018. i to potpuno protuzakonito. Sve što se primjenjuje na nas, ne primjenjuje se na druge posade. Imali smo sastanak s direktorom njihove avijacije i sve argumente koje je izvlačio iz rukava odmah smo pobili. Npr. pokazao nam je regulativu po kojoj ispada da nemamo dozvolu za slijetanje na Maltu ako polazimo iz Libije, ali mi čak ne ulazimo u libijski zračni prostor. Rekli smo OK, to je odredba koja vrijedi za ljudi koji polijeću npr. iz Tripolija, ali mi krećemo iz Malte. Možete li nam pokazati stavku da i u tom slučaju trebamo dozvolu, pitali smo ga. Nije to bio u stanju – objašnjava Tamino.

Otad su na Maltu slijetali povremeno, samo kako bi natočili gorivo ili obavili brzinško održavanje. Trenutno su pod embargom. Malteške vlasti više im ne daju ni da uđu u njihov zračni prostor.

— Mislim da sama činjenica da radimo to što radimo, objavljujemo ono što vidimo iz zraka, smeta svakoga tko na to što se događa gleda iz krajnje desničarskog ugla. Ako Malata krši međunarodno pravo, mi smo tu da pokažemo fotografije, videa, snimke koje sve to dokazuju. U tom kontekstu potpuno razumijem zašto nas pokušavaju zaustaviti – dodaje Omar.

Na dobrodošlicu nisu naišli ni u Italiji, odačke polijeću posljednjih pet godina. Tamošnja vlada također je u početku pokušala zaustaviti letove, ali joj, zbog nedostatka valjanih dokaza, to nije pošlo za rukom. Zadnje dva tri godine Talijani im se nisu mijesali u posao, ali je ujvijek postojala određena razina tenzije. Vlada premijerke MELONI radje se okrenula kriminalizaciji djelovanja spasilačkih brodova, o čemu smo iz prve ruke imali priliku čuti prethodnih dana.

— Naravno da to utječe i na naš rad. Npr. jučer kad smo letjeli, nismo vidjeli nijedan brod ne-

vladinih organizacija, što je direktni rezultat njenih odluka. Ali zasad nismo svjedočili ičemu što bi išlo protiv naših operacija. Uvijek postoji mogućnost da se situacija promjeni, a to donekle i očekujemo – kaže Tamino.

Ulagamo u peti sat misije. U slušalicama čujemo zijevanje, pa uzvraćamo istom mjerom. Vrijeme je za dozu kofeina, ali u obliku tablete pošto nam pijenje i dalje nije preporučeno. Omar je najednom spazio nešto sumnjivo s kopilotove strane. Brzo naginje avion udesno i približava nas moru.

— Od pjene valova učinilo mi se da je bijeli gumenjak – govori nakon temeljite provjere i daje znak da se uskoro možemo opustiti.

Vrijeme je za prebacivanje na autopilot i povratak na Lampedusu. Prognoza nam ne dopušta daljnju pretragu, a izbjegličkim čamcima, sva je prilika, da se otisnu preko Sredozemlja. Treba voditi računa i o uštedi goriva. Spremamo dvogled, otvaraju se vrećice čipsa i boce Coca-Cole.

— Omare, svaka čast! – izustit ćemo uskoro u troglasju, po slijetanju na otočku pistu.

Čim smo se uparkirali, iznenadenje. Prilaze nam dvojica muškaraca u reflektirajućim narančastim prslucima. Uprava zračnog zrakoplovstva, piše im na ledima. Izlazimo iz aviona, pada i rukovanje, ali dvojac zanima samo pilot. Sve češljaju, zavlače se i u stražnji dio ‘Seabirda’. I tako oko 35 minuta. Kad im više ništa nije preostalo, dobacuju mu jedno ‘bravo ragazzo’.

— Siguran sam da ćeće sad pregledati i druge avione – uzvraća Omar.

Ne dobiva odgovor. Inspektor skreću pogled i odlaze.

— Što se desilo? – pitamo ga.

— Postoji program inspekcijske Europske agencije za sigurnost zračnog prometa koji se zove ramp check i to bi trebala biti nasumična provjera svih civilnih aviona. Ranije sam takve provjere, po propisanoj proceduri, prošao u Njemačkoj i Švicarskoj i inače je sve gotovo za maksimalno deset minuta – objašnjava Omar.

— Ovo je potrajalo, ali nije nešto neuobičajeno?

— S jedne strane nije, a s druge se dalo primijetiti kako su inspektori došli s očitom namjerom da nešto pronađu. Raspravljalo se i ukazivalo na toliko stvari koje su vrlo neuobičajene za takvu vrstu kontrole. Recimo, raspored sjedenja. Ovim avionom moguće je upravljati s minimalno dva i maksimalno šest sjedećih mjesta, što podrazumijeva da je dopušten i bilo koji razmjestaj unutar tih parametara. Pokušaj pronalaska greške u tome jasan je dokaz da su probali naći nešto protiv naše organizacije i napora. I inspektorima je bilo nelagodno zato što je kontrola podrazumijevala daleko više od uobičajenog postupka – govori pilot HPI-a.

— Poznajem jednog od njih od ranije, s otoka Pantellerije. On je na Lampedusu doveden samo da nas pregleda, to je naprosto evidentno. Sve ove činjenice govore u prilog tumačenju da to nije bila rutinska akcija, već da se radi o pokušaju sprječavanja našeg budućeg angažmana – dodaje.

— Hoće li sada biti kakvih problema? – zanima nas.

— Ne, jer nije bilo dovoljno valjanih nalaza koji bi nas dugoročno prizemljili. Sve ih vrlo lako možemo ispraviti do idućeg leta. A i siguran sam da su pripadnici talijanskog civilnog zrakoplovstva nezadovoljni što ih se koristi u političke svrhe, jer su profesionalci. Njihova namjera ili cilj nije da ih desničarska vlada koristi kao alat. Nikako. Bili su tu prije Meloni, a bit će i nakon nje – zaključuje Omar El Manfalouty.

‘Morska ptica’ može ponovno poletjeti. ■
(Kraj)

Naučio je letjeti dok je bio student – Omar El Manfalouty

Sado Marko

Fetiš festival u Zagrebu trebao se održati na Dan sjećanja, ali će nakon medijske hajke koju je pokrenuo saborski zastupnik Marko Milanović Litre biti odgođen. Apeliramo na hrvatsku fetišističku zajednicu da pokaže razumijevanje za Milanovića Litru jer svi imamo svoje fetiše

NIJE teško zamisliti uzbudjenje koje je obuzelo MARKA MILANOVIĆA LITRU, zastupnika Hrvatskih suverenista, dok je pregledavao kalendar zimskih kulturnih događanja. Svake godine, otplikle u ovo vrijeme, desničari nalink njemu čine istu stvar. I svake godine netko od muzičara, kazalištaraca ili pisaca nakratko se zaboravi, pa predstavu ili koncert najavi za 18. novembar, Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata i Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje. Pa se svake godine desnica razmaše nacionalnim svetinjama i zabranjuje priredbe, pogotovo ako među zaboravnim kulturnjacima zatekne ponekog Srbina.

Ove godine Srba nema, ali Milanovića Litru ipak je dočekala premija. U zagrebačkom klubu Saloon, stajalo je u najavi, baš je za 18. novembar zakazan bio Fetiš festival udruge SM-Art. Ne dakle neka tugaljiva književna promocija, ne nekakva slabo posjećena monodrama, nego pravi-pravcati fetiš festival s bičevima i lisicama, lokotima i lancima, lateks uniformama i kožnim maskama. Nije, kažem, teško zamisliti uzbudjenje koje je obuzelo Marka Milanovića Litru. Iako, kada o festivalu dozname dvije ili tri dodatne informacije, vidite da on, osim kože i lateksa, donosi prilično ambiciozan kulturni program. Predsjednik udruge SM-Art GORAN BLAGUS, uostalom, povjesničar je umjetnosti

s ozbiljnim kulturnim referencama, autor nekoliko stotina stručnih tekstova i više monografija, dobitnik nagrada i organizator brojnih kulturnih projekata. Sam festival pokrenut je prije četiri godine i sada već rutinski ugošćuje međunarodne performerice i performere, mimo tabloidnih skandala i medijskih ekscesa. Upravo zato što je tako profiliran, od samog početka ga je, kao projekt koji obogaćuje kulturnu ponudu Zagreba, finansijski pomagala BANDIČEVA administracija, u međuvremenu i samo Ministarstvo kulture, a sada ga podržava aktualna uprava glavnog grada.

Možete, naravno, na sve ovo gledati i drugačije, onako kako to čine Milanović Litre i desničarski portalni koji su na njegov znak krenuli u hajku: oni tamo vide festival bolesti, nastrane i ugrožavanja domoljubnih vrijednosti. 'Novcem Zagrepčanki i Zagrepčana sponzorirati dogadaj koji promovira seksualne nastrane posjetitelja ovog događaja, pogotovo na tako sveti dan kao što je obljetnica pada Vukovara, pljuska je svakom hrvatskom građaninu', hiperventilirao je suverenist preko Facebooka. Štoviše, za njega je to 'očito zanemarivanje vrijednosti i osjećaja koji nas kao narod vežu'. A tek kad se sjetimo koji je izvor financiranja: 'Zašto je vodstvo grada pod palicom Možemo! uopće sponsoriralo ovaj događaj novcem Zagrepčana?' A tek kada je Milanović Litri netko napokon dojavio da nije samo Može-

mo! potpomogao festival, nego ga je prošle godine sufinancirala HDZ-ova ministrica kulture NINA OBULJEN KORŽINEK: 'Postavlja se pitanje: Koliko duboko seže ova zečja rupa?'

I tako dalje, i tako dalje: dovoljna su bila dva tri dana medijskog orgjanja da priča, započeta isključivo iz predizbornih razloga, okonča onako kako slične priče okončavaju i inače, otplikle u ovo doba godine. Organizatori su objasnili da je datum održavanja bio izabran sasvim slučajno, rezignirano dodali da ne postoji zakon po kojem se 18. novembra kulturne manifestacije ne bi smjele održavati pa onda, naravno, čitavu stvar u strahu za sigurnost gostiju odgodili za neki kasniji, mirniji dan. Ništa se novo dakle nije dogodilo, a opet nije teško zamisliti uzbudjenje koje je obuzelo Marka Milanovića Litru. To uzbudjenje, kako da kažem, naprosto izbjiga iz svake njegove riječi. Vidjeli ste uostalom i sami. Čim je čuo za sađo-mazo igrice, počeo je spominjati pljuske i palice. Čim je saznao za festival seksualnosti, odnekud su se stvorile rupe i želja da se istraži koliko su te rupe duboke. Čim je naslutio subove i domine, na pamet mu je palo vezivanje. Mora da je u pitanju dosta snažan nagon: Milanović Litre, vidjeli smo, vezanim zamišljačitav hrvatski narod.

Nisam stručnjak za psihanalizu, ali ovako laički rekao bih da su našeg suverenista uzbudili fetiši. Možda bi nam nešto više o tome

mogli reći oni koji jesu stručnjaci. Za SIGMUNDA FREUDA – gdje ćeš većeg stručnjaka od oca psihanalize – fetišizam recimo nipošto nije samo 'obožavanje neživog predmeta', kako je glasila standardna definicija, nego nastaje iz straha od kastracije, a posebno je zanimljivo to što fetišisti istovremeno znaju i poriču da je njihov fetiš zapravo zamjena za penis. Ovaj paradoks sažet će nešto kasnije francuski psihanalitičar OCTAVE MANNONI u naslovu poznatog ogleda posvećenog fetišizmu: 'Dobro znam, ali ipak'. A još kasnije, neizbjježni SLAVOJ ŽIŽEK zaključit će da se tu ne radi isključivo o seksualnosti, nego da na fetišističkoj formuli poricanja – 'dobro znam, ali ipak' – ustvari počiva svaka ideologija.

Tko zna, možda smo sada barem korak bliže tome da razumijemo golemo uzbudjenje Marka Milanovića Litre. Rekli smo strah od kastracije? Tu su rupe i palice. Rekli smo obožavanje neživog objekta? Tu je grad Vukovar: s mortalitetom dva i po puta većim od nataliteta i skoro petinom stanovništva koja je pobjegla glavom bez obzira samo u posljednjih desetak godina, on, znanstveno govoreći, spada u područja tzv. demografskog odumiranja. Rekli smo formula poricanja? To je bar jednostavno: sve ovo Marko Milanović Litre dobro zna. Zna da Vukovar 364 dana u godini demografski odumire, a onaj jedan preostali da obilježava smrt, i da je to obilježavanje odavno pretvoreno u poligon za sitne stranačke obračune, i da sitni obračuni produbljuju društvene podjele, i da takav grad ne treba nikome onoliko koliko treba hrvatskoj desnici, i da hrvatska desnica njime vitla utjerujući strah i zabrane, i da je mimo straha i zabrana Vukovar ne zanima. Koga briga kako živi grad: imamo neživi objekt obožavanja. Sve to naš suverenist dobro zna. Ali ipak.

Apelirao bih zato s ovog mjesta na hrvatsku fetišističku zajednicu – na poštovane domine i, pretpostavljam, nešto manje poštovane robeve, na kajire i swingere, na alphe, bete i omega, na sadiste, mazohiste i sve ostale koji slobodno uživaju u vlastitoj seksualnosti – da pokažu razumijevanje za Marka Milanovića Litru. Znate kako je: netko se ne može uzbuditi bez biča i uzice, netko bez kugle u ustima, a netko se, evo, uzbuditi ne može bez Vukovara, svetinja i ostalih domoljubnih fetiša. Kažete li mu pri tom da njegov Vukovar – onaj kojim naokolo mlatara po neistomišljenicima i kulturnim festivalima – nije ništa više od fetiša, on će se naljutiti i početi vam pričati o hrvatskom narodu i nacionalnom ponosu. Objasnite li mu da na vašem festivalu uopće nije riječ o nacionalnom ponosu, nego o seksualnom odnosu, ništa neće shvatiti. Ali opet: malo razumijevanja. Velika je moć poricanja. Prvi koraci su najteži. Dajte čovjeku šansu da istraži sve te interesantne fantazije, sve te pljuske i palice koje ga uznemiruju. Dajte mu vremena da otkreje što počiva iza neobično snažne potrebe da se zabranjuje, da se uvodi red i provodi disciplina. Tko zna, možda se s vremenom oslobođi. Možda vam se pridruži.

Nije li napisljeku Marko Milanović Litre – baš poput vas, dragi fetišisti – nekakva manjina? Ne tako davno, znamo, ušao je u Hrvatski sabor tako što mu je svoje mjesto prepustila RUŽA TOMAŠIĆ, sjeo u zastupničku klupu s nestvarno niskim rezultatom od 19 preferencijskih glasova pa sada onđe, kako stvari stoje, predstavlja uglavnom vlastite prijatelje i rodbinu. I nije li Marko Milanović Litre, baš poput vas, manjina kojoj se ljudi nerijetko podsmjeju? Kada je s tih 19 glasova – rezultatom kojim se ponegdje gube izbori za predstavnika stanara – banuo u parlament, smijalo mu se, pamtim, pola države. Možda našem suverenistu, kao i svima nama, samo treba više bliskog kontakta. Možda mu treba razumijevanja. Jer što je uostalom ideologija suverenizma ako nije politički ekvivalent osamljenog masturbiranja? I čemu bi drugom, na kraju krajeva, uopće služila desnica?

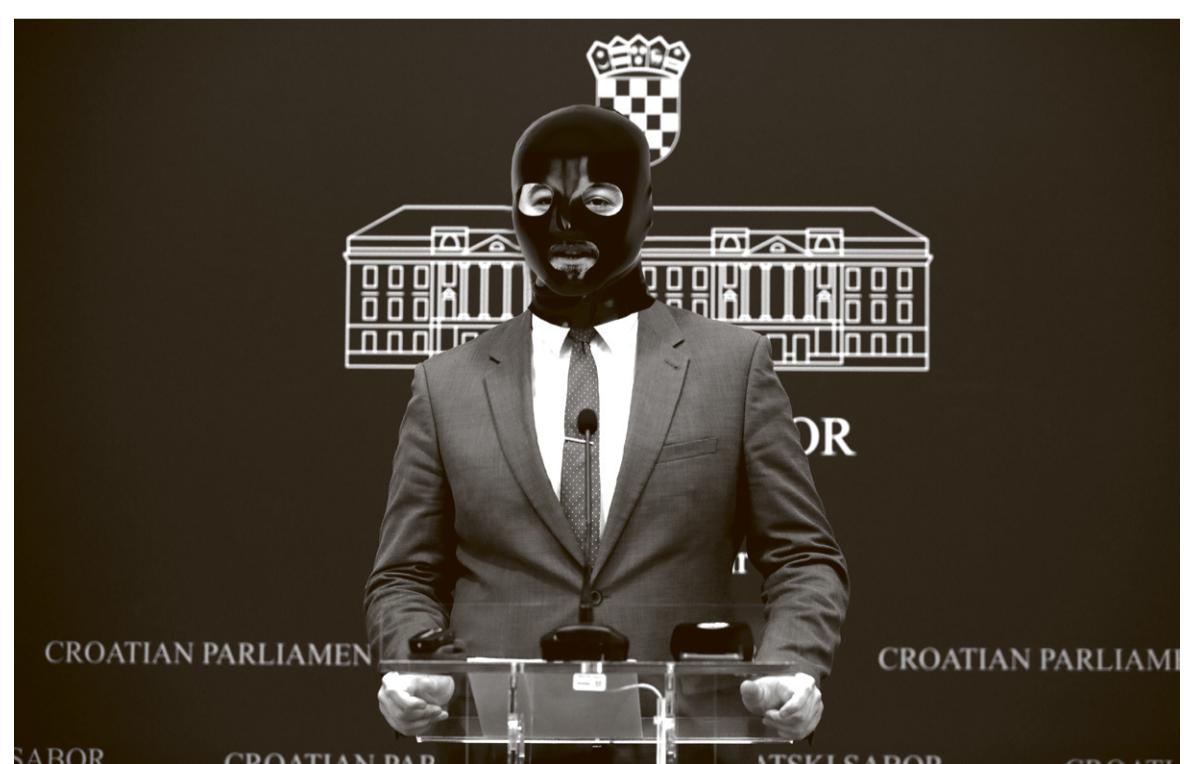

Foto: Patrik
Macek/PIXSELL
Fotomanipulacija: Ivica
Družak/FINALIZACIJA

INTRIGATOR

Dobrostiv i tolerantan

Na suđenju po tužbi koju je podnio zbog teksta u Novostima, poduzetnik Nenad Bakić opisao je sam sebe kao 'dobrostivu, izrazito blagu i tolerantnu' osobu zato što nije tužio baš sve novinare koji su kritički pisali o njemu

UPONEDJELJAK je na Općinskom kaznenom суду u Zagrebu održano novo ročište u postupku u kojem poduzetnik NENAD BAKIĆ tuži urednika i novinara Novosti PETRA GLODIĆA. Postupak se vodi zbog Glodićevog teksta 'Acid party' objavljenog u satiričnoj rubrici 'Katran i perje' i traje skoro osam godina. U tom se komentaru Glodić osvrnuo na Bakićev autorski tekst 'Manifest Nenada Bakića - Hrvati, dosta je krize! Imamo rast BDP-a...', objavljen uoči Božića 2015. godine u Jutarnjem listu.

Radi se već o trećem postupku, s obzirom na to da su ga županijski sudovi dva puta vratili na prvostupanjsku razinu. Županijski sud u Rijeci naredio je da se u ponovljenom postupku detaljnije ispitaju Glodić i Bakić te provedu novi dokazi koji se odnose na sadržaj novinskih ili drugih tekstova, a koji su novinaru Novosti, kako je tvrdio u obrani, bili povod za pisanje.

Na ročištu u pondjeljak saslušan je Bakić, koji je utvrdio da je u Jutarnjem listu pred Božić 2015. godine iskazao svoje 'balansirano mišljenje, optimistično intonirano', a koje se kasnije 'pokazalo točnim, vizionarskim, te je Hrvatska počela prosperirati

Nenad Bakić na Weekend Media Festivalu 2015. (Foto: Borna Filić/PIXSELL)

i gospodarski rasti'. Zatražio je najprije od Glodića da se 'ne nakašjava' dok on iznosi svoje svjedočanstvo, i obrazložio kako je tekst u Novostima doživio kao 'divljački napad' kojim da je stavljen u kontekst ratnih zločinaca i seksualno devijantnih osoba.

Naveo je i kako je u životu učinio brojna dobra djela. Od pokretanja portala Moj Posao ('koji je napravio veliku društvenu promjenu') i Instituta za razvoj i inovativnost mladih ('kojim se posebno pomoglo srpskoj zajednici u manje razvijenim dijelovima Hrvatske'), do projekta robot-škola Bitka za znanje ('supruga i ja doniramo za budućnost u drugim zemljama, Bosni i Hercegovini, Kosovu, pa tako i u Srbiji'). Bakić smatra da bi se Srpsko narodno vijeće kao izdavač Novosti 'trebalo baviti srpskom kulturom i obrazovanjem', pa ga čudi zašto Novosti nisu pokazale interes za pisanje o njegovim filantsropskim projektima čiji se efekt osjetio i u srpskoj zajednici. Umjesto toga, ustvrdio je, Novosti su protiv njega dugo vodile prljavu kampanju na ideološkim osnovama.

Naglasio je da u svoje filantsropske projekte, kao i u druge poslove, ulaze 'vlastitim oporezovanim novcem s tekućeg računa', što sve skupa 'ne može biti uzornija poduzetnička karijera'. Tome u prilog spomenuo je i nagradu za Osobu godine koju mu je 2017. dodjelio Večernji list, a podsetio je i da je

(volonterski) radio kao savjetnik bivše predsjednice KOLINDE GRABAR-KITAROVIĆ za digitalnu transformaciju i STEM.

Unatoč 'priznanju koje uživa od javnosti i institucija', Bakić je ustvrdio da se u trenutku objave Glodićevog teksta nije smatrao javnom osobom jer nije radio u državnoj instituciji ni na izvršnoj javnoj funkciji. I u ranijim je iskazima aludirao da se ne smatra javnom osobom jer nikad nije primao naknadu iz proračuna. Na ovom se ročištu nije mogao sjetiti kako je dobio angažman u Jutarnjem listu, a opisao se i kao 'dobrostiv, izrazito blag i tolerantan' zato što nije podnosio tužbe protiv baš svih novinara koji su o njemu pisali na način koji mu se ne sviđa.

Podsjetimo, vijeće Županijskog suda u Rijeci ukinulo je u aprilu ove godine presudu zagrebačkog Općinskog kaznenog suda kojom je Glodić u ponovljenom postupku bio nepravomoćno osuđen zbog svog teksta. Predmet je tada vraćen prvostupanjskom sudsu na ponovno suđenje, ali pred izmijenjenim suncem. Glodiću više ne sudi MARKO BENČIĆ, koji ga je već u dva navrata proglašio krivim, nego sutkinja IVANA MILIČKI.

Iako je Glodić tvrdio da mu namjera nije bila novinarskim komentarom ikoga uvrijediti, već polemirizati s iznesenim stavovima, Bakić ga je najprije početkom 2016. godine prijavio Vijeću časti Hrvatskog novinarskog društva. To tijelo utvrdilo je da nije prekršio opća pravila novinarske struke, zaključivši da svatko 'tko se upušta u javni dijalog mora biti svjestan kako time riskira da i njegovi stavovi i ideje podliježu kritici, pa i krajnje neugodno'. Bakić je na tu odluku uložio žalbu i paralelno podigao dvije tužbe – jednu protiv izdavača Novosti zbog teške i trajne povrede ugleda, časti i dostojanstva, tešku 60.000 kuna, i drugu privatnu, kojom je Glodiću na teret stavlja kazneno djelo uvrede i potraživao 180 dnevnih dohodata.

Postupak za naknadu štete i dalje se vodi pred zagrebačkim Općinskim građanskim sudom. U kaznenom postupku Glodić je prvo bio proglašen krivim prvostupanjskom presudom iz marta 2017. godine, a zatim novom presudom nakon ponovljenog suđenja u jesen 2022. U toj je presudi Benčić Glodiću ponovno izrekao kaznu od 12.400 kuna i poručio da zbog načina i smisla izražavanja njegov tekst predstavlja uvredu te da se 'nije radilo o polemiriziranju u javnom interesu, već samo o vrijedanju i omalovažavanju privatnog tužitelja'.

Odlučujući po žalbi Glodićeve odvjetnice LINE BUDAK ovoga proljeća, vijeće Županijskog suda u Rijeci pod predsjedanjem suca SAŠE CVIJETIĆA utvrdilo je da 'način izražavanja sam za sebe nije dostatan za zaključak da su ostvarena obilježja kaznenoj djeli jer se sloboda izražavanja ne odnosi samo na pristojno i uljuđeno iznošenje stavova, već i na one koji su nepristojni, neugodni pa i provocirajućeg, uvredljiva karaktera jer se upravo na takve stavove koji sadrže obilježja kaznenoj djeli, ocjenjuje postojanje okolnosti koje ipak isključuju protupravnost'. Stoga sud 'načelno ističe, ne ulazeći u činjeničnu podlogu konkretnog slučaja jer ista nije odgovarajuće utvrđena po sudu prvog stupnja, da kada se radi o pitanju svjesnog javnog iznošenja političkih ili svjetonazorских stavova javnih osoba, tada su ta pitanja u pravilu od javnog interesa te ne spadaju u sferu privatnosti te osobe'.

■ Ivana Perić

Uzbuna za učitelje

Nedavno ste obilježili Svjetski dan učitelja uz napomenu da je nedostatak učiteljica i učitelja društvena nepogoda koju treba proglašiti.

Odnos prema učiteljima i učiteljkama odličan je test za svako društvo. Govori o tome kakve su nam vrijednosti. Nažalost, danas se ozbiljne struke manje cijene od onih koje osiguravaju 'zabavu', kao i od onih koje stvaraju dojam uspjeha, slave i bogatstva. Učiteljice i učitelji su motivirani, posvećeni i kreativni ljudi, no i oni, naravno, osjećaju položaj svoje profesije. Svjesni su svog društveno-materijalnog statusa i nose se sa sve zahtjevnijom zadaćom odgoja i obrazovanja novih generacija.

Sve se manje studenata opredjeljuje za učiteljski poziv?

Učiteljski poziv je jedna od najzahtjevnijih struka jer su ulozi najviši. To je struka koja traži jako puno kreativnosti, istraživanja, posvećenosti, otvorenosti prema nepoznatom. Struka u kojoj vanjske nagrade i priznanja nisu veliki, no za one koji su se pronašli u tome nagrada je svakodnevna i neposredna, oni ne bi radili ništa drugo jer je to 'najljepši posao na svijetu'. Odgovornost učitelja je ogromna. Danas je trend da se forsiraju brzi uspjesi, sve ono što 'djeluje privlačno' i lako, što donosi 'nagrada' i novac, a ovo nije ta priča, ovo je ozbiljan posao.

Prema istraživanju, svaki treći učitelj i nastavnik doživio je fizički ili verbalni napad roditelja učenika.

Naravno da se tu radi o manjini roditelja, no nažalost dovoljno je nekoliko nasilnih incidenta da stvore nepovjerenje. Roditelji učenica i učenika jednostavno odražavaju stanje u cjelini – puno je ljudi koji nemaju povjerenje, koji se osjećaju ugroženo, koji ne vide širo sliku. Ako se osjećaju bespomoćno i nepovjernljivo, kreću napadati djelatnike škole jer im to pruža kakav-takov privid kontrole i misle da time štite svoje dijete. Roditelji danas trebaju puno više pomoći i podrške.

Kako riješiti probleme učitelja?

Treba donijeti konkretnе mjere kako bi se unaprijedili dostojanstvo i ugled učiteljske profesije te poboljšao njihov status. Potrebno je sustavno djelovati na motiviranju mladih za ovaj poziv i na motiviranju i zaštiranju onih koji već rade u učionicama. Od onih koji rade s djecom i mladima očekujemo mnogo i tražimo najviše etičke i profesionalne standarde. Stoga i plaće trebaju biti veće od prosječnih.

■ Mirna Jasić Gašić

Ćirilica ni za pokojnika

Ćirilica na groblju vrijeda osjećaje hrvatskih branitelja koji su se borili protiv ljudi koji su pod tim slovima pucali i rušili, bez okolišanja kaže direktor tvrtke Vrsi infrastruktura Zdenko Kojić, u čijoj nadležnosti je održavanje groblja u Poljici

JEDNA nadgrobna ploča s imenima pokojnika i ožalošćene porodice, ugraviranim ćirilicom, postala je zadnjih dana tema svih regionalnih medija. Radi se o obiteljskoj ploči po stavljenoj prije nekoliko mjeseci u Poljici, na području Općine Vrsi kraj Zadra. Nadgrobni spomenik bez ikakvog specifičnog teksta, samo sa osobnim imenima, toliko je zasmetao upravi Komunalnog društva Vrsi infrastruktura, u čijem je vlasništvu groblje, da je direktor ZDENKO KOJIĆ sročio dopis u kojem je zatražio od porodice uklanjanje ćirilice sa nadgrobne ploče 'kako bi izbjegli daljnje pravno postupanje'.

Direktor Kojić u svom dopisu spominje Ustav Republike Hrvatske i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina i na kraju Zakon o grobljima. U dopisu porodicu je nekoliko puta ustvrdio da su u Hrvatskoj u službenoj upotrebi hrvatski jezik i latinično pismo te da Srbi ne čine trećinu stanovništva u općini Vrsi i stoga nemaju pravo na službenu upotrebu svog jezika i pisma, pa tako ni na ćirilicu na nadgrobnoj ploči, jer 'uprava groblja sukladno navedenim zakonima dozvoljava isključivo uporabu latiničnog pisma'.

Ustav i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, koje Kojić navodi u dopisu, odnose se na upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjina u službenoj komunikaciji i na javna obilježja. Grobno mjesto i nadgrobna ploča kao privatno vlasništvo ne predstavljaju službenu upotrebu jezika i pisma ni javno obilježje. Kojić se u svom dopisu pozvao i na Zakon o grobljima, čl. 11. stavak 4. koji kaže da 'natpisi na grobovima i grobnicama ne smiju vrijediti ničije nacionalne, vjerske ili moralne osjećaje, niti na bilo koji način povrijediti uspomenu na pokojnika'. Iz ovog se izvodi zaključak da je za Kojića ćirilica - uvredljiv sadržaj, što on ni ne skriva.

Traži se uklanjanje ćirilice s nadgrobog spomenika – Poljica u Općini Vrsi

Direktor tvrtke Vrsi infrastruktura revolitiran je time što je njegov dopis završio u regionalnim medijima.

— Zakon kaže kako kaže, mi ga provodimo. Groblje nije privatna svojina, već je vlasništvo općina i gradova i tu vrijedi Zakon o upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina – započeo je direktor komunalnog poduzeća u izjavi za Novosti, očito smatrajući da su groblje i pojedine nadgrobne ploče u općinskom vlasništvu.

— Zove potpredsjednica Vlade ŠIMPRAGA, pa o čemu mi pričamo... Rekao sam neka kaže gospodinu da ne pravi pizdariju i da to makne ča. I gotovi smo. Ljudi pravoslavne vjere u Poljici prije Domovinskog rata imali su odvojeno groblje i nitko nikad nije ni pomislio staviti ćirilični natpis, a prije rata nitko im nije branio. Nego sad dođe jedan provokator, koji ovdje i ne živi. Mi smo mu poslali jedan kulturni dopis. Nisam mogao vjerovati da će to planuti u medijima. Ako mu se ne sviđa Hrvatska, što nije odnio kosti u božju mater. Da li on živi u Hrvatskoj, da li za njega vrijede hrvatski zakoni? Što se on ima obraćati Srbiji? Vjerojatno su i VUČIĆ, PUPOVAC i DAČIĆ dobili taj dopis. I mi svi postali ustaše na osnovu toga. Ustaše u životu nisam video. Imam prijatelje pravoslavce u Poljicima, ja s njima pijem na srpsku slavu Malu Gospojinu – govori Kojić, istovremeno se 'izvinjavajući na agresivnosti'.

— Iz Poljice je velik broj Srba bio u Hrvatskoj vojsci. Ova medijska hajka je namjerno naorušavanje međuljudskih odnosa. Obitelj je morala po Zakonu o grobljima svaku radnju koju želi poduzeti na grobu prijaviti vlasniku groblja, a to su Vrsi infrastruktura, i dobiti pismeno odobrenje za tu radnju. Trebao je čovjek doći i reći što bi napravio. Rekli bismo mu da ne može staviti ćiriličnu nadgrobnu ploču jer će napraviti štetu. Ćirilica vrijeda osjećaje hrvatskih branitelja koji su se borili protiv ljudi koji su pod tim slovima pucali i rušili... – počeo je Kojić otkrivati prave razloge zabrane imena pokojnika i ožalošćenih na ćirilici.

Da je žalosno kako smo od razbijanja ćiriličnih ploča na Vladinim ustanovama stigli do zabrane ovog pisma na nadgrobnim

pločama, smatra dugogodišnji aktivista za ljudska prava i predsjednik Antifašističke lige ZORAN PUSIĆ.

— Ponašanje dotičnog direktora je sramotno i protuzakonito. Temeljni princip demokracije je da je dozvoljeno sve ono što u zakonu nije zabranjeno, za razliku od diktature gdje je sve zabranjeno što izričito nije dozvoljeno. U Hrvatskoj dobrim dijelom postoji etnički inducirana netrpeljivost, što je za svaku osudu. Jesmo li demokratska zemlja ili nismo, jesmo li se borili za takvu slobodu? – pita Pusić i dodaje da je čisto privatna stvar kojom će pismom biti napisana imena pokojnika i ožalošćenih na nadgrobnoj ploči.

— Ćirilica u Hrvatskoj nije zabranjena. Eksplicitno se nigdje u Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina ne spominje ograničavanje za nadgrobne spomenike. Taj iz komunalnog je službeno u krivu. Kaže da ćirilica vrijeda osjećaje, a mene vrijeda upravo njegovo ponašanje, pogotovo zato što je u pitanju službeno lice koje na neki način predstavlja i oficijelni stav Hrvatske – zaključuje Zoran Pusić.

■ Paulina Arbutina

FRAGMENTI GRADA

Depra i profit

ZAKOTRLJALO se i u ovdašnjoj 'javnosti', pa će se proces zasigurno nastaviti i ubrzavati. Prvo je poznati televizijski voditelj kroz knjigu i nastup progovorio o svojim dugogodišnjim zdravstvenim problemima s depresijom, a srednjostruške medejske i stejdž-festivalne produkcije spremno su to dočekale i dale svoj obol priči u vidu očekivanih spinova: 'ALEKSANDAR STANKOVIĆ otkrio kako izgledaju najteži trenuci njegove depresije'; 'Stanković priznao da već 14 godina boluje od depresije' i tako dalje, sve u tom tonu. Onda mu je javnu podršku iskazao ništa manje poznat estradni umjetnik, jedan od rodonačelnika regionalnog hip-hopa, obznanivši da već dugo i sam ima takve probleme.

Tek koji dan kasnije, kazališna glumica koja trenutno obnaša dužnost zastupnice u Hrvatskom saboru, otvorila je dušu i ispriječila se u medijima. Ispričala je priču o obiteljskoj tragediji, sestri koja je pokušala izvršiti samoubojstvo kada je imala 14 godina i majci koja je nakon toga napravila suicid. Ubrzo doznajemo da su spomenuti primjeri dio nacionalne kampanje s imenom 'Depra', kako glasi i naslov Stankovićeve knjige, koju provode portal Telegram, udruga pacijenata za prevenciju depresije i suicida Životna linija, a podršku im daje i sektor gospodarstva. U kampanju se, vidi vrata, uključila i velika međunarodna korporacija iz farmaceutskog sektora, Janssen.

Nećemo ovim povodom dovoditi u pitanje društvenu važnost da se i na takve načine javno progovori o osobnim poteškoćama, da se pokuša destigmatizirati tipove bolesti i ljude sa zdravstvenim problemima o kojima se često šuti, nerijetko ih se minorizira i prikriva, gura u sferu malih-velikih intimnih i obiteljskih tajni. Ipak, u ovom se kontekstu prisjećamo teza ZYGMUNTA BAUMANA o društvu u osvit 21. stoljeća, uokvirenih konceptom 'tekuća modernost'. O privatnom koje u suvremenom svijetu kolonizira javni prostor, iz njega istiskuje i tjeran je sve što se ne može do kraja izraziti jezikom osobnih interesa, briga i preokupacija. O javnom prostoru koji za ljudi današnjice nije puno više od divovskog ekranu na kojem se projiciraju privatne brige, tajne i intimnosti. Možda se netko, čitajući ovo, sjetio OPRAH WINFREY i njenog doprinosa takvim globalnim trendovima. No iako navedene teze tretiramo kao važne i intrigantne, smatramo još bitnijim vratiti se nakratko tvrtki Janssen i njihovim potencijalnim interesima u svemu tome. U ovoj rubrici ne klijemo naklonost kritici političke ekonomije kapitalizma i pripadajućih tržišnih aktera, pa se ne možemo othrvati pretpostavci da će na kraju svega, nakon dovršetka kampanje 'Depra', najveće benefite pokupiti spomenuta međunarodna farmaceutska korporacija za globalnu distribuciju lijekova i cjepiva koja ima predstavnštva u više od 30 država i obrće profit težak više desetaka milijardi dolara godišnje.

■ Hajrudin Hromadžić

Neobična čestitka

NA Svjetski dan učitelja, 5. listopada ministar znanosti i obrazovanja RADOVAN FUCHS odlučio se pismom obratiti 'učiteljima i nastavnicima, odgojiteljima i odgajateljima, stručnim suradnicima i ravnateljima'. Uz uobičajene floskule o važnosti njihove uloge, ne samo u odgoju djece nego i društva u cijelini, dopis iz ministarstva garniran je hrvatskim grbom s prvim bijelim poljem.

Memorandum iz Fuchsovog ministarstva inače su sa službenim hrvatskim grbom s prvim crvenim, tamnim poljem. Drukčije ne smije ni biti jer se radi o državnoj instituciji, a ne, na primjer, o navijačima hrvatske reprezentacije u Rijeci, gdje su uz grb s prvim bijelim poljem istaknuli i ustaško 'U'. Ako se ovako službeno čestita Svjetski dan učitelja, pitanje je kako će razmišljati učenici koji izlaze iz tih istih učionica.

Grešku u grbu primijetili su i u nekoliko učiteljskih grupa u kojima su upozorili na 'vanstandardnu stilizaciju tipografije naslova i grba' koja podsjeća na prošla vremena. Kako je došlo do ovoga pitali smo i ministarstvo, ali odgovor nismo dobili.

■ G. Borković

МНОГИ се враћају у Гарешницу

власништву града којим одлазимо на наступе, углавном оне у блиској околици.

**Осим што сте предсједник пододбора, ви сте и кореограф те водитељ фолклораша куд-а. У коликој се мјери пле-
сачи усавршавају: имају ли за то воље и какве су вам уопће могућности на
располагању?**

Семинари су свима итекако потребни, јер приликом сваког наступа до изражава долази квалитета извођача, али и особе која их води. То сам понајбоље научио кроз властито искуство: кад смо 2001. започињали с радом, чинили смо то најбоље што смо могли, али смо се већ након првог едукационског семинара почели мијењати, надам се набоље. Наравно, постоје разлике између семинара. Неки су квалитетнији и предано их воде доиста стручне особе, но понекад и се догађа да бар један од параметара квалитете изостане јер је једино битно узети котизацију судионицима. Био сам тако на једном семинару у Војводини којим нисам био задовољан јер је у програму било превише кореографских дијелова, а нема свако подручје исти стил игре и плеса. С друге стране, Просвјетин семинар у чијој организацији и сам судјелујем воде стручњаци из београдског националног ансамбла Коло из Београда који здушно преносе своје велико знање. Кад се с тим семинаром тек започињало, уочили смо одмах колико смо сиромашни по питању стручног кадра. Придружиле су нам се биле тек три-четири особе које су могле водити плесаче, па смо испрва били прилично скептични. Но након годину и пол знатно је повећана представачка квалитета, а и полазници семинара су се на неки начин филтрирали. Стога ми је драго да данас има младих који фолклор искрено воље, који имају воље и знања да се у тој извођачкој дисциплини усавршавају. Код њих се види велики напредак, што, поред подизања квалитета, и јест циљ нашег семинара за десетак полазника. Такво вођење Просвјетиних секција и обуку водитеља смо од старта прижељивали, па смо сада задовољни како се све одвија. Надамо се да ће се семинари у том смјеру и наставити те да ће млади људи имати прилике по својим одборима показати што су научили, тако што ће одгајати и тренирати нове успешне генерације фолклораша.

И ове је године гарешнички пододбор Просвјете, заједно с куд-ом Мославина који дјелује у склопу њега, врло активан: како стојите с чланством?

Младих је доста, па није проблем кад их седмеро-осмеро не може наступити, буде их увијек довољно на окупу. Но зато нам у посљедње вријеме шкрипи с дјецом, а некад смо били познати управо по дјечкој секцији. Надам се ипак да ће се доскора и та добна скупина повећати, премда ће то бити тешко јер је овде малишана све мање. Није зачујујуће да младих у А секцији има у пристојном броју, јер су многи од њих с нама одрасли, а онда су се по завршетку факултета вратили овамо и поновно активирали у свом куд-у; то засигурно говори нешто о њихову ентузијазму и повезаности с пододбором. Ентузијазам и приврженост присутни су и код родитеља који дјецу довозе на пробе својим возилима и за то не очекују накнаду трошка иако неки сваки пут морају пријећи по петнаестак километара у сваком смјеру.

А у каквом је стању Дом у Рогожи, планиран да буде база куд-а?

Надамо се да ће до kraja године бити довршен, јер још има тога за дорадити и поправити, ради чега и није отворен у планираном року, односно до 15. октобра. Вјерујемо да ћемо то учинити пригодом Светог Николе, наше славе која пада на 19. децембра.

Домаћини сте и организатори бројних манифестија и сусрета, посебице фолклорних: какву вам притом подршку пружају градске и жупанијске власти те надлежне институције?

Највећу финансијску потпору добивамо кроз Савјет за националне мањине РХ, али нам и Град Гарешница те Бјеловарско-билогорска жупанија дају пројектну подршку, кроз неке активности које организирамо. Дакле, распишемо пројекат па добијемо новац или другачију помоћ, на пример такву што нам се уступи га-
решнички Дом културе или комби у

Има ли међу родитељима окупљенима око гарешничког пододбора интереса да им дјеца похађају наставу на српском језику и писму?

Занимање постоји, но вјеројатно ћемо до неког од модела такве наставе у школи морати доћи кроз семестралне радионице на којима ће дјеца схватити да такве теме и то градиво нису никакав баук.

■ Ненад Јовановић

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

Накарадна тврђња директора комуналца

Kлуб заступника СДСС-а реагирао је на, за сада јединствени случај у селу Польица у општини Врси код Задра; Зденко Којић, директор комуналног подuzeћа које управља гробљем затражио је да буде уклоњена надгробна плоча са ћириличним писмом, погрешно се позивајући на законске прописе.

— Обитељи покојника је послана обавијест да ће, ако они не уклоне плочу, то учинити комуналци уз позивање на закон о употреби језика и писма националних мањина. Став је образложен уз позив на законске одредбе којима је регулирано право на кориштење мањинског језика и писма те на прописе који регулирају уређење гробља. До сада нитко није osporavao ћирилицу на надгробним споменицима. То је лоша намјера неуте-

лиран и да не би требао имати штетне посљедице га сматра жалосним, срамотним и опасним.

Истичући да се о овом случају зна неких 15–20 дана, заступник Милорад Пуповац оцијенио га је 'јединственим' и за сада усамљеним јер се ћирилица оспорава од службеног назива.

— Покојник је сахрањен с оним што је зајамчено Уставом у овој земљи, са српским језиком и писмом. Сахрањен је по православном обреду СПЦ-а. Црква има уговор с Хрватском који јој јамчи и укључује слободу обреда на језику и писму којим се пише. Речени директор очито је руковођен намјером у којој је мањак знања и вишак лоших ујверења, осјећаја и намјера које су обиљежиле раздобље од 2014. до 2018. и у које нас овај појединачни случај жели вратити. Позивајући се на неке од законских аката и уставних одредби, па их погрешно тумачећи, директор комуналног подuzeћа се усмјерио на кршење закона на које се позива и потенцијално угрожавање мира покојника. Истовремено креће законским странпутницама говора мржње, јер ћирилицу про-

мељена на закону – рекао је на медијској конференцији у Сабору заступник Борис Милошевић.

— Све то 'подебљао' је и директор тог комуналног подuzeћа наступима у медијима. Гробља су место где се равноправно користе ћирилица и латиница. Имамо гробља где су иста презимена исписана с оба писма, као и надгробне споменике. Зато се надам да ће се Опћина и њихово локално комунално подuzeће дозвати разуму и одустати од намјере да наруши мир покојника – нагласио је Милошевић.

— Друго нисам чула накараднију тврђњу у јавном простору, с циљем дискриминација националних мањина, у овом случају српске. Поставља се низ питања на које треба одговорити у вези с тим случајем. Како би се реагирало на надгробни споменик особе бугарске или македонске националне заједнице који би такођер био исписан ћирилицом или какве би биле реакције на споменик исписан на хебрејском? Уставни закон којим је прописана слободна употреба језика и писма није ни привремен ни транзицијски, а приватно је право које ће се писмо користити на споменику као хоће ли нетко особну исказницу узети на српском језику и ћирилици или на хрватском језику и латиници. То се право може или не мора користити – рекла је заступница Драгана Јецков. Нада се да ће случај остати изо-

глашава непријатељским писмом иако му је зајамчена равноправност – рекао је Пуповац и додао да би због кршења закона ова особа могла бити санкционирана.

Подсјетио је на иницијативу за доношење закона о хрватском језику у чијим се улазним чланцима истиче да Хрватска има три писма, глагољицу, латиницу и босанчицу, верзију ћирилице која је коришћена у БиХ и јужним крајевима Хрватске.

Подсјетио је и да 'У Польици, Врсима и цијелом подручју Задарске жупаније које је и сада етнички мјешовито, припадници хрватског и српског народа носе једнака презимена, па и дотични господин'.

— То никоме не представља никакве тешкоће, као што не представља никакве тешкоће у низу хрватских села, у којима се на гробљима налазе натписи на латиници и ћирилици, па ни у Вуковару где након силних страхота које су тамо доживљене, покојници почивају у миру под надгробним плочама које су исписане различitim језицима и различitim писмима. Директор у изјави за медије каже да ћирилица представља непријатељско писмо и да треба спријечити оне који под тим писмом желе покапати своје покојнике'. Питање је колико је особа таквих способности у стању обављати неку службenu дужност – рекао је Пуповац.

■ Н. Ј.

Tražimo svoj poštano zarađen novac

Radnice šibenske Revije koje nastoje izboriti zaostale plaće i otpremnine i dalje čekaju sastanak s ministrom Bačićem. ‘Što bih pitala ministra? Svašta mi se po glavi vrti, ali znam što bih mu rekla: podatak o iznosu moje i muževe mirovine’, kaže nam Jadranka Košarić

KADA je u rujnu 2020. u pola minute zaključen stečajni postupak nad šibenskom tečajnom tvrtkom Revija koji je pokrenut u ožujku 2001., predstavnice radnika zapitale su sutkinju i sve prisutne postoji li mogućnost da se im pod točkom ‘razno’ omogući da se i one na kraju te mučne balade izjasne. ‘Ni govora’, glasio je odgovor s druge strane stola. Tako je službeno završen jedan od najdugotrajnijih stečajeva u Hrvatskoj.

Radnice bivše konfekcijske tvrtke, njih 326, do danas potražuju od države devet neisplaćenih plaća i otpremnina u ukupnom iznosu od oko 1,29 milijuna eura (9,7 milijuna kuna). Taj iznos čini se kao ‘sića’ za državu koja je godinu dana prije okončanja stečaja na ime duga tvrtke, koji je iznosio 65 milijuna kuna, preuzela kompletну imovinu Revije u šibenskom predgrađu Bilice. Radnicama je nakon prosvjeda 2014. isplaćen dio otpremnina u ukupnom iznosu od 3,3 milijuna kuna, s obzirom na to da se država namirila prodajom skladišta tvrtke koje se nalazilo u centru Šibenika. Nekad jaka tvornica konfekcije, koja je svojedobno sponzorirala ženski košarkaški i bočarski klub, nestala je s tečajne mape Hrvatske i Europe, s obzirom na to da su svoj assortiman izvozili mahom u Njemačku i Italiju.

No država sada dodatno zavlaci ionako ispljene radnice. Sastanak s predstavnicima Novog sindikata koji ih zastupa, pravnog zastupnika VEDRANA URANJE i predstavnica radnika, koji je još prošloga mjeseca trebao upriličiti ministar prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine BRANKO BAČIĆ, nije se još dogodio. A hoće li i kada – svi napeto osluškuju. Kao krajnje rješenje sindikat i radnice razmatraju prosvjed na Markovom trgu. Borbenom Novom sindikatu postao je to uobičajen način istjerivanja radničke pravde.

JADRANKA KOŠARIĆ, jedna od dviju predstavnica radnika s kojom smo se susreli u Šibeniku, obaveštava svoje bivše kolegice o dalnjim planovima i prikuplja njihove potpise za mogući put u Zagreb. Kako nam je rekla, čula je da u ministarstvu smatraju i sljedeće: ‘Ako vama damo, svi će doći tražiti.’ – Ali to mene nije briga, to nije moj problem. Mi tražimo svoj poštano zarađen novac. Naše plaće i otpremnine. Kakve su to fraze? – pita se ona.

Da je riječ o doista sitnim iznosima govori i podatak da bi u projektu svaka radnica trebala biti obeštećena s maksimalno pet tisuća eura. No neke od njih taj novac nikada neće vidjeti, jer su u međuvremenu preminule.

– Kako je došlo do stečaja Revije? – vraćamo se unatrag.

– Jednostavno, ispraznili su sve blagajne – odgovara nam.

– Što su pokazale istražne radnje? – pitamo dalje.

– Mi to nismo mogle ispitivati, bile smo sve žene. Među nama je bilo nekoliko muškaraca, ali mi smo nosile hlače, a oni su nosili sukne, ako me razumijete. Nitko od njih nije nam se priključio. Utvrđeno je da nismo likvidni. No nitko nije za to odgovarao. Imali smo mi i kućni sindikat, ali nitko od njih jednako tako nije ispričao svoju štoriju. Da sam pravnica, odgovorne za propast bih pozatvarala. Zaista, mrzim nepravdu – iskreno će Jadranka.

Dosad su, nastavljaju, imali sedam ponuda za kupnju Revije. Stečajni upravitelj i direk-

tor firme sve su ponude odbili. Prodaja nekima očito nije odgovarala. Interes za kupnju iskazao je svojedobno i francuski dizajner MARC AUREL za kojeg je Revija redovito šivala. Tko je bio protiv?

– Naš direktor, prije svega. Zato što je Aurel rekao da njemu ne treba toliko kadrovika, njih dvadeset-trideset iz kancelarija, nego bitno manje takvog osoblja. Ali je rekao da mu trebaju sve radnice. Nisu se s njim složili. Aurel nam je onda kazao da mu je jako žao. Pozdravio nas je i zaželio nam sve najbolje. Vidimo kako je dobro završilo – priča Jadranka.

– A kako je u cijeloj priči prošao stečajni upravitelj? – pitamo je.

– Stečajni upravitelj IVAN RUDE dobio je za zasluge u tom postupku 630 tisuća kuna, odnosno 83.615 eura, premda ništa nije na pravu, čak nije imao interesa prodati tvrtku jer mu je odgovaralo da odgovoriti, s obzirom na to da mu je plaća išla svaki mjesec – odgovara.

Naša je sugovornica, kao i mnoge poput nje, svjedokinja vremena – onog u kojem su krojačice bile cijenjene, kada su pogoni proizvodili, a budućnost se činila izvjesnom i na posao se dolazio s osmijehom. Jadranka se u Reviji zaposlila još 1974. godine, premda, kako kaže, nije bila posebno zaljubljena u ‘šnajderaj’.

– Svatko je imao svoju operaciju, a ja sam radila na štircanju, koje zahtjeva precizniji rad. Još smo i kupaće kostime šivali, posebno za Talijane. Radili smo u smjenama od šest do 14 i od 14 do 22 sata. A radila se i noćna, kad je roba trebala izaći ujutro do šest sati, dok su kamioni za utovar čekali. Bili smo kao jedna obitelj, bilo je smijeha, cirkusanja – prisjeća se sa sjetom.

– Možete li još nešto reći o tom vremenu? – pitamo.

– Druženja. Ujutro bih došla na posao i počela pjevati. A društvo bi dobacilo: ‘Ajde kvagu ti i tvoje pivanje svako jutro, kako možeš.’ Pa jeste li spaval i jeste li se naspaval, pa što bih trebala – plakati? To je bio cirkus – kaže uz smiješak.

Tada nije bilo zlobe, a danas je puno imena, nastavlja Jadranka.

– Bilo nas je u radnoj organizaciji i pravoslavaca i katolika, i kad bi bila slava i naši katalički blagdani, donijeli bismo kolača, mesa, bila je gozba. A slava je bila još obilatija. Nas četiri putovale smo iz Brodarice, kolegica i ja vozile smo fiću, pa smo kupile druge na putu do posla. To je bilo solidarno. Da je fića znao govoriti, kakve bi on tek priče ispričao! Suze su nam od smijeha išle na oči. A danas se malo tko smije – kaže Jadranka.

Zatim se uozbiljila, očekujući nastavak razgovora. Govori nam da su u Bilicama i dalje strojevi Revije, iako dosta toga i nedostaje. Poznata priča.

– A što bi država s tim? – pitamo.

– Kao da oni nama to govore – odgovara.

Revija bi se u nekom humanom scenariju čak i mogla sposobiti, no tko se još obrazuje za zanimanje krojača? Jadranka je prvo radila za mašinom, a onda, zbog oštećenja kralježnice, kao zamjenica šefa. U ratu devešetih krojačice Revije radile su u pogonu čiji su prozori bili prekriveni debelim crnim najlonima. Šivale su kape, jakne, košulje, hlače. Najprije su, kaže, obukli Zadar, a zatim i Šibenik.

– A što smo dobili zauzvrat? Jednu plaketu kao zahvalnicu koju su okačili o zid. Na kraju je i ona nestala. Drugi su dobivali povlašteno ovo i ono, a što smo mi žene dobile? No u to ratno vrijeme bile smo solidno i redovito plaćene – govori nam.

U zlatno vrijeme šibenskog tekstila Revija je zaposljavala više od 400 radnika i radnica, ali ni Grad Šibenik nije se proslavio svojim stavom prema njima, iako je tvornica bila važna za identitet grada. Kada danas o tome razmišlja, Jadranka Košarić nema iluzija. Očekuje da ih prime u ministarstvo i nuda se da će im nakon svih godina isplatiti zarađeno.

– Što bih pitala ministra? Svašta mi se po glavi vrti, ali tek kad dođem u tu situaciju proradit će mi inspiracija, možda bih čak mogla zaplakati. Ali znam što bih mu rekla: podatak o iznosu moje i muževe mirovine, o tome kako se s tim živi. Moja penzija iznosi 280 eura. Ali intuicija mi govori da bi minister mogao nešto napraviti za nas – kazuje optimistično.

Smatra da za državu to nije velik novac, samo zasad nedostaje volje i sluha. Što se tiče radnika Revije, u njima još ima snage i zato neće odustati od borbe za ono što im pripada po zakonu i što su poštano zarađile. ■

Jadranka Košarić u Reviji je radila od 1974. godine

Selebritizacija duševne patnje

Beskompromisan kada to treba biti prema sebi, Stanković pruža čitateljstvu uvid u najdelikatnije i najranjivije dijelove ličnosti i života. Međutim, nije savim jasno pomažu li ovakve ispovijesti drugaćijem društvenom stavu prema mentalnim bolestima

KAD bi ono što osjećam bilo jednako raspodijeljeno na cijelu ljudsku obitelj, ne bi bilo niti jednog veselog lica na zemlji', poručio je ABRAHAM LINCOLN u pismu svom odvjetničkom partneru 1841. godine, čime je upisan u dugačku listu povijesnih/javnih osoba koje su govorile o mentalnoj patnji još u vrijeme kada selebri kultura nije imala suvremene konotacije i proporcije, a depresija se dobrohotno nazivala melankolijom.

Danas je selebritizacija duševne bolesti sastavni dio neoliberalne ideologije promovirane u medijima, publikacijama za samopomoć ili biografijama slavnih osoba koje žele javnost uputiti u načine ozdravljenja, destigmatizirati duševnu bolest ili pisati dobru književnost.

Raspon je širok, od LADY GAGE, preko STEPHENA FRYA, ROBINA WILLIAMS, TIPPER GORE, SALLY BREMPTON, DENISE WELCH i još mnogih koji su s bitno različitim motivima

outali svoja mentalna i emocionalna stanja. Istraživanja pak obično pokazuju da učinak ispovijesti slavnih ličnosti na rigidnost društvenog stava prema mentalnoj ranjivoći ovisi o kvaliteti parasocijalnog odnosa s konkretnom javnom osobom. Ukratko, ako je netko antipatičan ili percipiran kao dio otudene elite, javnost neće imati razumijevanja za njegove mentalne tegobe, niti će se s njime identificirati, dok u suprotnom slučaju vjerojatno hoće.

Nedavno promovirana knjiga 'Depra', u kojoj HTV-ov novinar ALEKSANDAR STANKOVIĆ otkriva da boluje od depresije i opisuje faze i težinu svog stanja, prvi je bombastičan prodor trenda na sitno hrvatsko tržište, što je izdavač dobro isplanirao i proizvod *nabildao* pleonazmom 'najesencijalniji projekt koji je Telegram dosad lansirao'. Naime, Stankovićeva je knjiga udarni dio čitave kampanje koju portal Telegram provodi u suradnji s udugom za prevenciju depresije i suicida Životna linija i uz podršku američkog farmaceutskog diva Janssen, što znači da je riječ humanitarnom projektu u koji je inkorporiran supstancialan komercijalni interes izdavača i sponzora.

Na prvu Stankovićevu najavu knjige mediji su reagirali nezapamćenim interesom, drugo izdanje 'Depre' naručeno je samo pet dana nakon promocije, a u međuvremenu su za Telegram kao žrtve svoje ili obiteljske mentalne bolesti progovorili EDO MAAJKA, URŠA RAUKAR i BRANKA KATIĆ. Projekt je dobio i snažnu podršku profesionalnih društava, udruga i psihiyatara, pa se bez pretjerivanja može reći da nedostaje samo da Ministarstvo zdravstva sve skupa verificira kao javnozdravstvenu kampanju. To bi na bizaran način držalo vodu kao priznanje da netko drugi mora odraditi posao na razvalinama hrvatskog zdravstva u kojem je psihiatrija tradicionalno u najtežoj poziciji.

Svakako, Stanković bi i u toj, nemogućoj varijanti, bio idealna javna figura za projekt demistifikacije duševne bolesti. Recenzent u Slobodnoj Dalmaciji opisuje ga kao 'beskompromisnog i drčnog' novinara koji svakome pristupa 'bez pardona i s absolutnim pomanjkanjem ikakvog oblika talačke situacije' naspram autoritetu ili moćniku preko puta stola od sebe', što je samo dio fame i garda koji Stanković uspješno zauzima u javnom prostoru. Tom je pothvatu sigurno pomoglo što se odvija u sredini u kojoj su medijski profesionalci izrazito defanzivni u odnosu na strukture moći, jer NU2 uistinu nema atribute koji se pripisuju slavnom voditelju. Izbor gostiju je oportunistički, sugovornike se skoro nikada ne suočava s osobnim novinarskim autoritetom, emisija se komforntno vozi pravilom druge strane, često depersonalizirane frazom 'neki će reći', a trivijalna estradna pitanja obilježavaju i razgovore s politički vrućim sugovornicima. Njegov intervju s IVOM SANADEROM se npr. pamti po pitanju je li premijer gej, a ne primjerice po žestini koju je u razgovoru s istim sugovornikom pokazao MISLAV BAGO. Ukratko, na skromnim zahtjevima publike, skučenosti medijskog prostora i na antipatiji kojom ga dočekuje desnica, Stanković je uspio održati iluziju da se NU2 događa nešto mnogo više i hrabrije od novinarskog *mainstreama*.

Objavljajući knjigu o depresiji, Stanković na potpuno neočekivan način pokazuje drugo, skromnije lice i to – na veliko iznenađenje – uopće ne izgleda loše. Knjiga je zbirka kratkih priča koje rekonstruiraju značenje popratnih stihova, a pritom prilično iskreno, neuljepšano i nepretenciozno opisuju egzistencijalnu i egzistencijalističku tjeskobu zbog koje se autor u medicinskim kartonima vodi pod šifrom F32 ili pod nečim sličnim.

Stanković opisuje napade panike u ranom djetinjstvu i mladosti, zatim slična stanja

pred javne nastupe, fobiju da će biti razotkriven kao ludak skriven iza uloge važnog novinara, narcističke porive i povrede, emocionalnu paralizu nakon rođenja prvog djete, nezainteresiranost drugih ljudi s kojima je pokušao razgovarati o svom stanju, pa i proces prihvaćanja života rastrganog između trajnog nemira i emocionalnog tupila, sve zajedno popraćeno subjektivno zastrašujućim psihosomatskim reakcijama.

Autor 'Depre' tvrdi da je četrnaest godina na antidepresivima i da nema namjeru prekidati terapiju jer time riskira povratak nečeg iz arsenala proživljenih simptoma ili, još gore, cijeli paket. Telegramov hit nije optimistična *self-help* knjiga poput onih koje su napisale DEMI LOVATO ili SALLY BRAMPTON, ni intelektualni memoar po uzoru na STEPHENA FRYA, koji piše slaveći svoju bipolarnu ličnost i čudnovatu paletu talenata koji u njoj bujuju, ni genijalna tragikomicična autobiografija, kakvu je napisala nesretna CARRIE FISCHER. Beskompromisan kada to treba biti prema sebi, autor pruža čitateljstvu uvid u najdelikatnije i najranjivije dijelove ličnosti i života, ne pokušavajući docirati o rješenjima. Štoviše, priznaje da ih nema. 'Ne mogu ništa pametno zaključiti o sebi i bolesti. Ostaje samo cinizam i tablete', piše Stanković.

'Depra' je, ukratko, knjiga neadekvatno infantilnog naslova za autentično mračnu ispovijest. Ona će sasvim sigurno imati brojnu publiku, najviše među voajerima i voajerkama koje prate svaki trenutak privatnih života javnih osoba. Razotkrivanje utjecajnog novinara u tom će mnoštву bez sumnje djelovati na nekoga tko se srami svog stanja i učiniti da taj sram prestane ili da se ublaži, a možda i da ta osoba potraži pomoć. Stanković tvrdi da je to bio jedini motiv da napiše knjigu, pa iako se time uklapa u PR stereotip o ovakvim kampanjama, treba priznati da to što je napravio odgovara proklamiranoj svrsi.

Međutim, osim što nije sasvim jasno pomažu li ovakve ispovijesti drugaćijem društvenom stavu prema mentalnim bolestima, problem ove knjige je u tome što autor mentalnu patnju prezentira u skladu s organicističkom paradigmom, kao medicinski entitet odvojen od osobe koja pati, jer je sam nije uspio doživjeli kao integralni dio ličnosti, životnog iskustva i mreže osobnih, društvenih, pa i klasnih odnosa.

Zato je ona tako mračna, a voditelj NU2 eksplicitno kaže da se nije suočio s procesom psihoterapije. Zatim, poruka da uspješne i društveno priznate osobe mogu biti ranjive može imati polarizirajući učinak i stvoriti odioznost kod onih čije patnje nisu tako vidljive, niti će ikada biti. Sam je Stanković reklamirajući knjigu neoprezno otvorio front prema dijelu čitateljstva tvrdeći da očekuje i negativne reakcije jer posao koji radi 'izvlači najgore iz frustriranih anonimaca koji se javljaju po društvenim mrežama, ali protiv takvih budala lijeka nema'.

Cijela kampanja koje je ova knjiga dio dodatno je problematična jer je zanemarivo fokusirana na stanje psihijatrijske zdravstvene zaštite u Hrvatskoj, a najviše na poruku da je depresija kao 'kemijska neravnoteža u mozgu' uništiva medikamentima. To može biti korisno za razbijanje fobije od antidepresiva, samo se ne očekuje da profesionalni novinski medij takvo što propagira pod direktnim sponzorstvom farmaceutske kompanije i da pritom ne uzima u obzir da Hrvatska spada u zemlje s najvećom potrošnjom psihofarmaka u EU-u.

U kratkim pričama iz 'Depre' vidi se da je Stankovićeva rigidna orijentacija na medikamentozno liječenje depresije autentična, a ne uvjetovana kampanjom, no novinar bi od ovakvih aranžmana morao bježati kao vrag od tamjana. ■

Aleksandar
Stanković
DEPRA

Autentično mračna
ispovijest

Памћење умјесто злопамћења

Одговорност Српског народног вијећа је да чува памћење заједнице и сjeћање човјека не само на зло, него и на добро, рекла је Анета Владимиров

УПАРКУ Диана Будисављевић у Сиску, на локалитету дјечјег гробља, у суботу је одржана комеморација посвећена најмлађим заточеницима концентрацијског сустава у НДХ који су у Сисак депортirани у јесен 1942. године. Тим је поводом Српско народно вијеће, заједно с Вијећем српске националне мањине Града Сиска, организирало обиљежавање 81. годишњице страдања и спашавања ратне сирочади у дјечјем концентрацијском суставу у том граду. Захваљујући преживјелим логорашима који су дошли на комеморацију, Анета Владимиров, водитељица Одјела културе у СНВ-у, упозорила је на опасност шутње о ономе што се додгило дјеци која су из Јасеновца одведена у Сисак.

— Ако овде шутимо, лако се може додгити да шутимо и другдје, где се судбина цијелог свијета данас ломи на леђима дјеце и њихових мајки. Да шутимо тамо где данас није лако бити човјек, као што то давне 1942. године није било лако спасити једно дијете или судјеловати у спашавању сваког дјетета које је могло бити спашено — рекла је Владимиров. Говорећи о трагедији у Сиску, казала је да 'СНВ не бира између тежине памћења и растерећења заборава, него између памћења и злопамћења'.

— Одговорност СНВ-а је да чува памћење заједнице и сjeћање човјека не само на зло, него и на добро. Сjeћање не служи себи само, већ нас чува од преношења ничег другог до снаге и доброте с кољена на кољено. Све друго, сваки другачији начин злопамћења, онај који не види дјецу других народа, онај који не види могућност љубави изван својих вјерских и државних граница, припада срамној хисторији ових простора — нагласила је Анета Владимиров. Комеморацију у парку 'Диана Будисављевић' ни ове године није пропустио Жељко Каталина (76) из Бањалуке.

— Припадам Удружењу потомака жена логораша Другог свјетског рата у Бањалуци и обилазимо стратишта широм бивше Југославије на којима су тисуће жена и дјеце изгубили своје животе од фашистичке рuke, а многима се и данас не зна гроб. Култура сjeћања на невине жртве требала би јачати и расти, али све ми се некако чини да помало заборављамо што се заиста догађало и већ сам на неколико комеморација замјетио мањи број људи него што је био претходне године. То ме жалости. Усташке логоре за дјецу и Јасеновац прошla је моја мајка као дјевојчица од 16 година.

Окупљање покрај спомен обиљежја (Фото: Никола Чутук/PIXSELL)

На срећу, преживјела је све те страхоте и дан-данас памтим њене приче о тим ужасним данима. Због тога долазим на оваква мјеста да се поклоним невиним жртвама и долазит ћу док год будем мого, јер то је моја обавеза на коју сам се заклео — рекао нам је Жељко Каталина.

На почасном мјесту, у првом реду за комеморације у парку сједила је, с бијелом ружом у руци, Добрila Кукољ (93). Она је, као дијете с Козаре, преживјела неколико усташких логора и захваљујући управо Дијани Будисављевић, све је преживјела.

— Најприје сам била у сабирном логору у Церовљанима, касније су ме пребацили у Уштицу, а одатле у Јасеновац где сам била три мјесеца. Имала сам тек 10 година. Тих страхота које сам тамо проживјела не волим се нити сjeћати јер одмах задрхтим и на неки начин све то поново доживљавам. Посјећивала нас је Дијана Будисављевић. Једнога дана ме извукла из логора и укрцала сам се у вагоне некаквог влака. Одвезли су нас у Пакрац и Дијана је мислила да смо спашени, али након пар дана поново сам враћена у Јасеновац. Поново ме Дијана извукла. Укрцали су ме у затворене вагоне пуне дјеце за Сисак и одмах су нас, већ сутрадан, вратили опет у Јасеновац. На свим тим дугим, бесмисленим вожњама, гледала сам мајке када би влак накратко стао. Излазиле су из вагона и покапале своју умрлу дјецу одмах уз пругu. Тако трећи пут, влак у који ме је прокријумчарила Дијана Будисављевић, одвезао ме у слободу — присјећа се Добрila Кукољ.

Забрињава што се у посљедње вријeme, све чешће може прочитати како су усташки дјечji логори за Другог свјетског рата у Хрватској заправо били својевrs-

која је у Сисак допремљена 6. августа, било је 1.272 дјеце. У Теслићевој стаклари и у новоподигнутим баракама, тзв. Карантени, налазио се опћи сабирни логор за мушкирце, жене и дјецу. Овде је током августа и септембра 1942. од родитеља, који су одабирани за присилни рад у Њемачкој, одузето 3.971 дијете. Тако је од 3. августа 1942. до 8. јануара 1943. у Сиску било заточено 6.693 дјечака и дјевојчица, Срба с Козаре, Баније, Кордуна и из Славоније.

Унаточ акцији спашавања дјеце коју су проводили хуманитарка Дијана Будисављевић и група неуморних праведника — ЈАНА КОХ, ВЕРА ЛУКЕТИЋ, ДРАГИЦА ХАБАЗИН МАЈКА, ЉУБИЦА И ВЕРА БЕЦИЋ, доктор КАМИЛО БРЕСЛЕР, АНТЕ ДУМБОВИЋ, други истакнути појединци и сестре Црвеног крижа, више од 2000 малишана умрло је у овом 'прихватилишту'.

Страдање дјеце директна је послједица офанзиве на Козару и геноцидне кампање усташког режима на многим подручјима тадашње НДХ. Дјеца у већем броју случајева нису остала без родитеља већ су одузета како би се радно способно становништво могло упутити у Трећи Рајх на присилни рад. Унутар логорске жице у Сиску, ријеткима су животи спашени удомљавањем и координираном бригом неуморних попут учитеља Анте Думбовића и сличних — саопћили су уочи комеморације из СНВ-а.

На комеморацији су славу за смртно страдалу дјецу служили парох сисачки, отац НЕМАЊА и отац у мировини Лука Босанац. Пригодни су програм извели београдски кларинетист Лука Бошковић и загребачка глумица ТАРА ДОРОТИЋ. Свеченост је завршила паљењем свијећа и полагањем бијелих ружа уз спомен обиљежје. ■

Javni poziv za pomoć u bijeloj tehnici

Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije raspisao je javni poziv za pomoć u bijeloj tehnici licima koja su kao izbjeglice boravila u Srbiji i vratila su se u Hrvatsku. Donaciju mogu primiti stanovnici sljedećih županija: Ličko-senjske, Virovitičko-podravske, Požeško-slavonske, Šibensko-kninske i Zadarske.

Povratnik može dobiti kombinovani šporet ili veš mašinu ili frižider, a može konkurirati samo za jednu vrstu kućanskog aparata. Pomoć može biti dodijeljena osobama koje su imale izbjeglički status u Srbiji, vratile su se u Hrvatsku i u njoj imaju prebivalište, a nisu primile istu vrstu pomoći u bijeloj tehnici u posljednje tri godine. Krajnji rok za podnošenje prijave је 17. oktobar.

Obrazac zahtjeva za prijavu i potpuni tekst javnog poziva može se preuzeti na internetskoj adresi <https://kirs.gov.rs> i na adresama www.snv.hr i www.portalnovosti.com. Ispunjeni zahtjev s potrebnom dokumentacijom lično se predaje u jednoj od kancelarija Srpskog narodnog vijeća u Hrvatskoj.

Sve informacije zainteresirani mogu dobiti i u Odjelu za socijalno-humanitarna pitanja SNV-a na broj telefona 01/4816410 i e-mail: marija.crnogorac@snv.hr

ИНФОРМАТОР

Обљетница у Хрватском загорју

Загорци се не сраме партизана

У Шпичковини је обиљежена 80. годишњица оснивања Другог загорског партизанског одреда у којем је било 205 бораца

У организацији Савеза антифашистичких бораца и антифашиста (САБА РХ) и Заједнице удруга антифашистичких бораца и антифашиста Крапинско-загорске жупаније, уз суорганизацију Града Забока и покровитељство Жупаније, у Шпичковини је 7. октобра обиљежена 80. годишњица оснивања Другог загорског партизанског одреда. У одреду, формираном 5. октобра 1943. у селу Самбалићи, било је 205 бораца. Градоначелник Забока Иван Ханжек упозорио је на опасности ревизионизма.

— Нажалост, вријеме од 1991. до данас прошло је у знаку ревизионизма и фалсификација повијести те заборава. Трагично је да су и у Загорју уништена два споменика НОБ-у и жртвама фашистичког терора. Ту није било других народа, већ су Хрвати ударили на Хрвате, убијали их и палили им куће – рекао је Ханжек, устврдивши да 'у Забоку 90-их нису рушени споменици, баш као што се 1945. нису рушени крижеви'. Ми смо увијек поштовали друге и другачије – закључио је Ханжек.

Према ријечима предсједника САБА РХ, ФРАЊЕ ХАБУЛИНА, у Загорју су биле стационирane јаке посаде окупатора због чега је било готово немогуће формирати војне формације, тако да се Први одред, основан 1942., није успио одржати.

— Дјеловале су ударне групе, а многи Загорци отишли су у Калнички партизански одред. Током 1943. збио се низ догађаја који су потакли јачање НОБ-а што је довело до прилива нових бораца и све бројнијих дезертера из домобрана. Тако је формиран Други партизански одред којем су на челу били командант Јосип Шпирањец и

замјеник Стјепан Ивековић. Комесар је био Јосип Видичек чији је замјеник био Фрањо Туђман. Одред је по батаљонима дјеловао на подручју Хрватског загорја, па је Други батаљон 1944. ушао у Zagorsku brigadu, док је сам Одред ушао у састав Десетог Zagrebачkog korpusa и до побједе водио борбе против непријатеља – рекао је Хабулин.

Почасни предсједник САБА РХ, бивши предсједник државе Стјепан Месић, рекао је да има политичких страшила која траже да се забрани црвена звијезда која је сјеветски симбол борбе против нацифашизма и за права човјека.

— У ноб-у је било мјеста за све народе, па су и Мађари, Талијани, Нијемци и Чеси имали своје јединице. Сви су судјеловали и на то морамо бити поносни – рекао је Месић, и нагласио да без ноб-а не би било данашње Хрватске, јер би биле враћене предратне границе и вратила би се Краљевина Југославија. Жупан Жељко Колар, који је био и изасланик предсједника Зорана Милановића, нагласио је да свијет није без разлога цијенио Тита.

— ндх је била непризната држава која је убијала људе само зато јер су били друге вјере и нације. Људи су улазили у антифашистички покрет да се одупру фашизму. Фашистички поредак је срушен, а Хрватска је добила могућност да буде на страни побједника искључиво захваљујући Титу и партизанском покрету. Наравно да ће увијек бити будала које ће покушати промијенити повијест. Кључно је да имамо демократски изабрану Владу која ће цијенити и признавати повијест каква јест и каква ће се учити кроз образовни систем – казао је Колар.

■ H. J.

Повратак у ОШ Бановци

Због санације школе, која је страдала у олујном невремену током јула, деца су наставу похађала у матичној школи у Илачи

Замјеник вуковарско-сремског жупана Срђан Јеремић са сарадницима посетио је подручну школу у Бановцима. Због санације школе, која је страдала у олујном невремену током јула месеца, деца су наставу похађала у матичној школи у Илачи, што је подразумевало свакодневни превоз. Родитељи су у старту изразили нездовољство таквом одлуком надлежних, те, с обзиром да се ради о ученицима који наставу похађају на српском језику и ћириличном писму, затражили подршку политичких представника српске заједнице на жупанијском ниво. Срђан Јеремић од самог почетка се укључио у решавање проблема. У координацији са жупанијским Управним одељењем за образовање и у сарадњи са жупанијским Већем српске националне мањине, Већем српске мањине општине Нијемци, у чијем је саставу и насеље Бановци те родитељи-

Поново у клупама – основци у Бановцима

ма, инсистирао на хитној интервенцији. Након двоседмичне обнове, деца су се почетком октобра вратила у школске клупе подручне школе. Замјеник жупана им је том приликом пожелео добродошлицу и уручио школски материјал, односно свеске са ћириличним натписима. Истакао је да су услови боравка у школи побољшани у кратком периоду али да још увек има послова које је неопходно обавити у смислу уређења, те да Жупанија, као оснивач, улаже додатне напоре како би васпитнно-образовни процес подигла на виши ниво.

— За комплетну санацију и уређење предвиђено је приближно 70.000 евра. Што, уз санацију крова и замену столарије укључује и адекватно уређење ученицица – рекао је Јеремић.

Директорка матичне школе Илача, учјем је саставу и школа у Бановцима, Марија Девић подсетила је да су почетак школске године деца из Бановаца наставу похађала у Илачи и да им је у том периоду био обезбеђен превоз. Указала је да је школа у два наврата била оштећена, те да је због уништеног крова, столарије и подова била неопходна хитна санација, док ће у наредном периоду бити обављено и уређење унутрашњег простора. Иако родитељи у почетку нису били задовољни динамиком обнове зграде, њихова представница Светлана Медит ћ данас је презадовољна што су њихова иницијатива или обећања представника власти, уродили плодом па малишани поново уче у својој школи.

■ Сенка Недељковић

Мирковчани у Винковцима

Централна тема сусрета са градоначелником Иваном Босанчићем била је финансирање фудбалског клуба

Замјеник вуковарско-сремског жупана, Срђан Јеремић је одмах по ступању на споменуту функцију, као један од приоритета поставио посете средина-ма у којима представници српске заједнице чине мањину, како би у разговору с њиховим представницима, али и представницима власти, разговарао о проблематици и учествовао у проналажењу решења.

Тако је, у оквиру, сада већ редовних посета, недавно организовао посету представнику Већа српске националне мањине града Винковаца, Фудбалског клуба Хајдук Мирко из Мирковаца, представнику СДСС-а и Већа српске националне мањине Вуковарско-сремске жупаније Граду Винковцима, где су одржали састанак са градоначелником Иваном Босанчићем.

— Разговарали смо о финансирању клуба из Мирковаца, потребама Српске православне цркве као и помоћи у раду Већа српске националне мањине града Винковаца. Разговарали смо о свим оним реализованим пројектима у протеклом временском периоду, али и плановима до краја ове и за следећу календарску годину – рекао је Јеремић.

— Санирана је православна капела на гробљу у Мирковцима, потпомогнут рад Ловачког друштва у том насељу, уређена у потпуности Основна школа, а посебно смо задовољни изнесеним плановима рада за наредни временски период – истакао је замјеник жупана. Говорећи о плановима градских власти, с којима је упознат током разговора с градоначелником Босанчићем, најавио је изградњу бициклистичке стазе, дечјег игралишта, санацију цесте, а у плану је и изградња школске спортске дворане у Мирковцима.

Код винковачког градоначелника (Фото: ВСНМ ВЖ)

EMINA BUŽINKIĆ

Rad s izbjeglicama nije humanitarni, već politički projekt

Borba za ljudsko dostojanstvo te oslobođenje iz eksplatacije i opresije svih vrsta, pa tako i migracijskih, graničnih režima, traži od nas kreativnu imaginaciju i neodustanje, unatoč sporosti promjene. Drugu opciju nemamo

UVODNE retke moglo bi se bez problema ispuniti razgrantom i sadržajnom biografijom naše sugovornice, sakupljenoj u preko 20 godina posvećenog aktivističkog i istraživačkog rada. No biografije nerijetko ograničavaju mogućnosti kretanja, što EMINA BUŽINKIĆ u svom aktivističkom i istraživačkom radu propituje, kako u direktnom radu s izbjeglicama, tako i u preokretanju načina na koje se promišlja podršku, mir, rat i nasilje. Emina je počela svoj angažman u Centru za mirovne studije i Documenti, a nastavila kroz Transbalansku solidarnost, podršku izbjeglica u Sisku i Zagrebu, kao i suradnju s Institutom za etnologiju i folkloristiku. Doktorirala je 2022. na Sveučilištu u Minnesoti na temi socijalne distance prema djeci izbjeglicama u obrazovanju, a danas je zaposlena u Institutu za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu. U okrilju Botaničkog vrta i, koji dan kasnije, u familijarnosti utabanih sljemenskih staza, vodi nas u okrutnost šuma i svakodnevnicu kojom su se izbjeglice primorane kretati. Vratila se tih dana iz Sarajeva, gdje se kronologije svakim korakom raspadaju, u interakcijama i međusobnoj podršci ljudi koji su tih 1990-ih bili prisiljeni napustiti svoje kuće i onih koji se i 2023. bore za goli život na nasiljem užarenim granicama balkanskih država i Europske unije te u kampovima koji podsjećaju na koncentracijske logore.

Kako se Sarajevo i Srebrenica grade u vašem sjećanju? I kako su se te mape mijenjale tokom godina, posebno s novim oblicima nasilja na Balkanu? U Sarajevu sam neki dan posjetila izložbu TARIKA SAMARAHAO Srebrenici. U Srebrenicu sam otišla prvi put u ljeto 2015., samo par mjeseci prije nego što će drastično porasti potreba za podrškom izbjeglicama na balkanskoj ruti. Do tada sam prošla Buchenwald, Jasenovac, Slanu, polja smrti u Phnom Penhu, mesta masakra u Južnoafričkoj Republici i godinama radila s izbjeglicama i civilnim žrtvama rata, dokumentirajući masovna silovanja i ubojstva. Te 2015. tamo me odveo studijski posjet grupe Mandelini dijalozi koja je okupila 30-ak aktivista s osam postkonfliktnih i postgenocidnih područja. Promatrajući izložbu u toj velikoj hali, navirala su mi sjećanja iz rata i rada na Regionalnoj komisiji za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriju bivše SFRJ (REKOM). Odlazila

Boravak u kampu u ranom djetinjstvu ostavio je trag na mene kao što je i na mlade izbjeglice iz jugoistočne Azije i sjeverne Afrike s kojima sam počela surađivati prije par godina

sam na sva ta saslušanja. Na jednom prištinskom bio je dječak kojem je otac nestao. Nikako nisu mogli pronaći njegove kosti. Nakon puno godina, gledao je podnevne vijesti. U njihovu središtu bila je tek pronađena snimka na kojoj Škorpioni ubijaju. Sjedio je ispred televizora i prepoznao oca kako stoji ispred te puške. I samo je izustio: 'Mama, evo tate.' I kako je mama ušla u prostoriju, pred taj televizor, tako je ta puška okinula. I čovjek je pao mrtav. Oni su vidjeli njegovo ubojstvo. On je bio dijete kad je svjedočio. U Sarajevo odlazim od 2003. A na zadnjem putovanju sam s novinarkom NIDŽAROM AHMETASHEVIĆ skrenula i u Blažiju i Ušivak, izbjegličke kampove bogu iza nogu gdje u groznim i neljudskim uvjetima prebivaju izbjeglice.

I policajci pučaju po šavovima

Što ste vidjele tamo? Što se događa u Blažuju?

Blažuj je nekada bio kasarna, još jedan dio vojne infrastrukture prenamijenjen u izbjeglički kamp. Krenule smo odnijeti jednom dječaku čistu robu. Da bi uopće stigle do tamo, trebale smo ići autoputom, pa skrenuti s njega, provući se kroz neki tjesni podvožnjak, uspeti se po makadamu iza nekih tvornica, vratiti se na autoput, skrenuti i opet se uspinjati uz makadam dok nismo izbile na prugu, uz koju se kretalo 50-ak mladih muškaraca s ruksacima. To nije stara pruga, njome prolaze svako toliko vlakovi, izlažući ih opasnosti na tom putu. Nastavile smo se penjati autom dok nismo stigle do kampa na kojem je istaknut znak IOM-a, UN-ove organizacije za migracije. Šačica je policajaca i na tisuće ljudi koji tamo traže sklonište. IOM-ov kamp moguće je opisati kao koncentracijski logor. Ne vidi se dobro s ulaza. Netko bi mogao pomisliti da se radi o prostoru za prijem i jednoj zgradji za smještaj, ali ne. To nije jedna kasarna, to je ogroman kompleks. Blažuj je kamp za odrasle, a djecu bez pratnje i obitelji većinom se upućuje u Ušivak, tako prestrašene i izmorene.

Dječaka kojem smo donijele odjeću, čekale smo oko pola sata da stigne do ulaza u kamp. Za to vrijeme saznale smo iz razgovora s policajcima da i oni pučaju po šavovima. Vidiš po njihovim izrazima lica koliko je i njima teško biti tamo. U tim skučenim i nehumanim uvjetima, u kojima je nasilje normalizirano, kažu, u velikim razmjerima raste i seksualno nasilje. I onda me taj komentar opet vratio na izložbu u Srebrenici. Žena u potrganoj haljinici, sva umazana krvlju, šuti, puši cigaretu i gleda u prazno. Dva je vojnika bosanske armije pokušavaju pitati što se dogodilo. A ona ne može, ne treba ništa znati o tome, sve vidiš na fotografiji. Radila sam i sa ženama i s muškarcima koji su silovani u ratovima 1990-ih, to je najizopačeniji oblik nasilja koji je moguće nanijeti drugom ljudskom biću.

Kako je krenuo vaš rad u Centru za mirovne studije i Documenti? Kako ste se uopće krenuli baviti temama izbjeglištva i rata u svom aktivističkom i istraživačkom radu?

Na ovim prostorima živimo imaginarij Turaka kao divljaka, vezan uz osmanlijske ratove, iz čega izranja i odbojnost prema islamskoj religiji. Ta se predodžba prenosila generacijski

Muslim da su teme rata i izbjeglištva oduvijek bile u meni jer su dio i moga sjećanja. Odrasla sam u Sisku, a sjećanja na rat prožeta su izbjeglištvom u Zagrebu i Ljubljani. Kada sam imala nekih 13 godina, krenula sam glumiti u sišačkom gradskom kazalištu. Predstave su progovarale o tim temama, posebno posljednja, 'Lakoča platna', u kojoj sam sa 16 godina igrala ženu koja je silovana, a koja je u rat ušla kao djevojčica mojih godina. Kontekst u kojem sam odrastala i koji sam sebi pokušavala razjasniti potakao me da se angažiram u CMS-u i Documenti. Taj rad me snažno obilježio. Osjećala sam da činim nešto najvažnije u svom životu, radeći s izbjeglicama i civilnim žrtvama rata i proširujući značenja solidarnosti i otpora državnom i strukturnom nasilju.

U doktoratu koristite metodu kolektivnog pisanja sjećanja, koja omogućava kolektivni rad i rekonstrukciju nasilja migracijskih režima i njegovo razgradivanje kroz razumijevanje toga što se događa i istraživanje mogućih modela organiziranja. Kako se vaše iskustvo izbjeglištva 1990-ih sreće s iskustvima izbjeglica s kojima radite? Nisam bila u službenom izbjeglištvu, ali zbog rata dugo nisam živjela u svom domu. U Zagrebu sam bila sa sestrom, djedom i majkom. Djed je bio dosta aktivan u Islamskoj zajednici, u merhametu, gdje je radio s izbjeglicama iz Bosne. U jednom je trenu živio u zagrebačkoj džamiji, a i mi smo jedno vrijeme tamo potražile sklonište, moja sestra i ja. Tata nam je bio na fronti, a mama je imala radnu obavezu u bolnici. Bile smo u podrumu većinu vremena, a kada bi situacija postala gadna u Sisku, vozili bi nas u Zagreb ili u Ljubljani kod mamine obitelji. Kako su ljubljanske vlasti prijetile deportacijom neregistriranih izbjeglica, provele smo neko vrijeme i u izbjegličkom kampu. To je kamp koji danas ima istu funkciju kao i 1990-ih, iako više nema drvenih baraka i madracu na podovima. Boravak u kampu u ranom djetinjstvu ostavio je trag na mene kao i na mlade izbjeglice iz jugoistočne Azije i sjeverne Afrike s kojima sam počela surađivati prije par godina. S njima sam prakticirala kolektivno pisanje sjećanja, gdje su se pojedinačne priče o sjećanjima na život u izbjegličkim kampovima prožimale jedna s drugom te upućivale na moguće spone i solidarnosti koje možemo i trebamo graditi. Na tom tragu smo

skupa iznijeli i nekoliko akcija, od kojih su najvažnije pridruživanje prosvjeda Black Lives Matter u junu 2020., prosvjedima protiv sankcija u Iranu u martu 2021. i Akciji čitanja za Palestinu u maju 2021.

Ograda unosi nemir

Istraživači nerijetko zaziru od uspostavljanja spona među 1990-ima i politikama nacionalnih država danas, bojeći se preslikavanja jednih događaja na druge. Kako ste tome pristupili? Muslim da je današnja politika nacionalnih država prema izbjeglicama neka vrsta kontinuiteta onoga što smo iskustili 1990-ih. Kada govorim o kontinuitetu, govorim o 1990-ima kao o samoj jednom historijskom presjeku. U knjizi 'The Racial Contract' (Rasni ugovor) CHARLESA MILLSA vidi se da su etničke hijerarhije, pri čemu je etničitet korišten često kao sinonim za rasu, stvorene već u ranim uspostavama liberalnih država. Mills piše kako je već tada bilo jasno tko je nedovoljno bijel, kome će biti otvoren pristup ekonomskim i društvenim resursima, a kome ne, da su Židovi, Mediteranci i Turci ti koji su nedovoljno pripadali bijelom europskom identitetu. Njegova elaboracija ukazuje kako su te rane rasne odnosno etničke formacije poslužile kao osnova za nove oblike nasilja, prema migrantima i tamnoputim osobama iz drugih krajeva svijeta. Mi na ovim prostorima živimo taj imaginarij Turaka kao divljaka, vezan uz osmanlijske ratove, iz čega izranja povjesno i odbojnost prema islamskoj religiji, a onda i prema divljaštvu koje se veže uz okupaciju. Ta se predodžba prenosila generacijski, sve do 1990-ih i genocida 1995., kada RATKO MLADIĆ traži pobijanje svih Turaka, misleći na muslimane.

Treba sagledati kako se povjesni kontinuiteti koriste i preoblikuju u političke svrhe poput jačanja militarizsko-industrijskog kompleksa i njegovog upravljanja izvanrednim stanjima, ratovima, elementarnim nepogodama, pa i pandemijom. Isto tako, valja pratiti kako se naš odnos prema muslimanima, gdje je ključni moment genocid u Srebrenici, mijenja i uvezuje s globalnim projektom islamofobije. Ta dva aspekta islamofobije, lokalno i globalno ujetovana, neminovno se prelivaju jedan u drugi kreirajući nove oblike aniziteta, nasilja i progona.

Sudjelujete i u dokumentiranju stradanja na granicama kako bi se olakšalo traganje za nestalima i objelodanila uloga balkanskih država i EU-a u smrtima izbjeglica. Kako to bilježenje izgleda?

Bila sam prije koji tjedan s istraživačicama MARIJANOM HAMERŠAK i CHRISTINOM DEL BIAGGIO te novinarima BARBAROM MATEJIĆ i JAREDOM GOYETTOM, čiji rad pozajmimo po praćenju prosvjeda Black Lives Matter u Minneapolisu, na putovanju duž slovensko-hrvatske granice, gdje smo obišle groblja migranata koji su se utopili u Kupi ili poginuli na druge načine. Htjeli smo vidjeti jesu li tijela identificirana, započele repatrijacije, odnosno povratci u zemlje porijekla, obiteljima, ima li novih tijela koja su ukopana i kakve su prakse

ukopavanja, komemoriranja i brige o stradalima. Prošli smo granice Harmica-Rigonce, Bregana-Obrežje i veći dio granice oko Karlovca, od Novigrada prema Črnomlju. Zastali smo u selu Vukovići, gdje smo pratili ogradu koju

Ograda u selima na hrvatsko-slovenskoj granici je arbitarni, nasilni mehanizam. Ne samo da je onemogućila životinjama da se napajaju na rijeci, nego je otkinula i jednu vrstu suradnje i bliskosti ljudi koji tamo žive

je slovenska vlada postavila još 2015. godine. Hodali smo kilometrima, sve do kraja postavljene ograde, i posjetili par mjesta gdje su pronađena tijela koje je rijeka izbacila van. Dok smo hodali uz Kupu i dvorišta lokalnih stanovnika, pronašli smo zimske jakne i torbe s dokumentima koje su ondje ostavili ljudi u pokretu.

Kakav je odnos lokalnog stanovništva prema mjestima stradanja i ljudima u pokretu?

Razgovarali smo s lokalnim lovcom i jednom ženom koja je čula da smo u selu, pa nas je došla pozdraviti, koja se sjeća da su još 1990-ih migranti prolazili onuda i koja je govorila o odjeći i hrani koju su sakupljali u selu da bi zbrinuli promrzle i pokisle ljude. Ona bi voljela da su neki od njih mogli ostati, da hrvatska i slovenska vlada imaju drugačije politike. U njihovu selu ima svega 30-ak kuća i to je uglavnom starije stanovništvo. Mnogi bi bili sretni da imaju uz sebe i mlade osobe koje bi s njima mogle razvijati tu sredinu. Istodobno, ta ograda u selima na hrvatsko-slovenskoj granici jedan je arbitarni, nasilni mehanizam s posljedicama i po-

okoliš i okolinu u kojoj je podignuta. Ne samo da je onemogućila životinja da se napajaju na rijeci, nego je i otkinula jednu vrstu suradnje i bliskosti ljudi sa slovenske i hrvatske strane granice. Žena s kojom smo razgovarali kaže da ih Kupa nikada nije razdvajala. Ograda unosi nemir tako što se preprečuje na putu ljudima koji su u potrazi za bazičnom sigurnošću i odcjepljuje jedne od drugih ljude koji su tradicionalno nastanjivali to područje, ovaj put po starim etničkim granicama.

Prostori izgradnje solidarnosti

Trenutno se razvija ideja tribunala za migracijsku pravdu. Kako je osmišljen i kako se nadovezuje na rad REKOM-a?

Iako postoje dvije presude kojima je Republika Hrvatska pozvana na odgovornost pred Europskim sudom za ljudska prava za nasilje prema izbjeglicama, za smrt šestogodišnje MADINE HUSSINY i za torturu, detenciju i deportaciju ABDEJALILA DARAIBOUA,

na temelju njih se ništa ne poduzima. S obzirom na nedostiznost pravde putem institucija, zadnjih se nekoliko godina vode razgovori i gradi ideja inicijative za Transbalkanski tribunal za pravdu. Tribunal bi se koncentrirao na nepravde koje se događaju ljudima u balkanskom koridoru, prije njegova uspostavljanja, za vrijeme i poslije, od rasnoga profiliranja preko pushbackova do odbijanja azila. Tribunal neminovno otvara i kontekst 1990-ih, jer nas zanima kako se današnja struktura nacionalnih država podizala i uspostavljala rasne, etničke i rodne hijerarhije. Ovaj tribunal nije isto što i REKOM, no iz njegova iskustva uči. REKOM je zamišljen više kao komisija fokusirana na istraživanje ratnih zločina i dokumentiranje ljudskih gubitaka. Ono što preuzimamo iz rada REKOM-a, što je REKOM naučio iz rada Komisije za istinu i pomirenje u Južnoafričkoj Republici, metodologija je javnoga svjedočenja. Cilj tribunala otvaranje je prostora za epistemičku pravdu, za mogućnost govora onih koji su utišani, osude migracijskoga režima i izgradnje solidarnosti, temeljene na feminističkim principima i slobodi kretanja.

Kako feminism brusi alate za rad na organiziranju protiv nasilja nacionalnih država?

Nakon REKOM-a, uspostavljen je i Ženski sud u Sarajevu 2015., inspiriran iskustvima ženskih sudova na postkonfliktnim područjima. Ženski sudovi jedan su od glavnih oslonaca učenja za nas koji radimo na promišljaju i uspostavi narodnog tribunala danas. Mi ne razmišljamo o tribunalu kao replikativnom modelu s optužnicama, sucima i presudama, već okupljamo preživjele svjedoke, svjedoke vremena i plenum u kojem se odvijaju slušanje i podrška. U tom plenumu dogovara se kolektivna politička akcija i dalji smjer djelovanja.

Liberalna država nalaže čitkost koja se stječe kroz identitete, zahtijevajući od ljudi da ulaze u pregovore s njom da bi im omogućila neki milimetar slobode, to što zovemo ljudskim pravima. Koliko paradigma ljudskih prava zateže mogućnosti emancipatornog organiziranja?

Univerzalnost paradigm ljudskih prava imperijalna je u svojoj biti i replicira se kroz industrije zaštite ljudskih prava, izgradnje mira i humanitarizam koji produbljuju odnose moći. Moj rad se sada uglavnom oblikuje u mikrolokaciji koja se izmiče iz humanitarnog registra i ulazi u registar kolaborativnog političkog djelovanja. Rad s izbjeglicama nije pitanje pomaganja. To nije humanitarni projekt, već politički. To je jedna strana priče; druga je ona identitarna. Diskurs ljudskih prava koji proizlazi iz liberalne paradigm nalaže da svatko kaže tko je, što je i iz koje priče dolazi. Mene ne zanima identitarna borba na koju se nacionalne države jednostavno zahvate, nego nešto puno šire – borba za ljudsko dostojanstvo i slobodu za sve, borba protiv migracijskih i graničnih režima, kapitalizma, imperializma, rasizma kao uvezanih sustava represije. Borba za ljudsko dostojanstvo te oslobođenje iz eksploatacije i opresije svih vrsta traži od nas kreativnu imaginaciju i neodustajanje, unatoč sporosti promjene. Drugu opciju nemamo.

Žene u borbi za prirodu

Hrubre žene Kruščice (BiH) dežurale su s muškarcima u obrani rijeke 505 dana kako bi sprječile izgradnju mini hidroelektara. Za rijeke se bore i žene iz Kraljeva (Srbija), dok u Hrvatskoj sudjeluju u obrani okoliša i javnog prostora od turističke i druge eksplotacije

MORAMO ostaviti nešto našoj djeci, nešto što smo mi naslijedili. Bar neka su to rijeke, planine, jezera. Da bar to spasimo i sačuvamo', govori nam AMELA ZUKAN, jedna od 'hrabrih žena Kruščice', naselja kraj Viteza u srednjoj Bosni.

Ostavština, bar prirode kad više ničeg drugog nema za ostaviti, njen je odgovor na pitanje zašto su 505 dana i noći 'hrubre žene Kruščice', zajedno s muškarcima, dežurale u obrani rijeke kako bi svi zajedno sprječili izgradnju dviju mini hidroelektrana. Blokirali su tako mještani tih 505 dana lokalni

most, sprječavali dolazak mašina i izgradnju hidroelektrana.

Zukan priča o jednoj posebno traumatičnoj noći, kada su žene u tri sata ujutro, njih oko 50, sjele na most. Zamjenile su se s muškarcima koji su obično preuzimali noćne smjene, jer su očekivale da njih policajci neće

napasti. Oko pet sati ujutro došli su specijalci.

— Rekli su nam da se moramo skloniti, ako ne, da oni imaju naređenje da nas maknu, bace s mosta. Nije prošlo ni par minuta kada su počeli da nas tuku štitnicima. Po rukama, nogama... Strahota. Jauci, krici — opisuje Amela Zukana.

Traume te noći još su žive u sjećanjima žena. Neke su se i razboljele, ozljede nose sa sobom kao značku. Ali, nisu se pokolebale.

— Mi žene sjele smo da se borimo za naše osnovno pravo, pravo na vodu, pravo na život — kaže.

Jer izgleda da su prirodni resursi zadnja linija obrane. Rekle su nam to sve žene s kojima smo razgovarali, četiri ekološke aktivistice iz regije — Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije.

Naš 'sokak' izrazito je ranjiv na klimatske promjene. Ako se obistine najcrnje prognoze, a mogle bi i prije nego očekujemo, vrlo brzo borit ćemo se s ekstremnim sušama, redukcijama vode, sve češćim poplavama. Svemu smo tome i nedavno svjedočili. Oni koji su ranjivi i marginalizirani, dakle siromašni, bolesni, oni iz zemalja u razvoju, više će stradati od klimatskih promjena. Jedan je to od zaključaka i Međuvladinih panela o klimatskim promjenama. Na njih klimatske promjene više utječe te će im biti potrebno više adaptacijskih strategija. Međutim, utjecaj koji klimatske promjene imaju na žene nije isti kao i na muškarce. Žene su ranjivije, ako ništa drugo zato što čine veći postotak siromašnih.

No, što ako stvari sagledamo iz manje uobičajene perspektive, ne iz one

Ujedinjena borba za spas Kruščice

Bojana Minović (gore),
Amela Zukan (u sredini)
i Irena Burba (dolje)

ranjivosti, već borbenosti? Okupljanje mještana Kruščice u početku je bilo spontano, kada je ta zajednica od oko 2000 duša saznala za planove izgradnje mini hidroelektrana.

— Prvo su došle mašine, narod se spontano okupio. Zaustavili smo ih i krenuli da dežuramo. Prvo smo bili pod vedrim nebom. Žene danju, muškarci noću — kazala nam je Zukan.

U kriznim situacijama kada su dolazi le mašine bili su svi skupa. Organizacija je išla preko Viber grupa, preko kojih su se žene aktivirale, organizirale, dežurale.

— Bilo je bitno da je uvijek netko tu. Jednostavno, samo jedna poruka, i to bi se proširilo u sekundi. Uvijek je bilo prijetnji, nečega. Bilo je teških trenutaka, ali i trenutaka koji su spojili ljudi — dodaje Zukan.

Sve to ojačalo je njihovu zajednicu, a njihov sustav organiziranja primjenjuje se i drugdje. Vraćamo se opet na ono — zašto. Odakle tolika volja i snaga za obranu? Za 505 dana i noći. Zukan kaže — sve su nam oteli. I kada više nemaju što, 'bacili' su se na prirodne resurse.

— Dosta ljudi smo probudili, dosta ljudi je vidjelo da smo mi uspjeli spasiti našu rijeku i onda su primjeniti naš sistem. Mi se danas ne borimo samo za našu rijeku, već za sve rijeke BiH, ali i šire, regionala — kaže Zukan.

Isto ističe i ekološka aktivistkinja BOJANA MINOVIĆ iz Kraljeva, koja djeluje u sklopu inicijative 'Sačuvajmo planinske reke Kraljeva' i bori se za očuvanje planinskih rijeka toga kraja.

— Obmanuli su nas, pokrali, raslojili, što je isto strašno. Ovako smo već sluđene od rata, tranzicije, gubitka fabrika, raznih socijalnih, društvenih i ekonomskih uporišta. E, onda su nam usred svega toga počeli da uzimaju resurse — kaže Minović.

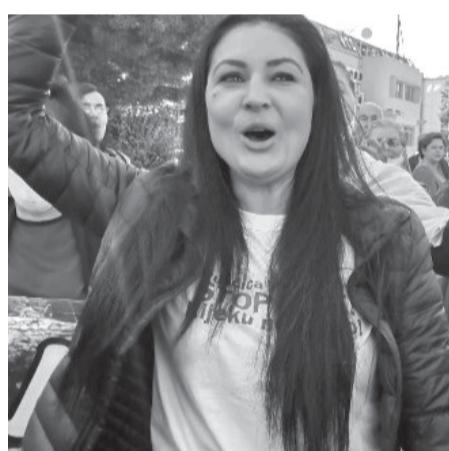
Primjećuje kako kapital zadire u sve pore državlja. Opisuje kako danas sve mora biti mlado, jedro, utegnuto. Više nisu dovoljne dobre stare planinske rijeke, nisu dovoljno instagramične. Sada se ljudi više ne kupaju na Ibru — jednoj od tri rijeke na kojoj leži Kraljevo, 'nego odlaze na bazene jer je tamo ljepše, pristupačnije'. Minović govori kako se onda pored planinskih rijeka naprave bazeni. Ne žele se ljudi kupati u rijeci, povećava se opasnost od toga da se djeca ozlijede, slome nogu.

— Sve mora biti novo, atraktivno, lijepo, zabavno. Sve mora da nam bude udobno, pristupačno. A ne sad tamo neki Ibar glupi, gdje su se prije kupali neki čiče u socijalističkim gaćama — kaže Minović.

DOJAE da stvar prestiža postaje, recimo, ići u terme zbog kojih su sada ugroženi ljekoviti izvori u Vrњačkoj banji. Naime, 'terme se lijepo fotografiraju na Instagramu, kao što se bazeni lijepo fotografiraju na Instagramu — koktelčići, muzikica, mladi, zdrava, zategnuta tijela'.

U svom radu Minović se bavila i društvenim aspektima ekoloških problema. Ističe da su bitna dva aspekta — uz obezvrđivanje prirodnih resursa tu je i osiromašenje ljudi.

— Ovdje ljudi za zemlju pored planinske rijeke kažu da je to 'takša zemlja'. Tanja od tanjeg, bezvrijedna. Dakle, zemlja, šuma, se obezvrijedjuju. Onda je

Rekli su nam da se moramo skloniti, ako ne, da oni imaju naređenje da nas maknu, bace s mosta. Nije prošlo ni par minuta kada su počeli da nas tuku štitnicima, opisuje Amela Zukan

te resurse lakše prodati, ljudi je lakše uvjeriti da se od njih rastanu — dodaje.

Uz to, ti krajevi su ono što nazivamo 'pasivnima', pa je prodaja, primjerice, šuma koju imaju u posjedu ili bilo kojeg prirodnog resursa jedino što je nekima preostalo.

— Oni koji su imali šumu u posjedu sjekli su je da bi školovali djecu, prehranili se, preživjeli, da bi djeci omogućili da odu odavde — kaže Minović.

Sve to za posljedicu ima daljnje uništavanje i eroziju okoliša.

— Mještani česte doživljavaju eroziju, ne povezuju oni sjeću šume s time. A onda kad investitor razruje zemlju i doveđe u opasnost sigurnost, u smislu da poplavi put jer grune voda iz brane ili nestane pastrve u rijeci, shvate posljedice gradnje na planinskim rekama. Ali mještani kažu da se moraju ugrijati, prodati šumu za život — ističe Minović.

I ona primjećuje nestanke vrsta, promjene klime, nevjerljivo blage zime, sve manje padalina i rastuće temperature ljeti. 'Znam što je zima, što su četiri godišnja doba', kaže nam. Ali, toga više nema.

Da klimatske promjene prodiru svugde i više ih ne možemo ignorirati ističe i IRENA BURBA, ekološka aktivistica koja već 16 godina radi u Zelenoj Istri te je bila aktivna u brojnim društvenim i ekološkim borbama, od one za Lungomare do Plomina.

— Mi smo, kao prvo, mediteranska zemlja. I ono što mi primjećujemo u svom radu jest to da su potrošnja prostora i napad na javno dobro i prostor svakom godinom sve veći — kaže Burba.

Kod nas se to očituje, ističe, prekomjernom i bespravnom izgradnjom na obali, kao i smanjenjem svakog trunka slobodnog prostora koji nam je preostao. Od utjecaja klimatskih promjena, kaže, nemoguće je pobjeći. Nemoguće je ignorirati ogromne suše, visoke temperature i uvjete života koji postaju sve ekstremniji.

— Tako da sad već svi mogu vidjeti i osjetiti klimatske promjene. A znamo da je mediteransko područje osjetljivo — ističe Burba.

IRENA WOELLE slovenska je dizajnerica i aktivistica, koja djeluje na raskrižju okoliša, društva i kulture. Bavi se pitanjima poput urbanog vrtlarstva i pčelarstva te borbe protiv frackinga, glifosata, lovačkog turizma i vala uništavanja urbanog drveća.

Primjerice, u svom site-specific projektu 'Nisam luda da idem tamo' Woelle se bavila spregom kapitalizma i patrijarhata, za koje vidi da djeluju sličnim mehanizmima i silnicama. Fokus je bila uvala Lapad s pejzaža dubrovačke umjetnice FLORE JAKŠIĆ koja je sa 17 godina na silu, protiv svoje volje, udana te je u nasilnom braku provela deset godina. Za njena života Florin dom je bio vodeće žarište likovne umjetnosti u Dubrovniku, dok je u svojoj oporuci Flora Jakšić odredila da se Vila Flora u lapadskoj uvali ostavi umjetnicima za izložbe i odmor.

U moderno doba uvala Lapad devastirana je, pretvorena u beton, kiči asfalt, dok naslov samog rada dolazi iz odgovora mlade majke, ulovljenog na ulici, na prijedlog njezinog partnera da s djetetom idu u vruću, devastiranu uvalu Lapad na kupanje.

Tim projektom Woelle je željela naglasiti probleme koje stvara patri-

Već smo sluđene od rata, tranzicije, gubitka fabrika, raznih socijalnih, društvenih i ekonomskih uporišta. E, onda su nam usred svega počeli da uzimaju resurse, kaže Bojana Minović iz Kraljeva

jarhat u sprezi s kapitalom — uništava prirodu, stvara krizu podneblja i još uvijek diskriminira i ubija žene.

Projektom 'Zeleni val', tj. inicijativom da se centar grada Rijeke učini zdravijim i ugodnijim za život i pretvaranjem Trga Matije Vlačića Flaciusa u 'Čajni trg' tijekom EPK-a Woelle je sa sadnjom ljekovitih biljaka na trgu željela obnoviti zaboravljeni znanje o ljekovitosti biljaka i njihovo primjeni za specifične bolesti u Rijeci.

Obogaćivanjem javnih površina i trgovina zelenilom i 'zauzimanjem' prostora, Woelle je bilo bitno da 'postoji javni prostor koji je zadržan kao javni i koji se može upotrebjavati'.

— Javni prostor se i kod vas i kod nas uzurpira do beskonačnosti. Mi više ne možemo ni hodati kroz naše gradove jer je to sve privatizirano, sve su to kafići ili restorani koji su sad zapravo samo za turiste — kaže Woelle.

I Burba ističe razorne učinke prekomjernog oslanjanja na turizam.

— Protuzakonito se nasipava pomorsko dobro i zauzima obala. Šire se hotelski lanci, kampovi. Sve manje ima prostora za građane. Ima milijun šoping centara — kaže.

Javni prostor se pritom komprimira. — Naša kvaliteta života se drastično smanjila zbog prekomjernog turizma. Ljeti su ogromne prometne gužve, ne možeš pristupiti nekim uslugama kako treba, otići na hitnu. Imamo ogromne probleme s otpadom, te količine otpada koje se stvaraju jednostavno mi ne možemo zbrinuti kako treba — dodaje Burba.

Smatra, međutim, kako se ljudi najčešće uključuju u borbe koje ih se direktno tiču. Ipak, postoje iznimke.

— Ljudi su spremni reagirati kad je neki problem u njihovom dvorištu, ali vidimo da su se u slučaju Lungomare pokrenuli jer imaju emotivnu povezanost s područjem i vide kako je sve drugo komercijalizirano i bore se za taj neki zadnji dio javnog prostora — kaže.

Nešto slično kao i u Kruščici. Svi mještani, a to Zukan stalno naglašava, radi se o svim mještanima, u obranu rijeke Kruščice 'išli su srcem'.

— Petstotinu dana — bilo sunce, bilo snijeg. Mi idemo kao da idemo na posao. Ti si dužan da ideš na svoju smjenu — kaže i dodaje da bi riječa, da nije bilo mještana, bila uništena, a sada je opet prekrasno izletište, vrijedno svake pažnje. ●

Татјанине славонске козе

Имамо ту предрасуду према козама. Она је толико специфична животиња, толико тврдоглава и радознала, живахна и напорна. За живце је фантазија, послије козе вам не треба таблета, каже Татјана Ловрић Јовановић

Јудашица, професионална возачица, мајка петеро дјече и једина козарица на подручју Вуковарско-сријемске жупаније – свим улогама спретно и успјешно барата татјана ловрић Јовановић из Комлетинаца. Она је уједно и власница најбољег и по много чему специфичног опг-а, тако је недавно одучило Министарство пољопривреде. Јер тко би очекивао да врхунски произ-

води од козјег млијека настају у равничарском предјелу, у мјесту које је искључиво познато по вјековној традицији свињогојства? Осим тога, Татјана је градска цура, село јој се десило случајно и судбински. Одрасла је у Винковцима где је читаво дјетињство и ране двадесете провела у интензивним припремама за државна, европска и свјетска натјеџања у јуду. Спортску каријеру је завршила с пре-

ко до освојених медаља. Чак 20 пута је била првакиња Хрватске у овој борилачкој вјештини. Данас своју дјецу развози по јудо тренинзима и вољонтира као инструкторица. Можда је баш та дисциплинираност и потреба за константним кретањем и превазилажењем препека била од велике важности за Татјанин успјех у сточарству, изузетно погоденој и ризичној грани пољопривреде. Вјеројатно не гријешимо пуно ако претпоставимо да је спортску радну етику прелила у садашњи позив о којем говори с пуно љубави и усхићења.

Прва коза доспјела је на њихово имење још 2011. Наша суговорница тада није имала амбицију да се бави производњом сира, само је хтјела помоћи своме сину који је имао здравствене потешкоће. Пробали су свашта, зашто не и козје млијеко, каже Татјана. И заиста, испоставило се да оно благотворно дјелује на респираторни систем. Тако је увидјела да је то здрава и занимљива намирница. У Комлетинце су доводили козу по козу и тако данас имају стадо од 50 посебних мјештанки. Испрва су добивали подругљиве коментаре због свог избора, најчешће су доживљавали подсмијех од људи. Татјану ништа није обесхрабрило. Каже да нема веће радости од њених коза.

— Видјела сам ту нашу шансу, живимо на селу, зашто се не бавити с тим, тако сам размишљала. Прије осам година смо регистрирали прераду козјег млијека, то је данас моја професионална дјелатност. Добила сам признање од министарства које нам пуно значи. Имамо пуно наруџби у задњих неколико мјесеци. Већином смо се сами презентирали, присутни смо на сајмовима и наши купци су јако задовољни. А и ви новинари сте чуда направили! Рекла бих да смо били упорни, чак и досадни, само да обиђемо што више манифестација и дођемо до људи. Гледали смо да наш производ буде јединствен, да квалитетом привучемо пажњу. Мислим да смо направили добар маркетиншки посао – поносна је Татјана.

Њен најстарији син ради готово равноправно на фарми. Искусан је у мужњи и доста олакшава родитељима. Млађа кћер помаже им у пакирању и дизајну амбалажа. И најмлађи воле ићи за козама. Јовановићу су један велики, угрант тим, каже наша суговорница. Иако живе на меканом терену на којем се не могу верати и трошити папке, козама је на имању Татјанине обитељи сасвим добро.

Она и супруг се труде да им направе угођај за који су њихове животиње генетски предодређене.

— Наше козе су пуштене, слободно се крећу. Једу ливадску траву, имају нашу дјетелину, дајемо им све што им је потребно. Обожавају амброзију у цвату па је млијеко одлично за алергије код људи. Наш сир нема онај интензитет, знајте онај мирис који одвраћа од козјег млијека. Само је ствар у доброј прехрани. Имамо ту предрасуду према козјем млијеку, а и према кози самој. Она је толико специфична животиња, толико тврдоглава и радознала, живахна и напорна. За живце је фантазија, послије козе вам не треба таблета. Доиста необична животиња, мораш је вољети. На испа-

ши су увијек на сухом, имамо дијелове терена по којима могу скакати, ипак су оне брстачице. Доносимо им гране, оне их грицкају и прикупљају. Ма оне су се удомаћиле овдје – препричава Татјана.

Када је први пут дошла у дотицај с козјим млијеком добила је много идеја. Та јој је намирница врло инспиративна. У продаји имају и слатки козји сир с лимуном и наранчом. Татјана обећава рапсодију окуса ако се додатно прелије с чоколадом. Ипак, сирана из Комлетинаца најпознатија је по чварцима од козјег сира.

— Наши чварци се раде с три различита козја сира, не прже се. Структура је, онако, грбава, баш подсећа на чварке. Кад загризете то, распада се у устима, а мало је и зачињено. Одлично паше уз пиво и одлична су алтернатива правим чварцима. То је за гуштање, није за најести се. Кад смо већ тако специфични за ово наше подручје, осмислила сам те чварке да имамо неки типично славонски производ. И боју смо погодили. Мада, требало ми је добрих годину дана да усавршим те чварке. Сад смо дошли до савршенства окуса. Козји сир што је старији он је сувљи, претвара се у кристалиће. Хтјели смо задржати ту конзистенцију – појашњава Татјана.

Док није почела испробавати рецептуре за сир није знала колико је кравље и козје млијеко различито. Структура козјег млијека је посебна, та се њежност мора осјетити под прстима. Нема тог рецепта и едукације, само пракса, каже. Свима који се желе упустити у овај посао Татјана савјетује много стрпљења.

Задње лијепе дане благе јесени Татјана и супруг користе како би прикупили сијено, да буде што више хране за козе током зиме. Додуше, скептична је према годишњим добима. Промatrajući природу из године у годину, коментира да се клима драстично промијенила и да се то поготово види на селу. Комлетинци су у јулу ове године били погодјени јаким олујним невременом. Вјетар је одио њихов шталски дио, козе и јарићи су остали без крова, а њихова храна, бале сијена од 150 килограма, биле су расуте свуда по околици. Татјана с обитељи обнавља дио по дио големе штете, али не могу прежалити што су због непогоде остали без 15 јарића. Говори нам да их је олуја уназадила неколико година. Све и да није било тога, сточари су ионако у неповољном положају, прича. Понекад на њихову фарму дођу школе на теренску наставу. Догађа се, каже Татјана, да дјеца из Славоније не знају што је виме, што су папци, а што рогови. Сматра да би пољопривредна политика морала кренути у неком другом смјеру.

— Главна грана пољопривреде је сточарство, замислите да нема прераде меса и сира, то би био колапс. Ми смо некад били село с пуно свиња, крава више нема, а свиња је све мање због афричке свињске куге. То није у нашој мочи. Пет година иде бајно, а онда те погоди криза. Уложиши све, а онда се сруши к'о кула од карата. Изазовно је, али ми ово волимо. Никако не треба одустајати, иако знам да су људи разочарани у систему. Најлакше је одустати и шта онда? Треба се борити. Ми који радимо са животињама, ми смо тврдоглави – закључује Татјана Ловрић Јовановић. ●

Татјана са својим козама

Опчињеност сликовницама

Немогуће је бити премлад или престар за сликовницу. За децу су важне јер их уводе у живот. За одрасле су можда још важније јер ако их читају отвореног ума и срца боље ће разумети децу, а и себе, поручује илустратрица Маја Веселиновић

У свијету умјетности, гдје линије постају приче, а боје оживљавају машту, своје мјесто пронаша је талентирана илустратрица Маја Веселиновић. Њезин пут од дјетињских жврљосвески до међународно признатих илустрација и стрипова проклет је бојом, емоцијама и креативношћу, а подебљан дипломама Високе школе ликовних и примјењених умјетности, смјер ликовне културе те Факултета за дизајн у Београду, смјер графички дизајн.

У граду у којем је провела студентске дане, Маја сада живи и сирађује с бројним издавачима, дјечјим фестивалима и културним институцијама, као и креативним агенцијама из цијеле Србије, а илустрира књиге, часописе, плакате, уџбенике и образовна издања намирењена дјеци. Цртати је почела од малих ногу, а своју прву жврљосвеску имала је у периоду од треће до пете године и још увијек је чува.

— Од најранијих дана цртање и генерално стварање је било нешто што доноси много радости. Када помислим на себе у детињству видим се окружена гомилом бојицама свих врста, разних папира, свезака, сликовница, шарених крпица и часописа... И управо тај осећај потпуне среће и усхићења док стварам, док сам заокупљена неким својим 'пројектом' био је оно што ме је од најранијег детињства определило за уметност – казала је Маја.

Мајини стрипови, од којих се неки могу погледати на страницама Комиказа, на симпатичан и хумористичан начин тематизирају међуљудске односе, друштво и разне комичне ситуације. У последње вријеме Маја се посветила илустрацијама намирењеним дјеци, а прелазак са стрипа на илустрацију додгоди се спонтано и природно јер су, како је објаснила, и њени стрипови увијек имали дјечју црту, чак и када су говорили о озбиљним темама.

— Опчињеност сликовницама и вероватно јака жеља из детињства да јед-

Maia Veselinovic

ног дана и сама цртам књиге учинили су своје. Рад на стрипу је заправо био моја база, фантастичан полигон за експериментисање и тражење сопственог уметничког израза. Са ове дистанце бескрајно сам захвална на том свом стрипашком искуству, на сјајним публикацијама у којима сам објављивала, на људима и пријатељствима, на изложбама, фестивалима... које ми је бављење стрипом донело. И наравно, стрипови су и даље ту, волим их, читам и с уживањем пратим сцену. А није искључено ни да ћу им се опет у неком тренутку вратити – објаснила је.

Иако су ентузијазам и радост с којима Маја ствара и стрипове и илустрације исти, приступ раду ипак се разликује. Код стрипова је готово увијек сама смишљала причу, играла се и експериментирала, а рад на једној табли је некад трајао и двадесетак дана јер најчешће није била ограничена роковима. С илустрацијама је приступ другачији, нарочито када се ради о књигама за дјецу – обично је то тимски рад јер у графичком изгледу књиге судјелују и други актери, а ту су и рокови и многи други изазови. Но, како нам Маја говори, на крају је увијек велика радост када књига из-

ађе из штампе и крене да живи свој живот по књижарама, сајмовима и најважније – у рукама дјеце.

Недавно је из штампе изашла нова сликовница 'Гремлин Најт' коју је цртала за америчког издавача Оринц Хет Паблишинг, илустрирала је и дизајнирала плакате и промо материјале такођер за клијенте из САД-а, а ријеч је о ланцу књижара Барнс & Нобл. Тренутно истовремено ради на више пројеката, а за свега неколико дана, 23. октобра, имат ће и своју самосталну изложбу у Загребу. Под називом 'Сунце, птице и латице' изложба представља пресјек Мајиног рада на пољу илустрације у посљедњих неколико година. Иста поставка у петом мјесецу ове године била је изложена у Срећној галерији београдског Студентског културног центра, а у Загребу гостује у оквиру Фестивала књиге и књижевности 'Пази књига' за који је Маја илустрирала плакат и промо материјале.

Мајини стрипови и илустрације заступљени су и у специјализираним публикацијама за умјетност и дизајн те у многим стрип антологијама, укључујући 'Женски стрип на Балкану' Ирене Јукић-Прањић.

— Та антологија ми је вероватно најдражка стрип публикација у којој сам објавила. И најопсежнија. Била сам, и још увек сам, срећна и поносна што је мој рад представљен на чак 26 страница у једној тако важној књизи. Иrena је као иницијаторка пројекта и уредница антологије уложила много љубави, енергије, знања и целу причу изузетно професионално изнела. Та књига је, сигурна сам, била ветар у леђа многим новим ауторкама да се одваже и скрену пажњу на свој рад – казала је.

У шароликом крајолику умјетничког свијета често се постављају питања о статусу појединачних форми умјетности у односу на остале, у овом случају о статусу илустрације и стрипа, за које Маја каже како годинама слуша да су потпуно скрајнути, док би с друге стране рекла да никад није било више људи који желе да се баве илустрацијом, а исто тако никад више стрип фестивала и изложби стрипа. Но, можда је ипак превише на друштвеним мрежама и алгоритам чини своје, нашалила се Маја. Као љубитељица сликовница, Маја посједује библиотеку старих сликовница која је својеврсна оаза носталгије и њезин покушај да у близини увијек има мекоћу и радост детињства, али и инспирацију. Посебно воли старе букваре, из седамдесетих и осамдесетих година прошлог вијека те све књиге с илустрацијама босиљке Китњевац, иде Ћирић и Марленке ступице. Ако би морала одредити коју сликовницу свакто треба имати, каже како је то сигурно 'Јежева кућица' Бранка Ђопића с илустрацијама Вилка Глихе Селана, а препоручује их одраслима једнако колико и дјеци.

— Мислим да добре сликовнице треба читати у свим животним добима. Немогуће је бити премлад или престар за сликовницу. За децу су важне јер их уводе у живот, визуелно и наративно. Гледајући слике и слушајући причу уче се стрпљењу, развијају емпатију, радозналост, осећај за естетику. За одрасле су можда још важније јер ако их читају отвореног ума и срца боље ће разумети децу, а и себе – објаснила је Маја која се такођер бави и подручјем ликовног одгоја дјеце предшколске и школске доби кроз радионице и сличне креативне активности.

Мајини радови инспирirани су сјећањима на детињство и одрастање, атмосфером безбрежности тих дана, старим сликовницама и играчкама, природом у свим њеним облицима, али понајвише оним лијепим што је присутно овде и сада – обитељи, пријатељима, свакодневним бригама и радостима. Често се прије дружије и разним инспиративним умјетничким изазовима организираним на друштвеним мрежама. Осим што је до сада освојила више домаћих и међународних награда, Маја је имала и 14 самосталних и више од 70 групних изложби.

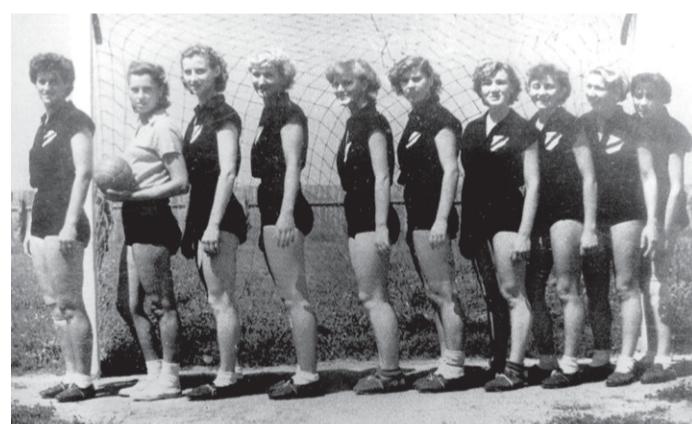
— Мислим да су за илустрацију и стрип галеријски простори веома важни. Наравно, стрипове је дивно читати одштампане, листати их и чувати на полицама, али морам признати да јако волим видети лепо. Исто важи и за илустрације. Не могу тврдити да су ове форме уметности освојиле галеријске просторе, али су на добром путу да то ураде – закључила је. ●

DVOKORAK NAPRIJED**Klub pod okriljem tvornice**

PIŠE Ivana Perić

MRTVA SU polja suncokreta svuda na putu do Osijeka. Crne, nakvašene i pokidane na sto načina, stabljike izgledaju k'o križevi na starim grobljima. Oluja je prije dva mjeseca poharala Slavoniju, ali iz autobusa se čini kao da je to bilo prije dvije minute. Dok ne stignemo na osječki kolodvor, okrećemo se jednom ugodnijem nedavnom iznenadenju. Sredinom septembra rukometašice Osijeka u drugom su kolu Prve lige pobijedile dvostrukе prvakinje Hrvatske Lokomotivu. Pogodak za pobjedu postigla je MIA JOZANOVIĆ i tako Osijeku osigurala jednu od većih pobjeda posljednjih godina.

Klubu je na društvenim mrežama čestitala legendarna osječka rukometka ŠKICA ILEŠ, koja je s Osijekom triput osvojila jugoslavenski kup (1966., 1978. i 1981.). ŽRK Osijek osnovan je 1954. godine, zvao se tada Grafičar. Ileš je rukomet počela igrati rano. Od školovanja je odustala u trećem srednje i zaposlila se u Litokartonu. Grafičar, u kojem je tih 1960.-ih igrala, bio je klub pod okriljem Litokartona. 'Tamo sam prvih godinu i pol radila svašta – raznosila mlijeko po pogonu, nosila i kidala kutije. Od 1963. godine s grupom od 7–8 kolegica pet godina radila sam na novom stroju FKM za lijepljenje kutija. To mi je bilo super, jer su imale razumijevanja za moje rukometne obvezne. Kad nije bilo posla, rekla su: 'Ej, mala, ajde na trening, na put', ispričala je u jednom intervjuu. O njenim sjećanjima čitamo dok se od stršeće bjelene Opus Arene spuštamo prema šetnici uz Dravu. Mrko je vrijeme, kiša se najavljuje u zgusnutom zraku. Vozač kompe MATO sjedi sam na zen-plovilu koje sve zainteresirane besplatno prebacuje s jedne na drugu stranu rijeke. Prva kompa u grad je stigla prije više od sto godina, zaslugom ARPADA CSIKYJA iz paromline Union, koji je čeličnu užad za rječni prijevoz nabavio iz nekog rudnika na Karpatima. Kompa koja i danas prometuje izgrađena je 1972. godine u Apatinu. Može prevesti 50 putnika, ali u kišna jutra nema niti jednoga.'

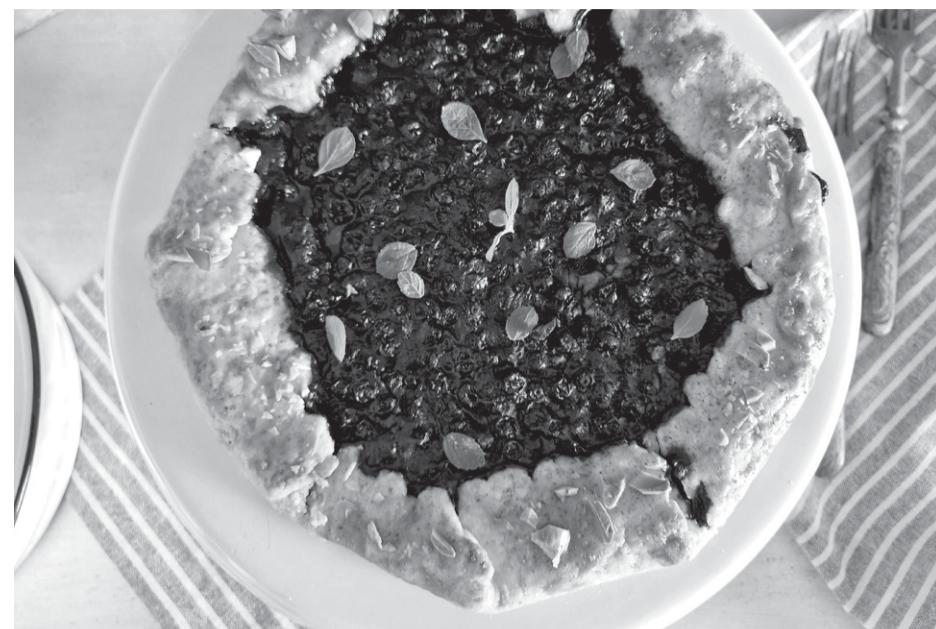
Prva postava Grafičara
1954. godine

Hazena, preteča današnjeg rukometa, prvi put se u Hrvatskoj igrala baš u gradu na Dravi. Iako su već početkom 1920. godine osječki studenti židovskog podrijetla i članovi domaćeg Židovskog sportskog građanskog društva Makabija donijeli hazenu iz Praga u Osijek, nije bilo sigurno hoće li se igra moći službeno predstaviti domaćoj publici. Kako je zabilježila ZLATA ŽIVAKOVIĆ-KERŽE u monografiji 'Dinamičan sport na starim temeljima: 50 godina ŽRK Osijek (1954.–2004.)', tadašnja gimnazijalska uprava nije dopuštala njednom učeniku, a pogotovo učenicu, nastup na sportskoj priredbi. U ljeto 1920. godine, u vrijeme održavanja Prvog sleta židovskih omladinskih udruženja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odigravanje utakmice hazene bilo je upitno do samoga početka sleta. U zadnji tren s upravom osječke Ženske realne gimnazije postignut je dogovor o nastupu učenica, ali uz uvjet da se imena i prezimena igračica ne smiju objaviti u nijednom osječkom dnevnom listu, kao ni u programu sletskog natjecanja. Tako je u gradu na Dravi 10. augusta 1920. godine odigrana prva rukometna utakmica, a odigrale su je hazenašice Makabija iz Osijeka i istoimenog kluba iz Vukovara. Gošće su pobijedile domaće rezultatom 4:1. Dvije godine kasnije osnovane su hazenske sekcije pri šk Slaviji, Hrvatskom građanskom sportskom klubu i šk Slogi, a zatim i pri osječkom Hajduku.

Radom u tim godinama utrt je put prema onome što će postati Grafičar, ali o tome više u idućem Dvokoraku. Korakom zasad ostajemo na Dravi, da nam kompa ne plovi sama. ●

GORSKI KOTAO

PIŠE Valentina Vukadinović

Galeta s voćem

GALETA (galette) je vrsta kolača od prhkog tijesta koje se nadjeva voćem po izboru, a može se raditi i u slanoj varijanti. Specifičan je po tome što se ne peče u kalupu (poput ostalih prhkih pita) nego ima rustikalni izgled i ne-pravilne rubove. Naziv dolazi iz francuskog jezika i označava različite oblike okruglih, tankih hrskavih kolača.

Pošto volim prhka tijesta s voćnim nadjevom, galeta je baš po mom ukusu. Možete je raditi u obliku manjih pita ili jednu veću s kombinacijom više vrsta voća. Galetu možete poslužiti uz neki fini sladoled ili kremu od sira i slatkog vrhnja što joj daje dozu svježine. U tijesto obavezno ide maslac, a za nadjev najčešće koristim šljive, jabuke, marelice, višnje, borovnice i maline uz dodatak domaćeg pekmeza od marelica i jabuka. Šećer stavite po želji, ovisno kakvo voće ste koristili i koliko slatko volite. Galeta možda ne spada u slasticu koja je tradicionalna kod nas, ali uz šumske borovnice ili maline Gorskog kotara postaje vrhunska slastica pa probajte, nećete se razočarati.

Sastojci za tijesto

250 g glatkog brašna
2 žlice šećera u prahu
malо аrome vanilije (ili strugane mahune)
200 g maslaca
prstohvat soli
4–5 žlica hladne vode

Nadjev

500 g voća
nekoliko žlica pekmeza
1 žlica škrabnog brašna
šećer po želji (može i smedi)
cimet

Za prezam

1 jaje
lističi badema ili sjeckani orašasti plodovi

Priprema

U veću posudu prosijte brašno te dodajte šećer, malo soli i hladni maslac narezan na listiće. Razmrvitte sve u mrvičastu smjesu pa dodajte vaniliju i jako hladnu vodu.

Zamijesite tijesto koje nemojte predugo mijesiti da vam se masnoća ne rastopi od topline ruku. Tajna hrskavog tijesta je da se tijesto ne grije. Ukoliko vam se čini presuho, dodajte još žlicu ili dvije hladne vode. Tijesto stavite na radnu površinu i ovisno koliko komada radite, podijelite na kugle.

Valjkom spljoštite tijesto u disk, poput deblike palačinke i zamotajte u prozirnu foliju pa ga stavite u hladnjak na sat vremena.

Dok se tijesto hlađi, pripremite voće. Bobičasto voće samo očistite, operite i ocijedite da bude suho pa ga pomiješajte sa žlicom škrabnog brašna. Ako koristite zaleđeno, samo ga pomiješajte sa žlicom škrabnog brašna. Jabuke i slično voće ogulite i narežite na listiće ili ploške.

Ohlađeno tijesto stavite na papir za pečenje i razvaljajte na otprilike jedan centimetar debeline. Prebacite skupa s papirom na pleh za pečenje. Upalite pećnicu da vam se zagrije na 180 stupnjeva. Razvaljano tijesto namažite pekmezom po želji, ali ne do samog ruba. Ostavite nekoliko centimetara jer ćete to preklopiti da 'zatvorite' voće. Po pekmezu složite voće. Pospite ga šećerom i cimetom po želji.

Rubove tijesta preklopite preko voća kako ne bi iscurilo tijekom pečenja. Razmutite jaje i premažite rub galete te pospitate sa sjeckanim orašastim plodovima ili listićima badema. Pečite nekih 25–30 minuta dok tijesto ne porumeni. Kolač poslužite uz omiljeni sladoled ili neku kremu.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | petak, 13/10/2023

Nada #044**Društveni magazin****SDF** srpski demokratski forumIZDAVAČ
Srpski demokratski forum
Andrea RadakZA IZDAVAČA
Jelena NestorovićGLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea RadakUREDNIKA NADE
Tamara OpačićREDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul,
Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladisavljević
i Valentina VukadinovićGRAFIČKI UREDNIK
Ivica DružakDIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišlević
i Tena KržanecNada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike HrvatskeREDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Од пања- ка до нау- чењака

Одржани су изложба, предавање и предста-
ва у оквиру програма 'Шта је нама-
дао Пупин'

IIIта је нама дао Пупин', назив је програма, одржаног у Српском дому у Вуковару. Установа у култури и овај је пут окупила велики број посетилаца, посебно младих, како би слушали о великом научнику из различитих аспеката. У уводном делу програма постављена је изложба, којом су приказани патенти и изуми Михајла Пупина. Публика је имала прилику да се упозна и са радом Дома културе и Меморијалног комплекса Михајло Пупин, који делује у Идвору, родном месту научника, који је представио директор установе Светислав Закић, док је о лицу и делу Пупина говорила кустос Љупка Моришан, водич у Меморијалном центру.

Историчар и филозоф физике Драгољуб Џуцић, који обавља функцију руко-водиоца Регионалног центра за талente Михајло Пупин у Панчеву, указао је на његов значај за младе генерације, те је указао на Пупинов пут из једне мале средине до признања на светском нивоу.

— Можемо рећи да нам је Пупин много тога дао кроз науку; 41 основни патент, уз до-датне који су изведені када се пријављују у другим државама, што је више од 135 патената – рекао је Џуцић. У сфери науке, Пупинов допринос је углавном из области телефоније и телеграфије.

— Пупином професорски век трајао је пуних 40 година. Предавао је на Колумбија универзитету, успео је да изнедри четири, односно три Нобеловца за физику, којима је био ментор. Био је највећи лобиста којег је Србија икад имала јер је доприносе мењању граница које су савезници успели да направе по завршетку Првог светског рата, односно Версајским споразумом – рекао је Џуцић, подсетивши да је Пупин дао допринос у инжењерском научном смислу, путем тзв. Пупинових калема, и у професорском јер је цео живот је провео на Колумбија колеџу.

Био је први српски конзуљ у Америци и његово бављење српским питањем у Америци је вишезначно. Био је велики добротвор, много средстава је усмерио у помоћ овим просторима и то је његова специфичност. У оквиру програма, изведена

Предавање о
Михајлу Пупину

је и представа 'Пупин – историја велика-на', комад урађен на основу Пупинове ау-тобиографије 'Од пања-ка до научењака' за коју је добио Пулицерову награду 1924. године. Режију је, према тексту Ружице Васић, урадио Фуад Табучић. Он тумачи старог Пупина који својој ћерки прича о животном путу и научним до-стигнућима.

— Представа је прилагођена и млађој публици, која из ње може много тога да научи. Циљ је био да направимо причу и највећи допринос дала је Ружица Васић – рекао је Табучић.

■ С. Н.

Награде про- светарима

Библиотекар Војан Лазић награду је примио пети пут заредом. Награђене су још три запосленице у настави на срп-ском

На свечаном додељивању на-града, на Међународни дан учитеља, 5. октобра и то на основу Правилника о на-грађивању учитеља, наставни-ника, стручних сарадника и директора у основним и средњим школама, те ћачким домовима, Комисија за награђивање нај-спешнијих васпитно-образовних радника изабрала је 505 најспешнијих радника у подручју образовања из целе Хрватске у школској 2022/2023. години.

Ово је награда за мој
'фуш' – Војан Лазић

Међу 31-им награђеним стручним са-радником је и библиотекар Војан Лазић из Основне школе Негославци и Бршадин, који је ту награду добио пети пут заредом, а један је од четворо награђе-них међу онима који раде у настави на српском језику и хириличном писму. На основу прописаних критеријума ресор-ног министарства, сваки запослени може се пријавити сам или на основу номина-ција колективи.

— Ја сам се пријавио сам, јер ко боље од мене самог зна шта сам у протеклих годи-ну дана радио. А било је доста тога, од редовних активности до писања стручних и научних чланака, различитих пројекта и сл., што није део радних обавеза, али у томе уживам – открио нам је Лазић додајући како му је жао што нико са локалних ин-станци не жели да похвали рад ове струке, па се можда и највише из тог разлога сами номинују. Као и ранијих година, награђе-ни су, уз Плакету, добили новчану награду од 10 хиљада куна, односно износ у евро противредности.

— Ја не знам да радим у фуши ни молерске, ни керамичарске радове, да бих додатно зарадио. Ово је мој фуши, односно новчани износ је награда за све оно што се одради, а није плаћено у оквиру редовне плате – нашалио се библиотекар.

Осим Лазића, награђени су и професор-ка српског језика и књижевности Љиља-на Бајац Николић из Гимназије Вуковар, те стручне сараднице – библиотекар-ка Марија Братоња из Економске школе и Биљана Крњајић из Основне школе Синише Главашевића у Вуковару. Свечана додела награда одржана је на Међународ-ни дан учитеља, у конгресној дворани За-гребачког велесајма. Награђенима се том приликом обратио министар образовања Радован Фукус, истакавши захвалност на њиховом преданом раду и подизању пе-дагошких стандарда.

■ С. Н.

Од велика- ша до фило- зофа

У Вуковару је одржан међународни скуп о прошlosti и култури Срба у РХ. Циљ је био представити допринос Срба широј јавности

Прошlost и култура Срба у Републици Хрватској, назив је дводневног међународ-ног скupa, који је у Српском дому у Вуковару окупio 35 стручњака из земаља региона и различи-тих истраживачких грана, попут исто-рије, етнологије, филозофије и др. Кроз излагања су разматрана прошlost и култура српског народа са простора Републике Хрватске, рекао је у име организатора, председник зво, Дејан Дракулић.

— Ово је нови вид програма чији циљ није само очување културног, националног и

Скуп у Вуковару

верског идентитета српске заједнице, него представљање наше заједнице широј јав-ности и упознавање са нашим доприно-сом развоју Хрватске – рекао је Дракулић. Доктор филозофије Зоран Којчић из Даља излагао је на тему Гаје Петровића, односно приказао је историјски преглед једног од најважнијих представника праксис фило-зофије.

— Његова филозофија револуције, наста-вак је његове марксистичке мисли и до-принос касном марксизму. Револуција је ствар појединца, односно његова воља да постане бољи члан друштва, а потом и друштво као заједница појединача – рекао је др. Којчић подсетивши да је Петровић био из Карловца, југословенски (хрватски) филозоф српског порекла, који је након школовања у Совјетском савезу, после 2. Светског рата, цео век провео на Филозоф-ском факултету у Загребу. Овај филозоф био је, између остalog и саоснivač и члан Савета Корчуланске летне школе (1964. – 1974).

— Доводио је западне филозофе у тадашњу Југославију и југословенске повезивао са западним иако се освртао на источњачку, односно марксистичку филозофију ком-мунизма – рекао је Којчић. О поседима српских средњовековних великаша на простору данашње Хрватске говорио је проф. др. Борис Трајковски са Филозофског факултета у Новом Саду.

— Желео сам да спојим ту средњовеков-ну жупанијску поделу са територијем данашње Хрватске, како би се видело да је Срба – великаша током Средњег века било у различitim деловима данашње Хрватске – рекао је и осврнуо се колико је то данас призната чињеница.

— У историографији то није спорно. За историјску науку и научнике спорних тема нема. Што се тиче јавности, ту није ствар признатости него присутности – сма-тра др. Трајковски. Од значајнијих српских великаша споменуо је Катарину Кантаку-зину Бранковић.

— Ту су и Јакшићи, који су у Славонији имали значајан корпус поседа око Короћа, на подручју данашње Осјечко-барањске жупаније – рекао је излагач на скупу спо-менувши и значај Стефана Штиљановића. Након дводневног излагања у Вуковару, њихови радови ће бити објављени у Зборнику и то је нешто што ће дати додатну видљивост пројекту, рекао је Дејан Дракулић. Програм је финансиран средстви-ма Канцеларије за људска права и права националних мањина Владе Републике Хрватске.

■ С. Н.

Јубилеј ријечке Просвјете

Ове године пододбор скд-а Просвјета слави 30 година постојања у склопу Дана српске културе

Cрпска заједница у Ријеци и Приморско-горанској жупанији припрема низ програма до краја ове године, а један од главних управо су Дани српске културе у Ријеци, манифестација током које град сваке године постане поприште значајних културних догађаја. Ове године ријечки пододбор скд-а Просвјета слави и 30 година постојања, што ће такођер обиљежити у склопу Дана српске културе. Детаљан програм овогодишњег издања накнадно ће бити објављен, а како је најавио предсједник ВСНМ-а Приморско-горанске жупаније Зоран Станковић, за новембар припрема се мноштво изненађења и бит ће заступљени сви облици културе – од фолклора до издаваштва. Осим тога, у Ријеци је с одржавањем започео и нови едукативни програм – 'Програм плус' у склопу којег се одржавају бесплатни течајеви и радионице за децу и младе.

— У сурадњи са СНВ-ом и другим српским организацијама, почињемо са Програмом плус, који ће обухватити учење страних језика, музичке културе и гитаре, ликовне радионице, стем радионице, фотографије, медијску писменост и све што је дјеци и младима у интересу. Такођер немојмо свима понудити и могућности за инструкције из математике и физике, све на једној адреси, по договору, потпуно бесплатно и у сурадњи са најбољим професорима и преподавачима који у Ријеци постоје – објаснио је Станковић.

Након изненадне смрти уреднице ЉЕРКЕ РАДОЧИЋ, лист за дјецу 'Бијела пчела' прилагођава се новонасталој ситуацији као било настављено изложење јединог дјечјег листа на српском језику у Хрватској. У припреми је двоброј, а ради се на окупљању нових снага које ће наставити дјеци пружати разноврсне едукативно-забавне садржаје.

■ Катарина Бошњак

Успешне радионице

Програм плус састоји се од бесплатних курсева и радионица за децу и младе

Yсклопу проведбе Програма плус, Српског народног већа, у Барањској српској кући у Белом Манастиру одржан је Дан отворених врата. Програм плус састоји се од бесплатних курсева и радионица за децу и младе па су покренуте

Стручни предавачи испред Барањске српске куће

изваншколске активности, програмирање и роботика, инструкције из математике, школа тамбура и хармонике те дечја играоница. Све радионице проводе стручни предавачи уз координацију водитељице програма у Белом Манастиру ТАЈАНЕ Потурице и подршку Одјела за образовање Српског народног већа.

На осмишљавању програма радио је низ стручњака из просветног система који раде по А и Ц моделу образовања на српском језику у Заједничкој већи општини, Српско народно веће, Српски демократски форум и скд Просвета. Први Дан отворених врата испунио је очекивања па организатори позивају и све друге заинтересоване младе и ученике да им се пријуже, а пријаве се могу извршити на адресу programplus.bm@snv.hr или број 099/3126-466.

■ З. Поповић

Барањска уж'на

Yорганизацији удружења 'Сртне и спретне' из Јагодњака, и сарадњи с Општином Јагодњак у барањском селу, које је најпознатије по кулену, одржана је гастро манифестација Барањска уж'на којој су по шести пут представљена традиционална јела, колачи и друге делиције. Чланице Удружења жене 'Сртне и спретне' припремиле су преко 40 врста јела, и преко 40 врста колача па се на пре-

узбудљива трпеза у Јагодњаку

пуним столовима нашло свега најбоље из преобогате барањске гастро понуде.

Изложбу је отворила председница Радмила Дворнић Стојковић, која је истакнула да је Удружење младо, али да су унatoч томе чланице врло искусне те пуне идеја и планова. 'Сртне и спретне' из Јагодњака тренутно има 25 чланица.

— Сваке године одржавамо манифестацију Барањска уж'на, ово нам је шеста по реду, а удружење делује седам година. Припремиле смо велик број јела и колача, али могу се пронаћи и ловачки специјалитети, све што се јело некад на овим просторима. Барања има најбогатију кухињу и асортиман хране — рекла је Радмила Стојковић. Начелница Општине Јагодњак Данијела Млинаревић рекла је како Општина подржава рад удружења и ову манифестацију. Дружење на шестој гастро манифестацији Барањска уж'на потрајало је поприлично, а на столовима је остало мало тога.

■ З. Поповић

Тренинг без лопте

Oдјел за социјална и хуманитарна питања Српског народног вијећа проводи тренинге социјалних вјештина те едукације о социјалном планирању и организирању заједнице у подручјима где живе Срби. Циљ је да се проблеми и потребе српске заједнице, као и заједница у цјелини, приближе државним и недржавним институцијама, да се стручњаци међусобно умреже и покрену пројекте којима би побољшали увјете живота на тим подручјима. Намијењен је стручњацима/помагачима из сустава социјалне скрби, здравства, цивилног сектора, локалне и регионалне самоуправе који раде са рањивим скупинама (старији, жене, дјеца, припадници националних мањина, особе и обитељи у ризику сиромаштva...).

Тренинзи социјалних вјештина досад су одржани у Задру, Сиску, Плитвичким Језерима, Пожеги и у Шибенику. На овај посљедњи су се одзвали стручњаци из центара за социјални рад, завода за социјални рад, локалне и регионалне самоуправе (Град Шибеник, Општина Бискупија, Шибенско-книнска жупанија), вијећа српске националне мањине, те из организација цивилног друштва које проводе програме за различите рањиве групе.

Тренинг су одржали др. сц. Оља Дружитљ Љуботина, социјална радница и редовна професорица на Студијском центру Социјалног рада на Правном факултету у Загребу и Зденка Панттић, професорица психологије и социологије, терапеуткиња и супервизорица. Организирао га је Одјел за социјална и хуманитарна питања СНВ-а у сурадњи са Шибенско-книнском жупанијом и жупанијским Вијећем српске националне мањине у склопу пројекта Од врата до врата – доступне услуге за достојанству трећу доб.

■ Новости

Stogodnjak (707)

13. 10. – 20. 10. 1923: Srbi se nemilice hvale Kajmakčalanom, a Hrvati pak svojom velikom kulturom. Beogradska čaršija uzdiže do neba Solunski front, a Hrvati uzvraćaju: 'Mi Hrvati smo imali akademiju nauka, dok se knez Miloš još plasio lokomotive!' To je sukob pisma jednog 'prečanina', objavljenog u zagrebačkim novinama, a u povodu neprestanog prepucavanja Beograda i Zagreba. 'Mi, Zagrepčani, volimo da govorimo ozbiljno o svojoj tobožje velikoj kulturi, na što nas posprano gledaju stranci...' Tim svojim hvalisanjem našom 'kulturom' odbijamo ih od sebe više nego stjenice u zagrebačkim hotelima ili prljavi stolnjaci u našim restoranima i kavanama. Beogradani imaju mnogo razumijevanja za šale i viceve, pa i onda kad su na njihov račun. To je jedna krepost koju mi Hrvati, Zagrepčani, nemamo u tolikoj mjeri kad se slične šale o nama zbijaju. To, s našom 'velikom kulturom' nije više bezazlena šala, već jedna pogreška s kojom dodjivamo i Srbima i Slovincima i još se više izlažemo nepovoljnoj kritici stranaca i njihovom posprdnom smijehu. Mi s tim svojim hvalisanjem izazivamo Srbijance (a pomalo i Slovence) i unosimo novi element u međusobna gloženja i međusobne mržnje. Nama su dodijali oni koji nam svako malo dolaze s Kajmakčalanom, pa kako onda ne bismo i mi dodijali drugima svojim izjavama o našoj 'velikoj kulturi'. Kajmakčalanom se ne hvališu oni koji su ondje ginuli i borili se, već oni koji ga ni vidjeli nisu, a kod nas, kulturom se hvale oni koje je u najboljem slučaju talmikultura – premazala lakom. Zato čovjek koji se hvali svojom 'kulturom', već samim tim dokazuje da nije kulturalan i zato novine, koje nametljivo ističu kulturu svoga naroda, ne čine time uslužu tom istom narodu, već ga stavljuju u sumnju talmikulturu. Jer za talmikulturu ne treba ni znanja, ni predanog rada, ni skromnosti već je dovoljna i mala doza laka, još manje znanja, a velika doza površnosti, uobraženosti i arogancije... To, naravno, ne znači da u nas nema kulturnih pojedinaca. Imamo mi i kulturnih bankara, industrijalaca, intelektualaca, trgovaca, radnika, seljaka... Imamo ih i u Zagrebu, i u Beogradu, i u Ljubljani, i u Skoplju, Sarajevu, Subotici, Splitu, Cetinju... Imamo ih po svim mjestima naše države, ali sve su to samo pojedinci. A nekoliko stotina ljudi ne čini nas kulturnim narodom u zapadnoevropskom smislu te rijeći...', kaže 'Prečanin' u svojem pismu, dodajući na kraju: 'Uhvativimo se ozbiljnog i solidnog rada i ne ponosažmo se kao djeca, jer kad odrasli podjetinje – to je veliko zlo.'

* cijela Evropa strepi od gospodarskog sloma: galopirajuća inflacija mnoge zemlje obara na koljena. Najteže je u Njemačkoj. Tamo se jedan američki dolar može kupiti samo za vrtoglave – četiri milijarde maraka! Iz Beograda dolazi vijest da je i u kraljevinu skupoća sve veća, da su najskupljii prehrabeni proizvodi i da veliki dio radništva i seljaštva već živi na granici siromaštva i bijede.

■ Dorde Ličina

СРПСКО ПРИВРЕДНО ДРУШТВО ПРИВРЕДНИК

Odlukom Upravnog odbora od 21.9.2023. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik“ raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija srednjoškolcima i studentima za školsku/akademsku godinu 2023./24. iz Fonda „Vladimir Matijević“

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju srednjoškolci i studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete:

- da su državljeni Republike Hrvatske;
- da pohađaju srednju školu ili fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da prosjek ocjena svih predmeta završenog razreda srednje škole (ili osmog razreda osnovne škole) iznosi najmanje 3,5 (uključujući i maturu ako su upisali prvu godinu studija);
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 3,0 (ako upisuje više godine studija);
- da studenti nemaju više od 25 godina (ne važi za kandidate na doktorskim studijama).

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- motivacijsko pismo s kratkim životopisom;
- uvjerenje o redovitom upisu u srednju školu za učenike odnosno na visoko učilište (s naznakom smjera ili studijske grupe) za studente;
- za studente potvrda fakulteta o prosjeku ocjena, odnosno ovjerena fotokopija indeksa iz koje su vidljive ocjene položenih ispita (ako je upisao prvu godinu fotokopija svjedodžbe završnog razreda i mature);
- za učenike fotokopija svjedodžbe završnog razreda (ako upisuje prvi razred – fotokopija svjedodžbe završnog razreda osnovne škole);
- izjava kandidata da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- fotokopija domovnice;
- izjava o broju članova zajedničkog domaćinstva (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- uvjerenje fakulteta o statusu redovnog studenta člana zajedničkog domaćinstva (ukoliko zajedničko domaćinstvo ima takvog člana);
- potvrda poslodavca o prosjeku plaće za posljednjih 6 (šest) mjeseci prije raspisivanja natječaja, za sve članove domaćinstva koji su u radnom odnosu;
- fotokopija potvrde centra za socijalnu skrb za korisnika stalne novčane pomoći;
- fotokopija potvrde Porezne uprave o visini dohotka u godini prije raspisivanja natječaja za sve članove kućanstva;
- potvrda Zavoda za zapošljavanje (ukoliko je netko od članova domaćinstva nezaposlen);
- izjava za djecu i omladinu bez jednog ili oba roditelja, djecu ili omladinu poginulih i nestalih, te za djecu i omladinu samohranih majki i očeva;
- izjava kandidata o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Natječaj je otvoren od 25.9. do 16.10.2023. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih“ fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje učenika i studenata putem Fonda „Vladimir Matijević“ u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Vladimir Matijević“)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Odlukom Upravnog odbora od 21.9.2023. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik“ raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija odličnim studentima za akademsku godinu 2023./24. iz Fonda „Ivana Vujnović“

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete: da su državljeni Republike Hrvatske;

- da su državljeni Republike Hrvatske;
- da pohađaju fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da upisuju najmanje drugu godinu osnovnih studija;
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 4,2.

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- motivacijsko pismo i kratki životopis;
- uvjerenje o redovitom upisu u narednu godinu studija s naznakom smjera ili studijske grupe;
- potvrda fakulteta o prosjeku ocjena;
- izjava stipendiste da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- fotokopija domovnice;
- fotokopija potvrde ovlaštene ustanove o poznавању страног језика;
- fotokopija svih dobivenih nagrada i priznanja;
- izjava stipendiste o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Nakon zatvaranja natječaja s kandidatima koji ispunjavaju uvjete određene natječajem obavlja se intervju kojeg vodi Odbor za stipendiranje.

Natječaj je otvoren od 25.9. do 16.10.2023. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih“ fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje odličnog studenta putem Fonda „Ivana Vujnović“ u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Ivana Vujnović“)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Predana dokumentacija ostaje u arhivi Srpskog privrednog društva „Privrednik“ i ne vraća se podnosiocima.

Sve informacije o Natječaju možete dobiti upitom na e-mail ured@privrednik.hr ili pozivom na broj 01/ 485-44-78 od 10 do 13 sati svakog radnog dana tokom trajanja natječaja.

Ne želim da ljudi prolaze isto što i ja

Kuću je napustio nakon što su mu talibani ubili oca. Maloljetan, putovao je brodom od Turske do Grčke, a potom pješke preko Balkana. Danas dvadesetogodišnjak, Sajid Khan Nasiri u Sarajevo se vratio sa filmom 'The Mind Game'

MOJA mama i moja porodica nisu gledali ovaj film. To je previše teško za bilo koga, a naročito za mamu, da vidi kako sam živio i šta sam prošao. Ne želim da joj stvaram još više stresa – rekao nam je SAJID KHAN NASIRI, 20-godišnjak iz Afganistana, kada smo se u septembru sreli u Sarajevu. Posljednji put kada je bio u Bosni, poslao nam je video iz zloglasnog kampa Vučjak kod Bihaća u koji je policija Unsko-sanskog kantona nelegalno i na silu dovodila migrante. Iako maloljetnik koji je putovao bez pratnje odraslih, Sajid je bio završio u njemu. Sada je u Sarajevo došao avionom, iz Brisela, gdje je dobio azil i dokumente i gdje ide u školu. Sve o čemu je sanjao tokom više od dvije godine dugog putovanja.

— Sada imam taj pasoš i svu me vide drugačije – kaže, dodajući da bi svi ljudi, bez obzira na papire, morali biti tretirani sa dostoјanstvom.

U Sarajevo se vratio sa filmom 'The Mind Game' koji je korežirao sa dvije holandske autorce, EEFJE BLANKEVOORT i ELS VAN DRIEL, a kojim je otvoreno ovogodišnje izdanje Al Jazeera Doc festivala u organizaciji Al Jazeera Balkansa, jednog od medija koji Sajida i ostale

migrante i dalje često zovu nelegalnima. Upoznali smo se u Solunu prije pet godina. Sajid je došao u grupi dječaka. Noć prije svih su nasilno vraćeni sa makedonske granice. Mršavi, umorni, izranjavanih nogu, sa malim ruksacima na ledima, tražili su pomoć. Sajid je prevodio i brinuo se da svi iz njegove grupe dobiju pomoć, uporno ih opisujući kao djecu. Kada smo ga upitali koliko mu je godina, rekao je da mu je skoro 15. Govorio je gotovo savršen engleski koji je sam naučio, uglavnom preko YouTubea i igrica, kao i sva današnja djeca. Bio je radoznao, nasmijan i raspoložen za razgovor. Nakon pet godina nije se puno promijenio. Još ima dječački osmijeh, mada mu je pakao kroz koji je prošao ostavio trag na licu, a i na tijelu. Kuću je napustio nakon što su mu talibani ubili oca. Majka mu je isti dan spakovala torbu i samo mu rekla da ide, plašeći se da će uskoro doći i po njega. I krenuo je, ne znajući ni sam kamo. Na putu je odrastao. Počela mu je rasti brada, mijenjao mu se glas, od dječaka je postao mladić.

Zahvaljujući video porukama koje im je slao, postao je jedan od glavnih protagonisti prvog filma dviju Holandanki – 'Shadow Game' prati sudbinu desetorice dječaka kao što je on. Za razliku od drugih, Sajid je znao snimiti video iz dobrog ugla, a pritom je sva-

ki put detaljno opisivao šta prolazi i gdje se nalazi. Snimio je više od 200 sati materijala. Nakon što je prvi film doživio uspjeh, odlučili su da snime i drugi, a Sajid je sada koautor.

U okrutnoj igri preko zatvorenih i militarizovanih granica Sajid je morao proći putovanje brodom od Turske do Grčke, a potom ići pješke preko Balkana, gdje se zatekao u vrijeme pandemije kovida, zbog čega je zاغlavio više od godinu dana. Kretao se između Srbije, BiH, Hrvatske, Slovenije i Rumunije. Više puta je vraćan nasilno sa granica, samo iz Hrvatske vraćen je pet puta. Svakog pushbacka se živo sjeća. Sjeća se kako su morali danima hodati preko Plješevice sa torbama u kojima je bilo hrane koliko su mogli skupiti.

— Kretali smo se šumom da nas ne vide kamere i ljudi u mjestima kraj kojih smo prolazili jer ako nas vide, zvali bi policiju. U torbama smo imali hleba, majoneze, kobasicu, tunjevine, čokolade – govori.

Policija im je pravila sačekuše u šumi.

— Kada bi nas zaustavili, natjerali bi nas da sjednemo na tlo i onda nas tukli palicama i nogama. Tada smo im mogli vidjeti lica. Kada su nas tjerali nazad, stavljali su maske na lice. Pokušao sam tražiti azil u Hrvatskoj, ali su mi rekli da tu nema azila za nas i da idemo nazad u Bosnu – govori. Stidljivo izgovara riječi koje su policajci ponavljali pri pushbacku: 'Mrš u pičku materinu.'

— Tjerali su nas u vodu pa nazad u Bosnu. Ja i mnogi drugi nismo znali plivati, ali to ih nije interesovalo. U blizini mjesta gdje su nam to radili bio je most i molili smo da idemo preko mosta, ali nije ih bilo briga. Jednom sam uspio doći do Slovenije, nakon 11 dana hodanja, ali su nas otkrili i opet vratili ka Bosni – priča.

Sajid je u BiH prvi put došao 2019. iz pravca Srbije. Sjeća se kako su ljudi koje su sretali uz put, a potom u Tuzli, bili srdačni, davali im hranu, vodu i ostalo. Ta atmosfera solidarnosti se uskoro promjenila. Promjena je došla sa otvaranjem kampova, a pogoršala se u predizbornom periodu. Istovremeno, EU počinje gledati na BiH kao na važnu zemlju u 'upravljanju migracijama'. Bosna postaje svojevrsni zatvor na otvorenom. Sajid je bio u kampu Ušivak pored Sarajeva, gdje su uglavnom bile smještene porodice i djeca koja su putovala sama, potom u Biri, kampu u Bihaću napravljenom u staroj napuštenoj fabričkoj, pa u Sedri, u starom poluruševnom hotelu na putu između Bihaća i Velike Kladuše.

— Bilo je jako teško... Naročito u Biri. Iz Međunarodne organizacije za migracije (IOM)

bili su tako strogi. Bilo je, naravno, ljudi koji su imali srca, ali većina je tu radila za pare, uviđek ljuti i nikada ljubazni. Sve je bilo nasilje, ako ne fizičko, onda u odnosu koji su imali prema nama – sjeća se. Vučjak je i dalje mjesto o kojem ne pišta rado.

— Izgubio sam puno prijatelja, nedostaju mi. Neki nisu uspjeli, a neki jednostavno nisu mogli izdržati sve i kada su došli do cilja, izvršili su samoubistvo – kaže. To je i sudska MAJIDA, prijatelja kojem je posvetio film, a kojem u EU-u nisu vjerovali da je maloljetnik.

Sajid je uspio dobiti status u Belgiji, zemlji koju je izabrao nasumice. Utrenutku kada je napokon došao do EU-a, Belgija je bila dobra destinacija za maloljetnike iz Afganistana. Ipak, trebalo mu je više od godinu dana da dobije status.

— Prvo mi nisu vjerovali da sam maloljetnik. Kada sam dokazao koliko mi je godina, morao sam proći težak i dug intervju tokom kojeg su me pitali čudna pitanja na koja nisam imao odgovor. Napustio sam Afganistan sa 14 godina i teško da sam mogao govoriti o situaciji na način na koji su oni htjeli – objasnjava. Danas u Belgiji uči novi jezik kako bi mogao studirati novinarstvo.

Pet godina nakon prvog susreta, zajedno smo šetali Sarajevom, a onda otišli do kampa Ušivak. U kampu, na putu do i u gradu sretali smo dječake koji su još uviđek u pokretu i kojih je svaki dan sve više u Bosni. Sajid je pričao sa njima, ohrabrivao ih i svakom poželio sreću. Neki su ga prepoznali jer prate njegov TikTok kanal gdje priča o onom što prolazi i što je prošao. Mama i porodica ne znaju ni za taj kanal.

— Dok sam putovao, pričao sam joj lijepe priče, govorio kako mi je dobro, kako je put lak, kako spavam u hotelima. Ona ništa ne zna o mojoj realnosti, niti želim da joj to kažem. Ona je moja mama i teško bi to podnijela.

U kampu Ušivak, dok nas prati uposlenik IOM-a, obilazimo kontejnere i kuhanj. Kamp je poluprazan jer se ljudi koji dolaze u BiH kreću brzo i kratko zadržavaju u kampovima. I dalje je ružan i nehuman. Ljudi spavaju u kontejnerima, na željeznim krevetima, jedu u trpezariji kroz koju hodaju mačke. Sve je staro i neuslovno. Ipak, nema više privatnog osiguranja, nego su na ulazu u policijsku službu za poslove sa strancima koja formalno vodi sve kampove. Novac i dalje dolazi iz EU-a preko IOM-a, organizacije zadužene za upravljanje migracijama u BiH. Sajid sve snima i priča onima koji prate njegov kanal. Sprema i novi film te namjerava ponovo pred europskim političarima govoriti o onom što je prošao.

— Naprosto ne želim da ljudi prolaze isto što i ja. Ljudi koji bježe od ratova i drugih nedača. Ne želim da prolaze kroz fizičke i mentalne probleme koje ja imam – ističe.

'The Mind Game' nije pobijedio na ovo-godišnjem Al Jazeera Doc festivalu, koji je imao nekoliko filmova kojima je u fokusu put migranata, bilo u Europi bilo u Americi. Pobjedio je italijanski film 'Pure Unknown' o patologiji koja pokušava identifikovati ljudi koji su umrli u moru. Niko ne želi dati novac za njihovu identifikaciju, sahranjuju ih na zasebnim grobljima pod NN oznakama, na udaljenim mjestima. Isto se dešava i na granicama između zemalja na Balkanu, gdje svakodnevno umiru mladih ljudi puni života i snova. Ubija ih tvrđava Europa. Sajid je odlučan da se boriti protiv tog režima. Nakon prvog filma, sa autoricama i ostalim mladićima čiji je put prikazan počeo je putovati Europom i nekoliko je puta imao priliku govoriti pred Europskim parlamentom.

— Rekao sam im šta se dešava na granicama i o pravilima koja postoje, a koja niko ne poštuje. I dalje se borim za izbjeglice i njihova prava i to će raditi dok mogu – kaže.

I kamerom se bori za izbjeglice i njihova prava – Sajid Khan Nasiri

U kandžama Predatora

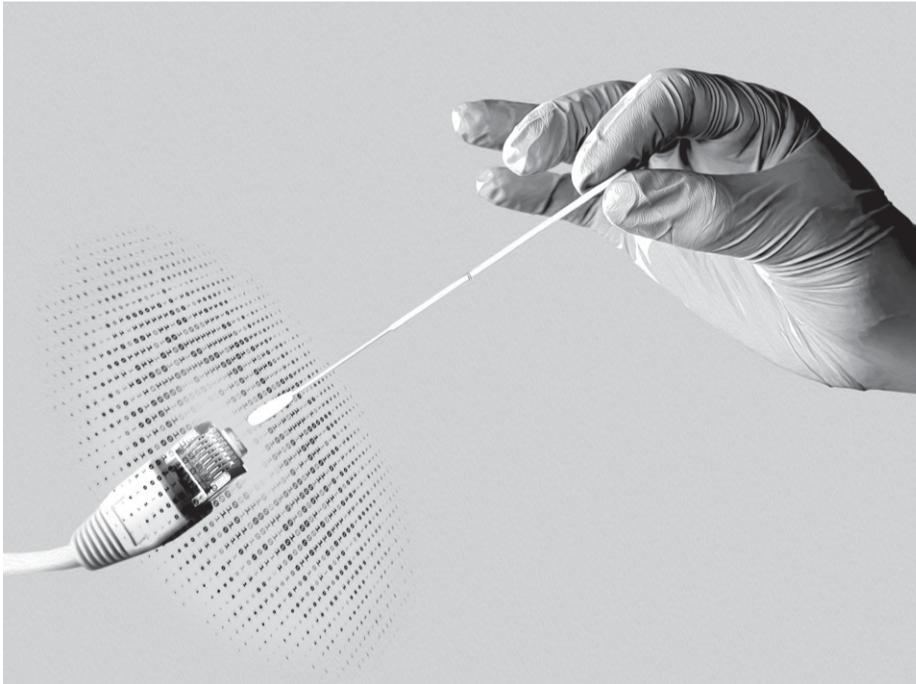
Nedavno objavljeni istraživanje o zloupotrebama špijunskog softvera Predator potvrđuje da ga je kupilo najmanje 25 država diljem svijeta koje su ga koristile protiv opozicijskih političara, nevladinih organizacija i medija. Iako je riječ o evropskom proizvodu, praktički nikakvi potezi za suzbijanje trgovanja nisu učinjeni ni na evropskoj razini

FRANCUSKI i njemački mediji Mediapart i Der Spiegel, zajedno s odjelom za kibernetičku sigurnost organizacije Amnesty International (AI), objavili su opsežno istraživanje o zloupotrebama špijunskog softvera Predator, koji je proizведен u Evropi i distribuiran diljem svijeta unatoč postojanju evropske regulative koja bi to trebala onemogućiti. U pitanju je visoko invazivan softver koji, jednom kada se instalira na pametni telefon, dobiva pristup svim podacima, a može i uključiti mikrofon i snimati zvukove u prostoriji u kojoj se njegov vlasnik nalazi. Softver se može instalirati klikanjem na link koji se osobi prethodno posalje, ali i bez ikakve intervencije mete metodom 'zero click' koja je, kako kaže AI-jev autor izvještaja DONNCHA Ó CEARBHAILL, 'zlatni standard industrije nadzora'.

Istraživanje pod naslovom 'Predator Files' temelji se na stotinama povjerljivih dokumenata koje su do bilo spomenute medijske kuće. Ti dokumenti potvrđuju da je softver kupilo najmanje 25 država diljem svijeta – od Omana, Indonezije i Madagaskara pa do Srbije, Egipta i Turske – koje su ga koristile protiv opozicijskih političara, nevladinih organizacija i medija.

'Istraživanje 'Predator Files'' pokazala je ono od čega strahujemo godinama: da se visoko invazivnim proizvodima za nadzor trguje na industrijskoj razini te da su evropske države i institucije još jednom potpuno zakazale u regulaciji distribucije ovih proizvoda', rekla je AGNÈS CALLAMARD, glavna tajnica AI-a.

Novinarska otkrića pokazala su, naime, da su ovaj proizvod kupovale i evropske države poput Švicarske, Austrije i Njemačke, ali i da su posljednjih godina diljem Europe nicali 'hotspotovi' industrije nadzora, primjerice u Nizozemskoj, Francuskoj, Irskoj, Luksemburgu, Cipru i Bugarskoj, državama grčkog premijera KIRIAKOSA MICOTAKISA.

Ilustracija: Ivica Družak
FINALIZACIJA

koje su omogućile da se ova industrija razvija i da se njezini proizvodi prodaju drugim državama. SOPHIE IN'T VELD, nizozemska europarlamentarka koja se bavi regulativom te industrije, stoga je konstatirala kako je u pitanju problem koji je 'prije svega evropski'.

Grčki novinar TANASIS KOUKAKIS jedan je od mnogih čiji je pametni telefon bio pod nadzorom Predatora skoro tri mjeseca. Mobilni mu je zaražen kada je, u ljetu 2021. godine, dobio poruku u kojoj je pisalo 'Tanasise, jesli li vidio ovo?'. Koukakis se godinama bavio istraživanjem korupcije, u čemu su mu pomagali različiti izvori, uz pomoć Predatora također otkriveni. Uz Koukakisa, mete napada bili su i šef opozicije i ministar vanjskih, ukupno 92 ljudi. Svima im je zajedničko da su bili protivnici nedavno ponovno izabranog grčkog premijera KIRIAKOSA MICOTAKISA.

Također u ljetu 2021., isto se dogodilo i AJMANU NOURU, opozicijskom političaru iz Egipta koji sada živi u Turskoj i od tamo vodi antirežimsku satelitsku televiziju. Predator je 'skinuo' sav sadržaj s njegovo telefonu, uključujući i aplikacija WhatsApp i Telegram.

Špijunki softver Predator proizvela je skupina evropskih kompanija pod nazivom Intellexa Alliance, 'vrlo vjerojatno jedan od najmisterioznijih i najopasnijih poslovnih entiteta u Evropi', kako ju je opisao Der Spiegel. Kompaniju je 2018. godine osnovao TAL DILIAN, bivši zapovjednik kibernetičke jedinice izraelske vojske. Nakon nečasnog otpusta iz vojske, te je godine Dilian u Sjevernoj Makedoniji kupio tamošnju start up firmu Cytrox, koja se bavila razvojem špijunske tehnologije. Novac je namaknuo pozajmi-

com od investicijskog fonda s adresom u gradiću Zossenu nedaleko Berlina, kojim je upravljao također jedan Izraelac. Među investitorima u fond bili su različiti industrijalci, građevinski poduzetnici, šef u Deutsche Telekomu i jedan trgovac umjetninama.

Jedan od važnijih ljudi Intellexa, kako piše Der Spiegel, postao je tada tajanstveni Francuz STÉPHANE SALIES, čije su kompanije već ranije svoje špijunske proizvode prodavale francuskoj stranoj obavještajnoj službi DGSE, ali i libijskom predsedniku MOAMERU GADAFIJU. Saliesove kompanije surađivale su i s njemačkom Grupom Plath, čiji su klijenti bili njemačka vojska i Savezna agencija za mrežne djelatnosti. Šef Platha NICO SCHARFE toliko je bio dobar s njemačkim predsednikom FRANKOM-WALTEROM STEINMEIROM da ga je često pratilo na službenim putovanjima.

PRILIKOM spajanja Saliesovih kompanija s Plathom, uprava potonje inzistirala je da se u dokumentaciju uvrsti klauzula prema kojoj konzorcij ne smije svoje proizvode prodavati državama koje su pod međunarodnim embargom na oružje ili su na neki drugi način 'visokorizične'. Unatoč tome 2014. je sklopljen posao s egipatskim predsednikom ABDELOM FATAHOM EL-SISSIJEM, koji je godinu ranije došao na vlast i bavio se masovnim gušenjem opozicije nakon arapskog proleća.

Njemačko-francuska alijansa konačno se 2019. godine spojila s firmom Izraelca Diliana i stvorena je Intellexa, a prodaja Predatora eksplodirala je; kupio ga je ponovno el-Sissi, kupio ga je (komunistički) Vijetnam, a prodan je i drugoj, nepriznatoj libijskoj vlasti u Bengaziju. Iako je ta frakcija libijske vlasti bila pod embargom na oružje, na inicijativu francuskog dijela uprave smislen je način da se oprema doturi do Libije preko niza za tu priliku osnovanih firmi u Engleskoj i Ujedinjenim Arapskim Emiratima, i to tako da se dijelovi opreme transportiraju na letovima u kabinskoj prtljazi. Salies je potkraj 2021. u Francuskoj optužen zbog sudjelovanja u kršenju ljudskih prava prodajom špijunskega softvera egipatskom režimu, no optužnica je lani odbačena. Dokumenti do kojih su došli francuski novinari pokazuju da su se Saliesovi ljudi susretali s francuskim predsednikom EMMANUELOM MACRONOM, te da su njegove kompanije s francuskom vojskom, ministarstvima i obavještajnim službama surađivale u 18 navrata. Uz Francusku, praktički nikakvi potezi za suzbijanje trgovanja tehnologijom za nadzor nisu učinjeni ni na evropskoj razini. Zbog toga je Parlamentarna skupština Vijeća Evrope (PACE) u rujnu donijela rezoluciju kojom se od niza država traži da istraže vlastite zloupotrebe jednog drugog špijunskega softvera, izraelskog Pegasusa. Uz Poljsku, Mađarsku, Grčku i Španjolsku, PACE je 'pojašnjenje' zatražio i od još nekoliko država među kojima je i Njemačka, druga najvažnija protagonistkinja u aferi Intellexa.

Nakon prethodnih otkrića u vezi Pegasusa, ova recentna koja se odnose na Intellexu potvrdila su da Evropska unija, unatoč postojanju regulative, nije sposobna ili nema volje regulirati industriju špijunske tehnologije, zbog čega se Amnesty International zalaže za njezinu potpunu zabranu. Sophie in't Veld, koja je vodila parlamentarnu istragu o Pegasusu, međutim smatra da je to praktički nemoguće.

'Sve su zapadne vlade pod pritiskom svojih sigurnosnih agencija koje žele kupovati najmoderniju špijunsku opremu, dok njezini proizvođači, s druge strane, vrše pritisak na vlade da im omoguće slobodnu prodaju kako bi generali što više prihoda', izjavila je in't Veld, opisavši tu dinamiku kao 'sporazum iz pakla'. ■

INTERNACIONALA

Vrata pakla

Hamas je masovnim pokoljem izraelskih civila izvršio stravičan zločin i Palestince izložio neizmjereno brutalnoj odmazdi. Temeljni uzrok sukoba ipak se nalazi u izraelskoj okupaciji, a veliku odgovornost za slijed događaja snosi Netanjahu, kao i zapadne države

UPRAVO traje jedna od najmravnijih epizoda u nedavnoj povijesti Izraelaca i Palestinaca. Kao što je poznato, 7. listopada pripadnici Hamasa izveli su proboj iz blokirane Gaze te u naseljima pustinje Negev poubijali više od tisuću i dvjesto Izraelaca, uglavnom civila, uključujući žene i djecu. Masovni zločin zapanjio je svijet, a u Izraelu probudio iskonske traume: predsjednik ISAK HERCOG rekao je kako 'još od Holokausta nije tako mnogo Židova ubijeno u jednom danu'. Osim toga, između 100 i 150 civila je oteto i odvedeno u Gazu. Izrael je objavio rat i mobilizirao stotine tisuća vojnika, ali trebali su dani da povrati kontrolu nad teritorijem. U borbama je ukupno ubijeno oko 1.500 hamasovaca te oko dvije stotine izraelskih vojnika i policajaca. Izrael je započeo odmazdu, najavivši da će biti neviđenih razmjera: 'Ono što ćemo narednih dana uraditi našim neprijateljima odjekivat će među njima generacijama', zlokobno poručuje BENJAMIN NETANJAHU. 'Borimo se s ljudskim životnjama i djelujemo u skladu s time', dodaje ministar obrane JOAV GALANT, naređujući totalnu opsadu Gaze te prekid opskrbe strujom, hranom vodom i plinom za 2,3 milijuna ljudi. Do utorka navečer je u bjesomučnom bombardiranju koje ne štedi bolnice, džamije, škole i stambene zgrade – pravdajući to stvarnim ili navodnim položajima hamasovaca – ubijeno barem 900 Palestinaca, od

čega su polovina žene i djeca, a 260 tisuća ljudi je pobeglo iz domova.

Užasni i tek započeti događaji otvaraju niz pitanja. Kako je moguće da tehnološki relativno primitivna teroristička paravojska potpuno iznenadi i ismije jednu od vojno i obaveštajno najsfisticiranijih država svijeta, koja je u prepreke oko Gaze uložila milijarde dolara? Hamas je iskazao impresivnu organizacijsku vještinsku, dok su napredni izraelski sustavi elektroničkog nadzora i razrađena doušnička mreža ostali gluhi i slijepi, pa se piše o obaveštajnom promašaju koji će ući u povijest. Tu je i pitanje Netanjahuove sudbine. Karijera beskrupulznog 'magičara' koji je na čelu Izraela ukupno proveo duže od 16 godina nepovratno će biti obilježena ovom katastrofom. Točno pedeset godina i jedan dan prije Hamasovog pokolja Izrael su napali Egipt i Siriju. Iako Izrael danas ne vodi rat za opstanak, aktualni napad izazvao je šok i stravu nedozivljenu još od te 1973. kada je zemlja skoro poražena, također zahvaljujući obaveštajnim promašajima. Taj jomkipurski rat završio je premijersku karijeru GOLDE MEIR, a mučni ratovi penzionirali su i MENAHEMA BEGINA i EHUDA OLMERTA. Proces neće krenuti prije okončanja sukoba, no mediji vrve izjavama bijesnih Izraelaca, pa je moguće da je i Netanjahu skorašnji politički mrtvac.

Presudno je pitanje motiva napada islamsko-nacionalističke terorističke organizacije. Originalna Hamasova povelja iz 1988. odisala je antisemitizmom te odbijala postojanje Izraela. Ipak, osnovni problem je uzrok terorizma, a bez sustavne izraelske represije Hamas ne bi zadobio širo potporu. Ugledne izraelske i međunarodne organizacije za ljudska prava, poput B'Tselema, Human Rights Watcha ili Amnesty Internationala optužuju Izrael za sustavnu diskriminaciju

i progona milijuna Palestinaca, a odnedavno i za apartheid. Prema B'Tselemu on je na snazi u samom Izraelu te okupiranoj Zapadnoj obali, ali i u Pojasu Gaze, u kojem Izrael unatoč povlačenju 2005. i Hamasovom preuzimanju vlasti 'kontrolira gotovo svaki aspekt života', koji se odvija u posvemašnjem siromaštvu. Represija i otimanje zemlje – koja po rezolucijama UN-a pripada palestinskoj državi – u korist izraelskih naseljenika traju mnogo dulje. Izrael tim teritorijima vlada od 1967., odnosno punih 56 godina, pa generacije Palestinaca poznaju samo život pod okupacijom. Izrael je ilegalno pripojio većinski palestinski istočni Jeruzalem, a od 2008. do 2023. u sukobima je, prema podacima UN-a, ubijeno 308 Izraelaca i 6.407 Palestinaca. Potonjih je ranjeno više od 152 tisuće, a nemali udio žrtava su djeca.

Krajem 2022., odnosno s dolaskom na vlast posljednje Netanjahuove vlade, u kojoj važnu ulogu igraju dvije ultranacionalističke i rasističke stranke počinju 'otvoreni koraci pripajanja Zapadne obale i provođenja etničkog čišćenja' njenih dijelova, piše ugledni izraelski dnevni list Harec u uvodniku naslovljenom 'Netanjahu snosi odgovornost za ovaj rat Izraela i Gaze'. Ta politika uključuje i ubrzani ekspanziju ilegalnih naselja, kao i 'hvaljenje nadolazećim mirovnim sporazumom sa Saudijscima u kojem Palestineci ne bi dobili ništa', dok se u vladajućoj koaliciji otvoreno govori o novom masovnom izgonu Palestinaca po uzoru na onaj iz 1948. 'Tko god želi sprječiti uspostavu palestinske države treba poduprijeti učvršćivanje Hamasa', a 'upravo to je dio naše strategije', hvalio se 2019. Netanjahu marginaliziranjem međunarodno priznate Palestinske samouprave pod vodstvom MAHMUDA ABASA i Fataha. Oni su priznali Izrael, dok je Izrael godinama odbijao pregovore o uspostavi Palestine s tezom da 'nema s kim pregovarati'. Harec Netanjahu optužuje i zato što je zemlju bacio u kaos slamanjem nezavisnosti sudstva kako bi se spasio od optužbi za korupciju – što je izazvalo masovne prosvjede – te slabio pozicije oficira percipiranih kao političkih protivnika, urušavajući spremnost države. 'Cijenu su platile žrtve invazije u zapadnom Negevu', zaključuje Harec.

IZRAELSKA destruktivna politika sada je udarila u zid. 'Ideja da možete zatvoriti pet milijuna ljudi, staviti ih iza zidova', komentira palestinsko-američki povjesničar RAŠID HALIDI, je 'eksplodirala'. Naime, 'ne možete svakodnevno primjenjivati nasilje' i 'očekivati da to neće dovesti do reakcije', koja ponekad 'može uključivati stvari koje su neupitno ratni zločini'. U tekstu koji je prenesen na Peščaniku slično argumentira poznati izraelski novinar GIDEON LEVI: iza svega stoji 'ideja da je nama sve dozvoljeno, da nikada nećemo morati da platimo cenu ili budemo kažnjeni. Nastavićemo i dalje bez prekida. Hapsićemo, ubijaćemo, mučićemo, lišavaćemo prava, branićemo useđenike dok vrše pogrome, pucaćemo u nevine, vadićemo oči i razbijati glave, proterivati, otimati, pljačkati, izvlačiti iz kreveta, etnički očistiti i naravno nastaviti sa užasnom blokadem Gaze – i biće sve u redu.'

Palestinici nose tijelo ubijenog u izraelskom bombardiranju (Foto: SOPA Images/Sipa USA)

Eksperți nagadaju kako su politički ciljevi Hamasovog pokolja dvostruki: prouzročiti ogroman 'nivo boli i terora kako bi poremetio izraelsku normalnost' i 'reafirmirao središnje mjesto palestinskog pitanja u svijesti regije', smatra nekadašnji savjetnik američke diplomacije AARON DAVID MILLER. Ta 'normalnost' uvelike počiva na ideji da palestinsko pitanje više nije tema i da će samo od sebe iščeznuti, dok će Izrael normalizirati odnose s arapskim državama, uključujući tripartitni sporazum Izraela, Saudijske Arapije i SAD-a o kojem se pregovara. Rijad bi trebao priznati Izrael, u zamjenu za investicije i vjerojatno ne pretjerano bitne izraelske ustupke u palestinskom pitanju te američke sigurnosne garancije. Trebao je to biti 'novi Bliski istok' suradnje, prosperiteta i nestale Palestine. Hamasova surova kalkulacija se, možda, sastojala u predviđanju kako će Izrael u odmazdi poubijati toliko civila da će 'normalizacija' za arapske režime barem privremeno biti nemoguća. Nagada se i o uplenjenosti Irana, s obzirom na to da Teheran također itekako odgovara propast spomenutog sporazuma koji bi ga marginalizirao. Iran je suparnik Rijada, a njegovi fanatični vođe zazivaju uništenje Izraela i financiraju Hamas. Usprkos ogromnom likovanju nad izraelskim žrtvama, zasad nema dokaza o uplenjenosti. 'Netanjahu nastoji napuhati iransku priču, ne želi biti ponuđen od strane nedržavne organizacije seljaka na Toyotami koji nose japance, ali to je situacija. Iranci utječu na Hamas, ali Hamas je suverena i nezavisna organizacija', rekao je neimenovani bivši izraelski vojni zapovjednik portalu Al-Monitor.

Zasad je sigurno samo to da Hamasov stravični zločin Palestine izlaže još enormnijoj patnji. Izrael vjerojatno uskoro započinje kopnenu operaciju kojom planira zauzeti Gazu i uništiti Hamas. U gusto naseljenom području to je nemoguće bez ogromnih civilnih žrtava. Dovoljno govori Galantov dehumanizirajući diskurs o 'ljudskim životinjama' te opaska kako je vojnike 'oslobodio svih stega', dok jedan oficir najavljuje kako je Hamas prema Gazi 'otvorio vrata pakla'. B'Tselem i UN već su reagirali na izraelske ratne zločine, u koje spada i uskraćivanje vode, hrane i struje milijunima. Navodno traju pregovori o koridoru za civile prema Egiptu. No ako do ofenzive zaista dođe, Gaza će vjerojatno biti izbrisana s lica zemlje uz masovne zločine. Tada postoji velika mogućnost da se u rat uključi libanonski Hezbollah – organizacija višestruko moćnija od Hamasa i pod većim utjecajem Irana, a čarke već traju – te da sve eskalira u vrlo opasnog smjeru regionalnog rata. JOE BIDEN je u obraćanju Izraelu *de facto* dao odriješene ruke, isporuke vojnog materijala su počele, dok je kao sredstvo odvraćanja trećih aktera poslana pomorska borbena grupa s nosačem aviona Gerald Ford. Izvjesno je i da zapadne države neće preuzeti svoj dio odgovornosti za katastrofalni lanac događaja: unatoč retorici o potpori palestinskoj državi, one u najmanju ruku toleriraju izraelsku okupaciju. Komisija UN-ovog Vijeća za ljudska prava 10. listopada naglasila je kako se jedini put prema održivom miru nalazi 'u rješavanju temeljnih uzroka sukoba, uključujući prekid nezakonite okupacije palestinskog teritorija i priznavanje prava palestinskog naroda na samoodređenje'.

■ Jerko Bakotin

Nepravo i nepravda

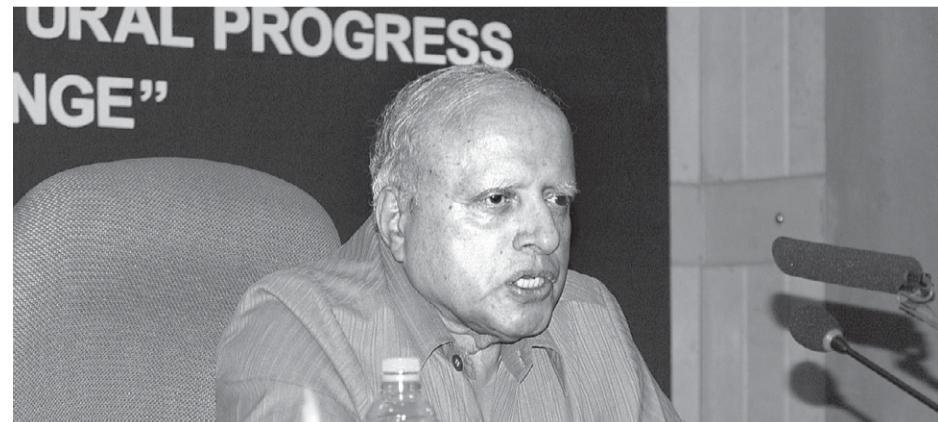
Na izborima u Poljskoj ankete prednost daju koaliciji oko vladajuće stranke Pravo i pravda, koja devastira pravnu državu i slobodu medija, progoni migrante i zatire prava žena

UNEDJELJU 15. listopada održat će se parlamentarni izbori u Poljskoj, a recentne ankete pokazuju da koalicija Ujedinjena desnica okupljena oko vladajuće stranke Pravo i pravda (PiS) ima prednost pred liberalnom opozicijskom Gradanskim koalicijom (KO). Izbori se već tjednima u evropskim i američkim medijima predstavljaju kao okršaj dobra i zla: između definitivnog pada četvrte najmnogoljudnije članice Evropske unije u bezdan ‘iliberne demokracije’ – u slučaju da pobijedi PiS – ili pak njezine zadnje šanse da se spasi pobjedom Gradanske koalicije koju predvodi bivši premijer i bivši predsjednik Evropskog Vijeća DONALD TUSK. PiS-ova koalicija bi prema an-

ketama mogla dobiti do 36 posto, a ko približno 30 posto glasova. Osim toga, postoje još tri koalicije – Ljevica, Treći put i ekstremno desna Konfederacija – kojima se predviđa po desetak posto svakoj. Konfederacija je već proglašena faktorom koji bi PiS-u mogao omogućiti treći mandat, iako su iz te stranke najavili da nisu zainteresirani za koaliranje. Vladajuća stranka PiS na vlasti je od 2015. U tih je osam godina devastirala autonomiju pravosuda i slobodu medija, proganjala manjine i imigrante, a žene svela na strojeve za radanje, izvozeći pritom svoju turbokonzervativnu ideologiju u druge zemlje. Cijela ta rada odvijala se pod dirigentskom palicom JAROSŁAWA KACZYŃSKOGO, premijera u prvom PiS-ovom mandatu koji otad figurira kao njegova siva eminencija. Kaczyński je za treći mandat najavio nastavak infiltracije te ideologije u društvo putem dodatnih

U Varšavi je 1. listopada održan opozicijski ‘Marš milijun srca’ (Foto: SOPA Images/Sipa USA)

PERSONA NON CROATA

Krajem rujna u indijskom je Chennaiju s navršenih 98 godina umro legendarni agronom, genetičar i humanitarac MANKOMBU SAMBASIVAN SVAMINATAN. Roden 1925. Svaminatan je 1960-ih bio ključni arhitekt ‘zelene revolucije’ tijekom koje su razvijene i u masovnu proizvodnju stavljenе produktivnije varijante pšenice, riže i krumpira. Tako su ostvareni dramatično veći prinosi, a milijuni ljudi u južnoj Aziji spašeni od gladi. Taj znanstvenik dobitnik je najuglednijih međunarodnih priznanja, UN-ov Program za okoliš proglašio ga je ‘ocem ekonomične ekologije’, a časopis Time uvrstio na listu 20 najvažnijih Azijaca 20. stoljeća.

■ J.B.

intervencija u školski kurikulum. Poručio je i da ih ovog puta ‘ništa neće zaustaviti’ u nakani da provedu ‘reformu’ pravosuda kojom će se izvršnoj vlasti omogućiti još veća kontrola nad onom sudskom. Samouverenost PiS-a možda bi međutim mogle poljuljati ostavke koje su 10. listopada dala dvojica najviših vojnih oficira. Razlozi nisu poznati, no potez se tumači kao izraz nezadovoljstva političkim vrhom. U sklopu izbora PiS organizira i rasistički referendum na kojem će se birače pitati protive li se ‘prihvata tisuća ilegalnih imigranata s Bliskog istoka i iz Afrike’, sve to iako su potkraj rujna u medije procurili navodi da su poljske institucije sudjelovale u ilegalnoj prodaji viza upravo migrantima iz Afrike i Azije.

Tuskov KO, s druge strane, biračima je obećao da će anulirati štete koje je PiS do sad nanio pravosudu i medijima te popraviti odnose sa susjedima i s EU-om, čije su institucije ljetos pravosudnu reformu proglašile kršenjem evropskih standarda vladavine prava. Poljsku, koja se EU-u pridružila 2004. godine, nekoć se smatralo najboljim evropskim državom, a članstvo u EU-u i danas podržava većina stanovništva. Unatoč tome, vladajuća stranka u kampanji je Donald Tusk učestalo nazivala marionetom Bruxellesa i Berlina. Kako bi se dodvorio nacionalističkoj bazi, PiS se često svada i s vladom Njemačke, ali i Ukrajine, unatoč podršci koju joj od početka rata pruža. Ta je podrška motivirana tradicionalno antagonističkim odnosom prema Rusiji, no unatoč tome poljska je vlasta u više navrata koristila neprijateljsku retoriku prema Ukrajini zbog uvoza ukrajinskog žita koji ugrožava poljsku poljoprivredu. Kao i u ostatku istočne Evrope, i u Poljskoj se stanovništvo sve teže nosi s rastom inflacije, cijenom energenata i troškova života, pa je vlasta uoči izbora povećala dječji doplatak i penzije te ograničila cijenu benzina. No ako bi trebalo izdvojiti jednu demografsku skupinu, pritom veliku, koja je pod PiS-ovom čizmom najviše patila – onda su to sigurno žene. Istraživanje provedeno u svibnju pokazalo je da 47 posto mlađih žena (od 18 do 29) tada još nije znalo za koga će glasati, pa je Tuskov KO u kampanji obećao da će ponovno legalizirati pobačaj, koji je PiS u potpunosti zabranio. Neki recentni događaji, međutim, pokazuju da Tuskovim obećanjima nije uputno vjerovati. Njegova je stranka nedavno sa svoje izborne liste izbacila umjetnicu JANU SHOSTAK, nakon što je u televizijskoj emisiji potvrdno odgovorila na pitanje podržava li pravo na pobačaj.

■ Tena Erceg

Novi uspjeh ekstremista

REZULTATI izbora u njemačkim pokrajinama Bavarskoj i Hesenu, održani 8. oktobra, predstavljaju težak poraz za vladajuću koaliciju na saveznoj razini. U obje zemlje su tri vladajuće stranke – socijaldemokrati, zeleni i liberali – doživjele znatan pad podrške. Vodeća snaga

koalicije, socijaldemokrati, još prije desetak godina u Hesenu su osvajali preko milion glasova. Sada su dobili jedva nešto više od 400 hiljada. Još gore, ranije su se diljem Njemačke glasovi znali prelijevati između tih stranaka, a sada su ih svi – zajedno s liberalnim partnerima – izgubili. Istini za volju, ni Bavarska ni Hesen nisu tradicionalni bastioni umjerene ljevice i liberala. U obje zemlje pobijedile su Kršćansko-demokratska, odnosno Kršćansko-socijalna unija. S tim da je umjerena desnica znatno povećala svoj udio u glasovima u Hesenu, dok ga je u Bavarskoj samo zadržala. Rezultati ovih izbora savršeno se poklapaju s onime što sugeriraju i ankete na nacionalnoj razini – vladajuće stranke rapidno gube podršku i da su danas izbori ne bi mogle formirati vladu.

Glavna vijest, međutim, i ovih izbora i njemačke politike općenito posljednjih mjeseci je strahovit rast ekstremne desnice, osobito Alternative za Njemačku (AfD). Ta je stranka svakako među najvećim pobjednicima posljednjih izbora. U obje je zemlje povećala broj svojih glasača za tridesetak posto u odnosu na posljednje izbore, što je u Bavarskoj dovodi na treće mjesto po popularnosti, a u Hesenu čak na drugo. Taj rezultat osobito je značajan jer je njime AfD definitivno napravio značajan iskorak iz svoje tradicionalne baze u bivšem DDR-u prema najbogatijim saveznim zemljama zapadne Njemačke. Da stvar bude gora, uvjerljive su pretpostavke i da bi u Bavarskoj taj rezultat za AfD bio i znatno veći da ta zemlja nema vlastitu tradicionalnu ekstremno desnu stranku Slobodne birače (FW), koja je na ovim izborima također povećala broj svojih glasača za tridesetak posto. Ti rezultati povećavaju pritisak na desni centar da sklapa dogovore s ekstremnom desnicom protiv triju stranaka mejnstrima koje su na vlasti na saveznoj razini. Pritom, to približavanje ekstremne desnice vlasti ne podrazumijeva ublažavanje njihove retorike.

Jedva su se rezultati zbrojili kad su antifašistički aktivisti otkrili da je SASCHA HERR, jedan od novoizabranih zastupnika AfD-a u Hesenu, višegodišnji pripadnik nacističke scene. Njegove fotografije s nacističkim parafernajljama i u društvu notornih pripadnika zabranjene paravojne nacističke grupe Combat 18 možda nisu nikoga iznenadile, ali su ipak prisilile AfD da se pokuša oprezno distancirati od ‘provaljenog’ zastupnika. Herr Herr je godinama radio kao zaposlenik stranačkog kluba u skupštini Wiesbaden. Na upite medija odgovorio je kako su inkriminirajuće fotografije poznate od 2017. i kako je riječ o nezgodni. Za razliku od Herr Herra, lider Slobodnih birača HUBERT AIWANGER svoju je naci-aferu imao prije izbora. Süddeutsche Zeitung je nekoliko tjedana prije izbora objavio priču o tome kako je Aiwanger kao srednjoškolac dijelio antisemitske letke koji su ismijavali žrtve nacističkih logora smrti. Pojedini stranački kolege, kao i bavarski premijer MARKUS SÖDER, čija vlada ovisi o podršci Slobodnih birača, tražili su od Aiwangera da se izjasni o incidentu, što je on odbio tvrditi da se ‘ne sjeća’. Srednjoškolska epizoda vjerojatno bi bila manje indikativna da Aiwanger i danas ne koketira s ekstremno desnim idejama. Unatoč optužbama, podršla stranci je znatno porasla, a utjecaj Aiwangera na bavarsku vladu sada je veći nego ikad.

■ Nikola Vukobratović

Svitalo je, kada je Filip stigao na kaptolski kolodvor, nije ga zapravo bilo u ovom zakutku, a znao je još uvijek sve truli slinavi krovovi i jabuka fratarskoga tornja i siva, vjetrom ispruđenog jednokatnica na dnu mračnog drvoreda, Meduzina glava od sadržaja teškim, okovanim hrastovim vratima i hladna kvaka. Dvadeset i tri godine su prošle od onog jutra, kada se dovukao pod ova vrata kao izgubljeni sin: sedmogimnazijalac, koji je u vojnoj majci stotinjarku.

पुत्रां आजिस्विन्या अद्य प्राप्त imao je osjecaj hladnog ništa se nije promijenilo uglavnom. इडयनं इव अनुभूतवती।

masivne kvake u školjci svoga dlana: गृहीत्वा तदा तस्यः तावदेव द्वारे जनानां पुत्री ओजस्विनी स्नानादिकं कृत्वा gvozdenog dodira सा तावदेव द्वारे जानाति स्म यत् मम माता अवश्यमेव मां सुप्तवर्तीं परित्यज्य करणाय आगतवन्तः। अन्ये च जनाः तां मन्दिरं खलु गतवंती। यदा तस्याः माता ओजस्विनी

Na uglu, gdje se kao mali dečko igrao sa svojim गृहीतवती। ताम् आलिंग्य रोदितवती ओजस्विनी प्रसन्नतया च तस्याः नेत्राभ्याम् कोलाहलोऽभृत्। बहवः जनाः अश्रुधारा अविरतेन प्रवाहितवती, उक्तवती च सा—

पुलिस- Nikada neće zaboraviti onoga mračnog svitanja यतोहि अद्य अहं भवत्याः तपोनिरतेन प्रयासेन भगवत्याः जगदम्बायाः च आशीर्वादेन पुलिस-विभागे उच्चपदे स्थिता plamen.

Spora smrt hrvatskog jezika

Kada jezik počinje umirati? Kada se promijeni kultura koja ga nosi ili kada mu počne opadati broj govornika – starenjem nacije, visokom emigracijom i sužavanjem upotrebe u društvu, pri čemu se u pravilu razvija dominacija nekog drugog jezika koji onda zadobiva viši društveni status. To se sve događa hrvatskom i brojnim drugim jezicima u Europi i svijetu

ČINI se razumljivim da svi koji studiraju lingvistiku moraju izvrsno baratati engleskim jezikom zbog radikalnog manjka literature na lokalnim jezicima. Bio mi je to indikator o stanju svijesti o tome koliko literature na našem jeziku nedostaje i koliko znanstvene terminologije 21. stoljeća manjka, zbog dekada implementacije pogrešnih politika u izdavaštvo. Odgovor je to na pitanje zašto govorimo u kalkovima, zašto nam vlastita gramatika počinje djelovati krnje, zašto su mogući reči riječi u rečenici koji su nekada bili sma-

trani neobičnima. Pogrešno bi bilo misliti da je izdavaštvo na hrvatskom standardu krahiralo samo u društveno-humanističkim znanostima. Taj problem prisutan je i u književnosti, u tehničkim znanostima, a razgovarajući s drugovima o ideji za ovaj tekst, fizičari su mi kazali kako je isto bilo i u prirodnima. Još na studiju profesori su ih zatrpanvali literaturom na ruskom, ponešto na njemačkom i na francuskom jeziku, uz objašnjenje da su 'formule na svim jezicima iste'.

Sada je došlo vrijeme da se postavi pitanje u kojem nas smjeru vode pogrešne

strategije. Prije nego što se pozabavimo sadašnjim problemima, istaknimo jedan možda poučan povijesni primjer. U lingvistici se obično smatra(lo) da djeca jezik uče od majki. Možda najbolje potvrđen takav primjer je onaj sanskrta, indijskog jezika izrazito srodnog bosansko-crngorsko-hrvatsko-srpskom jeziku (skraćeno: BCMS-u). To je briselski apolitični naziv za naše jugoslavenske dijalekte koji su međusobno potpuno razumljivi. Sanskrta je mrtav otprije dvije i pol tisuće godina. Jezike koji više nemaju izvornih govornika, koji više nikome nisu materinji, poput staroslavenskoga

ili latinskoga, nazivamo mrtvim jezicima. Sanskrit je prije svega bio elitni muški jezik. Ženama nije bilo dozvoljeno govoriti sanskrptom, čak ni ako su rođene u samom plemenu koje ga je govorilo. Zbog toga, oko tisuću godina nakon trajne migracije ovih Indoeuropskih naroda na Indijski potkontinent, a nekoliko stoljeća prije mijene era, više nitko nije bio izvorni govornik sanskrta. On se koristio kao jezik političkih elita, svećenika i vjernika u ritualnim obredima. Zapravo, jedine žene kojima je bilo dopušteno govoriti ovim jezikom postale su javnofinancirane kurtizane (palača, plača,

mirovina i posao za potomke). U njihovim su se posteljama krojile državničke politike, kalili diplomatski odnosi i prenosila rana hinduistička kultura. Paradoksalno, imalo je to učinak zbog kojeg bi danas većina desno orijentiranih građana dobila srčani udar, a aktualni indijski premijer svakako. U kastinskom sustavu tada još oralne kulture, književnici, kulturnjaci, dramski umjetnici, redatelji i sekularni pjevači bili su ljudi niskog društvenog statusa i nerijetko, procijenjeno iz današnje pozicije, potomci kurtizana bez pripadnosti očevoj familiji u društvu koje je bilo patrilokalno, patrilinearno i patrijarhalno. Najpoznatiji takav autor je pjesnik KĀLIDĀSA čija se jedna priča pojavljuje u 9. noveli Trećeg dana BOCCACCIOVOG 'Dekamerona'. Paradoks ili kozmički cinizam krije se u tome što je naslijede jedne izrazito ponosne šovinističke kulture prepušteno najpodcijenjenijim dijelovima društva: ženama, kurvama i njihovoj kopiladi. Što više, ta tradicija ostala je živa toliko dugo da još u 12. stoljeću imamo pojava da su redatelji, pjesnici i pisci sinovi kurtizana. U tom stoljeću sanskrт je mrtav već skoro dvije tisuće godina, a tada umiru i svi srednjoarijski dijalekti i jezici koji su se razvili iz sanskrta i koji su se govorili tisuću i pol godina između sanskrta i hindskoga, maratskog, urdskog i drugih srodnih jezika kojima govore današnji izvorni govornici u Indiji i Pakistanu. Ukratko, jezici prenošeni patrijarhalnom silom i prepušteni patrijarhalnoj inerciji umiru relativno nedugo nakon implementacije radikalnih politika socijalnog isključivanja velikih dijelova društva. Tako između socijalnog isključivanja i smrti nekog jezika leži nacionalistička jezična politika.

Da li nam išta od toga nešto znači za hrvatski jezični standard? Zadani konceptualni okvir pomaže nam da lociramo neuralgične točke budućnosti našeg jezika ili da ih makar osvijestimo u sadašnjosti. Hrvatski nema društvenu moć sanskrta, grčkog ili latinskoga koji su se počeli radikalno mijenjati onda kada je dominantna kultura izgubila svoju društveno-ekonomsku prevlast. Jezici se stalno mijenjaju, no kulturno kontinuitet doprinosi njihovoj stabilnosti, na primjer litavski kao najahrhaičniji indoeuropski jezik, kojem po broju očuvanih arhaičnih gramatičkih oblika opako pariraju BCMS dijalekti. Kada onda jezik počinje umirati? Kada se promijeni kultura koja ga nosi ili kada mu počne opadati broj govornika. On opada starenjem nacije, visokom emigracijom i sužavanjem upotrebe u društvu, pri čemu se u pravilu razvija dominacija nekog drugog jezika koji onda zadobiva viši društveni status. To se sve događa hrvatskome i brojnim drugim jezicima diljem Europe i svijeta. U konačnici, to vodi mijenjanju kulture. Promjeni BCMS jezika doprinose svi spomenuti faktori, što vidimo i po broju bilingvalne predškolske i osnovnoškolske djece u Hrvatskoj danas. Nećemo se ovdje baviti uzrocima opadanja broja govornika, već njegovom suženom upotrebi u jezičnim situacijama. Nećemo se baviti ni pitanjem broja bilinvalne predškolske djece u Hrvatskoj, što je olakšano razvojem informatičkog društva. Zahvaljujući informacijskoj revoluciji današnja djeca progovaraju engleski malo kasnije nakon hrvatskoga. Što će to značiti za društvo u cijelini i za njegove pojedinačne aspekte, npr. za akademsku produkciju za petnaestak godina, kada sadašnji bilingvalni prvoškolci postanu studenti, profesionalci i znanstvenici? I što se događa s današnjim procesima u formalnim sektorima koji stoje naspram sveukupne neformalne, svakodnevne upotrebe jezika; kako se smanjuje funkcionalnost jezika, njegovo područje upotrebe?

Sanskrt je mrtav otprilike dvije i pol tisuće godina. Jezike koji više nemaju izvornih govornika, koji više nikome nisu materinji, poput staroslavenskoga ili latinskoga, nazivamo mrtvim jezicima. A sanskrт je prije svega bio elitni muški jezik

Već smo naznačili suženu upotrebu hrvatskog standarda u akademiji, te smo dotakli neke historijske utjecaje na jezične promjene. Manjak prevodenja suvremene znanstvene literature sužava dostupnost novih informacija, novih znanja i vještina. To znači da sve generacije koje nisu bilingvalne i nisu visoko obrazovane pa stoga ne govore engleski, nemaju pristup informacijama i znanjima koja objašnjavaju znanstvena dostignuća 21. stoljeća. A sva znanstvena područja izrazito su napredovala u ovom stoljeću. I dok je to jasno u informacijskom polju, tehničkim i prirodnim znanostima, većina nije svjesna da isto vrijedi i za društveno-humanističke znanosti, u vezi kojih se i u školama i na fakultetima danas pomiču granice svega što smo mi učili u školi i podučavaju se nove informacije. A s njima se pomiče i razumijevanje. Da to uzrokuje velike generacijske jazove najvidljivije je možda u području klimatskog aktivizma, kod trenutne studentske populacije, a zbog toga što starije generacije ne mogu prihvatiti da je planet zaista lošega zdravlja, da je civilizacija kakvu poznajemo kratke budućnosti te da to mladim generacijama izaziva anksioznost i depresiju. Iste te klimatski depresivne generacije informiraju se i educiraju na engleskom jeziku, dok oskudnost konceptata i široko ukorijenjenog znanja na temu klimatskog kolapsa na domaćem jeziku uzrokuje dodatan sloj anksioznosti koja onda poprima svoj sociopolitički život. Teško je

prepoznati da umiranje jezika – smanjenje njegove upotrebe – kreće od dostupnosti informacija na domaćem jeziku. Činjenica je da je znanost postalo lakše i jeftinije proizvoditi na engleskom jeziku. A tu je i pitanje vrijednosti znanstvenog teksta napisanog na hrvatskom u usporedbi s istim tekstom napisanim na engleskome.

ŠTO se onda hrvatskom jeziku i kulturi više isplati: pustiti hrvatski da umire u glibu aktualnog nacionalizma čiji nositelji misle da donositi politike u jeziku znači biti policajac vokabulara i omalovažavati nositelje jezične raznolikosti koja, baš kao i u genetici, život znači? Ili odustati od neodržive ideologije jezičnih čistoća koje vode u istom smjeru kao i *inbreeding*, odnosno razmnožavanje isključivo unutar vlastitog genetskog bazena. Umjesto toga treba otvoriti zatvorene kulturno-jezične granice te prihvatići činjenicu da za dobro svih naših jezika i kultura treba osigurati slobodnu razmjenu knjiga i znanja napisanih na srpskom, bosanskom, crnogorskom, hrvatskom, pa i slovenskom standardu. Jer ne proizvoditi nova znanja na domaćem jeziku i ne prevoditi nova znanja na domaći jezik znači mirno prepustiti dominaciju nad svojom kulturom nekoj drugoj kulturi. Manjak novih znanja na domaćem jeziku znači polako ali sigurno ograničavati upotrebu domaćeg jezika u formalnim situacijama. Ako vam ove anegdotalne ilustracije nisu dovoljne, probajte ovaj test: otidite na internetske stranice Europske komisije u Hrvatskoj i bacite oko na dokumente. Koliko ih je prevedeno? Koliko ih je kvalitetno prevedeno? Biste li okvalificirali jezik Delegacije Europske komisije u Hrvatskoj kao dobar hrvatski? Posebnu pažnju обратите na službenu terminologiju na hrvatskom. Prepoznajte li je? Garantiram vam da ćete u dokumentima svoje struke objavljenim na tim stranicama pronaći termine doslovno prevedene s engleskoga, odnosno strojno prevedene termine za pojmove koji u hrvatskom zapravo postoje u govornom jeziku, ali su nam korpsi na kojima se trenira strojni prevoditelj zastarjeli i možda se u periodu otkada se grade hrvatski jezični korpsi jezik nije promijenio dovoljno da postane drugim jezikom, ali je svakako izmišljen oveći broj konceptata i termina koji postoje samo u neformalnom i poluformalnom govorima, jer su izvori tih pojmove na nekom stranom jeziku, a na domaći nikada nisu sistemski prevedeni. Ovaj dio jezične politike nema veze s nacionalizmom, ali svakako ima veze sa stvarnom posvećenošću hrvatske politike jeziku.

Paradoks nacionalističke jezične politike leži u potpuno pogrešnom prepoznavanju 'neprijatelja'. 'Neprijatelj' hrvatskog dijalekta nisu ni srpski, ni bosanski, ni crnogorski, baš kao što to više nisu ni latinski, mađarski ili njemački.

Važno je makar osvijestiti od čega se jezična politika sastoji. Posebno u kontekstu nedavne rasprave o Zakonu o hrvatskom jeziku, za koji možemo reći da je uzak i da nije fašistički, što je svakako izazvalo zadovoljstvo struke. No, samo zato što je ljestvica jako nisko postavljena. Progresivni zakon o jeziku adresirao bi ne samo nekoliko aspekata načetih u ovome tekstu, već i mnogo, mnogo više toga. Da bi spriječio odumiranje jezika, dok je to još lako, dok zahtijeva gotovo minimalni utrošak energije, zakon bi morao inzistirati na prevedima knjiga i radova s engleskog i drugih nejužnoslavenskih jezika. Paradoks nacionalističke jezične politike na kraju leži u potpuno pogrešnom prepoznavanju 'neprijatelja'. 'Neprijatelj' hrvatskog dijalekta nisu ni srpski, ni bosanski, ni crnogorski, baš kao što to više nisu ni latinski, mađarski ili njemački. Neprijatelj hrvatskog jezika je primarno engleski. To neprijateljstvo nema subjekta, ono je definirano s obzirom na to da engleski, kao što je pokazano, ugrožava budućnost svih naših jugoslavenskih dijalekata, kako god ih želite imenovati. Samo ih ne zovite jezicima, jer sigurna sam da ljudi s pasošima svih ovih nabrojenih zemalja osim što razumiju sve što u ovom tekstu piše, izrazito dobro razumiju i poziciju svog dijalekta kroz opis stanja u hrvatskome. Budućnost većine malih jezika je ugrožena, to se ne može spriječiti i možda se ni ne treba sprečavati. Ali važno je za buduću znanja, za sadašnje i buduće filozofije, za sveukupnu ljudsku kreativnost, mišljenje i djelovanje, imati veliku raznolikost pojmove i konceptata. Jezično bogatstvo ne leži u broju jezika ili broju riječi u jeziku, niti bilo kojem drugom kvantitativnom pokazatelju, već u caroliji međusobnog razumijevanja onda kada govorimo iste riječi, ali imamo za njih različita semantička polja. Zato je ponekad nešto neprevodivo, jer ovisi o strukturi samog značenja u nesvjesnom razumijevanju jezika. Problem je u tome što kada neki jezik nestane, kada nema više izvornih govornika, ono neprevodivo, carolija tog jezika, umire sa svojim zadnjim govornikom. A često se isto događa i kulturi. Trenutno su naši jezici daleko od tog najcrnjeg scenarioa, a postoji i nekoliko načina da se on izbjegne, no uglavnom se ne tiču jezične, već kulturne, obrazovne, znanstvene, izdavačke i medijske politike. No, ostali smo bez prostora. ■

S predstavljanja novog Zakona o hrvatskom jeziku (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

Југославенска примаглумица

Милена Дравић дебитирала је у филму 'Врата остају отворена' с 19 година. И, умах је запажен њезин изнiman потенцијал. Тешко је набројити и само најважније наслове у којима је од тада наступала

Постоје у театролошкој терминологији и казалишној умјетности и примадона и примабалерина, али не – не знам јесте ли имали времена о томе размишљати или јесте ли се успутно или каквом аналогијом тога можда сјетили? – једнаковриједног и једнакоправног казалишног увијавног института који би драмску изврсницу титулирао истоврједним насловом греје издвојеним почасним епитетима. Као паритет примадони или примабалерињи, поразна је спознаја, не егзистира у нашој театарској лексикологији примјерени или примјењиви семантички еквивалент, типа *примаглумица*...

Можда је то стога што истинских оперних дива нема пуно, баш као ни изванредних балерина, док и сасвим солидних глумица вазда је било и данданас их има напретек: нарочито у казалишним сталним ансамблима где се већ одавно створио погубни стандард како се ми, овде, можемо дичити управо традиционалним богатством изванисеријских артиста, међу којима ни сам не знаш коју би прије узео за Офелију или Глорију, односно Дездемону или баруницу Кастел... (?)

Слиједом тога, сваки други самозвани поета у Далмацији – који је кадар прикупiti потребна средства за тискање књиге – својом урођеном способношћу за свако одсуће од суште објективности и здрave критичности напрама властитом лирском (не)дјелу, ујутро, поподне и навечер спреман је бранити тезу како је његова поезија управо једнака поезији што су је пи-

вали, на примјер, Весна Парун или Тин Ујевић. Па сад ти, куме, буди паметан... И увјери ти полуписмене надрилирике како они не могу стати у исту књижницу у којој су књиге Весне Парун или Ујевића, а некомли на исту полицу или, не лези враже, у исту реченицу...

Све ово наводим као облик предилектичношћу заслуженог инципита или инвокације за пригодно слово у спомен на Милену Дравић, по многочему непорециву прву даму југославенскога глумишта, којој се 14. листопада таман навршава пета обљетница преминућа. Кажем југославенскога глумишта, јер ова Београђанка није била само судионица српске кинематографије или казалишта, будући да је често судјеловала у хрватским филмским продукцијама, али и иним републичким у којима је партцијирила задњих декада 20. и првих у 21. стојећу.

Нема никакве сумње да се баш Милена Дравић сматра иконом овдашњега женскога глумства, уз дужно поштовање према многим јој колегицама које су оствариле завидне каријере; али, онај рафинирани учинак који је увијек остављала ова сценска поетеса, вазда је био за класу изнад. Кад Милена Дравић уђе и каже 'Добар дан', и просјечни гледатељ, ако и не зна разазнавати, осјећа да је то изговорила врхунска глумица каквих нема пуно. Била је таква и Здравка Крстуловић, такођер ријектко талентирана каријаткиња на сцени, и, куриозитета ради – нити тједан дана старија колегица од Милене Дравић... (Здравка је у Сплиту рођена 30. рујна 1940., а Милена у Београду 5. листопада исте године.) А да их смрт није

била покосила онако младе и у напону своје креативне форце, сасвим сигурно, и Ена Беговић и Соња Савић биле би се развиле до у хисторијске ведете нашега језика што га говоримо и читамо без преводитеља или преводиоца: премда су и онако, с оним наоко торзом што су га играјући и снимајући створиле, и једна и друга остала исклесане у трајном материјалу у глиптотеци заједничког нам глумишта.

Милена Дравић дебитирала је у филму 'Врата остају отворена' (1959.) чешкога редатеља Франтишека Чапа с 19 година живота. И, умах је запажен њезин изнiman потенцијал. Стреловит успон резултирао је брзим скакућањем из једногангажмана у други, што ће је довести до прве главне улоге већ након идућих пет филмова у двије године. Бранко Бајер узет ће је у филму 'Прекоброжа' (1962.), где ће одиста феноменално одиграти подану јој рољу и за њу освојити Златну арену на Филмском фестивалу у Пули. Овај ће је успјех дословце лансирати у орбиту славе домаћега глумства, припремивши јој посттељицу за звјездани статус што ће неминовно услиједити. Доиста, уз партнere Бориса Дворника и Љубишу Самарџића као прекобројна слијепа путница у прекрцаном влаку, исказат ће невиђено зрело тумачење психолошки врло сложене улоге. Разина увјерљивости и непосредне експресије при изражавању различитих емоционалних стања фиксираће ће њезину природност као парадигму глумачкога појављивања пред камером.

Увидјевши како је већ зарана усисала у се све есенцијалне елементе умјетничког играња на сету, за што су јој својим сталним антажманима бројни редатељи давали потпору, није се оптерећивала довољном уписаног студија глуме и тежњи ка формалном образовању. Видјели смо на бројним примјерима како велики умјетници, заправо, настају у – родилишту. Академије и конзерваторији су, хорибилидико, најчешће смоквини листови за медиокритете: који листови више откривају, неголи покривају...

Високу софистицираност ћутитности напрама глумачком позиву (да, баш позиву: у најсветијем облику овогемне онастраности тога појма), еремитски сабрано и редовнички контемплативно до-

нијела је емотивну слојевитост на двије стране растргане Неде из филма 'Рондо' (1966.) Звонимира Берковића. Поетски распиштолјени Берковић пронашао је у Милени идеалну интерпреткињу за овај свој чаробан лик у властитом можда још и чаробнијем филму на свим разинама. Терцет глумца заокружују сјајни Стево Жигон и Реља Башић, тада дојени у настанку, баш као и Милена. Коморност казалишне позорнице и фокусираност помње на гримасу лица у овом ремек-дјелу, открило је сав спектар тумачитељских ресурса којима располаже ова цесарица филмства.

Све је те елементе Милена годину дана касније потврдила и у филму 'Хасанагиница' (1967.) Миодрага Миље Поповића, где јој је партнер такођер био Реља Башић. У међувремену је наступила и у 'Козари' (1962.) Вељка Булајића, те у двама далматинским филмовима ОБРАДА Глушчевића: 'Лито виловито' (1964.) и 'Човик од свита' (1965.). Морској далматинској саставници додала је и ону 'влашку', наступом у филму КРСТЕ ПАПИЋА 'Представа Хамлета у Мрдуши Доњој' (1973.) према Иви Брешану.

Исте године Стipe Делит ју је позвао у филм 'Сутјеска' (1973.), где је Милена опет антологијским играњем за видео-уџбенике струке остварила свој наступ, улогу тифусарке Вере. Поглавито, јасно, у сцени ампутације руке без анестезије: увјерљивијој сцени и од стварности са... Нека буде поновљено: то је еклатантни егземплар који реалистично оправда портрет њезином величанству разлици, разлици између природног дара и наученог заната. Милена Дравић била је амбалам природног дара и наученог заната, све у једном!

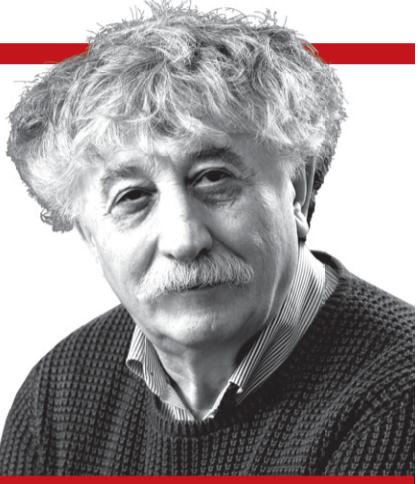
Тешко је набројити и само најважније филмове у којима је наступала, те за које је добила десетке награда што ју чине можда и најнаграђиванијом глумицом између Јадрана и Црног мора, Балатона и Егејског мора. Без ње нису могли: Булајићева 'Битка на Неретви' (1969.), 'Хороскоп' (1969.) БОРЕ ДРАШКОВИЋА (с будућим мужем Драганом Николићем с којим, иначе, на филму није пуно снимала), 'Повратак отписаних' (1976.) АЛЕКСАНДРА ЂОРЂЕВИЋА, 'Повратак' (1979.) Антуна Врдољака, 'Посебан третман' (1980.) ГОРАНА ПАСКАЉЕВИЋА, 'Мој татा на одређено време' (1982.) и 'Развод на одређено време' (1986.) МИЛАНА ЈЕЛИЋА, с неизоставним Самарџићем као партнеријом, па 'Госпођа министарка' (1989.) Здравка Шотре по Браниславу Нушићу... А где су серије, казалишне улоге у београдском Народном позоришту или Атељеу 212...

Милена Дравић имала је три брака, премда се то некоме може учинити невјeroјатним, па можда и немогућим, узмемо ли у обзир да је чак 45 година била у више неголи сртном сасвим јавном браку с колегом глумцем Драганом Николићем. Рано се била удала, у 21. години за 16 календара старијега редатеља Пуришу Ђорђевића, али је та романса врло брзо раскинута, еда би се доскора преудала за Војислава Ракоњца Кокана, који је премлад преминуо након неколико година заједничког живота (1969.). Јета Господњега 1971. озаконила је своју љубав с Гагом Николићем и остала с њиме све до његове смрти (2016.). Ни годину и половину се његов живот угасио, стало је и њезино срце, и, ено их једно другоме у загрљају, у истој гробници, у Алеји заједничких грађана на Новом гробљу у Београду: како се и пристоји и како миријатују.

За улогу у 'Прекоброжа'
добила је прву Златну арену – Милена Дравић
(Фото: Југословенска кинотека)

Meho Eminović među Kozacima

PIŠE Sinan Gudžević

Meho Eminović je, po svemu što imamo, bio nenavadan pitomac. Odličan u učenju, ali i odličan sportista. Bio je ništa manje nego bokserski prvak Sovjetske armije u lakoj kategoriji za godinu 1955! Kad sam ovo kazao Nihatu Biševcu, on mi je rekao da je tadašnja titula prvaka sovjetske armije bila ravna tituli amaterskog bokserskog prvaka svijeta

EKI posebno pažljiv čitalac ove rubrike (ako takav postoji) mogao je u jednom tekstu, čak na dva mesta, naići na ime MEHA EMINOVIĆA. Tamo gdje sam njegovo ime spomenuo, napisao sam i da će podrobnije istražiti Mehov put i život. Prije nekoliko dana namjestilo mi se da sam u tom pravcu načinio prvi korak. Iako bi se taj korak mogao po *matematički označiti* kao 'potreban, ali nedovoljan', on mi se ipak čini dobar i pouzdan, kao kod onih koji, možda iz sujevjerja, prvi korak na dugom putu označe da je dobar. U Beogradu sam se napokon našao s Mehovom kćerkom TATJANOM, geografska udaljenost je najveći razlog što se to desilo tek ovih dana.

Meho Eminović je moj rođak, s mojom majkom je bio treći bratućed, Mehova djeca su sa mnom i mojom braćom četvrti. Tako sam utvrdio sa SADIKOM EMINOVIĆEM, Mehovim sinovcem, sinom Mehova brata SULEJMANA.

Životni put Meha Eminovića je jedinstven i ovo je pokušaj da bude sačuvan od zaborava. Mehko je rođen 5. oktobra 1935. u Vrsenicu, opština Sjenica. Roditelji su mu bili BAJRO EMINOVIĆ i HANA, djevojačko CUKAĆ, rodom iz Raždagine na Pešteri. Hana je s Bajrom rodila sedam sinova i dvije kćeri. Hana je umrla 1941, pri rađanju posljednjega sina, koji je i sam umro nešto kasnije, kao beba.

Otat udovac je u godinama bijede i gladi, dao desetogodišnjega Meha u dom, negdje u Vojvodini. Rečeno mu je da će dijete biti školovano. Kako je tačno došlo do toga da Mehko bude odveden u Sovjetski Savez, i ondje školovanje nastavi (ili započne) ne zna se, a zna se da je s nekoliko vršnjaka Jugoslavena odveden u Novočerkask (Новочеркасск) među Donske Kozake. Ondje je pešterski dječak pohadao Suvorovsku vojnu školu (Новочеркасское суворовское военное училище), a po fotografijama koje su sačuvane, polaznik te škole je bio čim je tamo stigao. Dijete u pitomačkoj uniformi. U toj školi je bio do diplomiranja 1955. U Jugoslaviju se vratio 1956, nakon sporazuma o popuštanju zategnutosti između Jugoslavije i SSSR-a.

Meho Eminović je, po svemu što imamo, bio nenavadan pitomac. Odličan u učenju, ali i odličan sportista. Bio je ništa manje nego bokserski prvak Sovjetske armije u lakoj kategoriji za godinu 1955! Kad sam ovo kazao NIHATU BIŠEVČU, nekadašnjem bokseru novopazarske Mladosti, danas gradačelniku Novog Pazara, on mi je rekao da je tadašnja titula prvaka sovjetske armije bila ravna tituli amaterskog bokserskog prvaka svijeta. O Mehovoj bokserskoj vještini i nepobjedivosti ostalo je svjedočanstvo da su ga protivnici izbjegavali, a jedan Jugoslov, i on bokser, pitomac druge sovjetske akademije, koji danas živi u Beogradu, priča kako je samo čekao da ga Mehko udarcem obori, pa da bi prošao s manje štete, nije se dizao, iako nije bio nokautiran. Iz albuma koje čuva familija, vidi se da je bio i vrhunski gimnastičar. Sačuvan je jedan plakat iz 1954. kojim se najavljuje velika 'svesovjetska para-

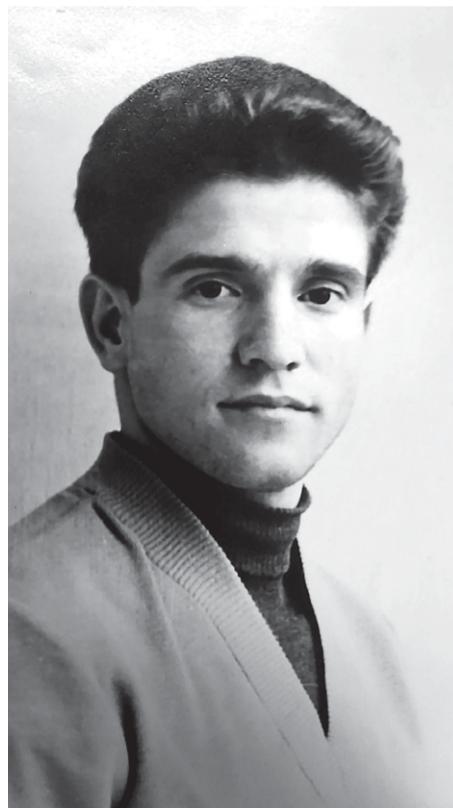
da fiskulturnika' na moskovskom stadionu Dinama, i na njemu je fotografija četvorice gimnastičara koji tijelima grade zahtjevnu 'piramidu', a na njenom vrhu stoji Mehko Eminović. Sačuvano je i više fotografija fudbalskog kluba njegove vojne škole, u kojem je Mehko nezamjenljiv kao golman.

U Jugoslaviju se vratio 1956, a na povratak je morao u zgraditi jugoslavenske ambasade u Moskvi čekati preko mjesec dana. Toliko dugo čekanje dozvole da napusti SSSR može se objasniti Mehovim upisom na višu akademiju u Rostovu, a potom i na univerzitet Frunze u Lenjingradu. Bilo je planirano da završi diplomatsku vojnu akademiju i bude sovjetski vojni ataše. Po svoj prilici je to bio razlog što mu je dozvolu da napusti SSSR morao potpisati lično HRUŠČOV. Kažem, po svoj prilici, jer je mnogo stvari oko Mehova školovanja i njegove odluke da napusti Sovjetski Savez obavijeno oblakom tajne i šutnje, u koji je i inače tih godina mnogo šta bilo umotano. Tome valja dodati i Mehovu prirodu koja je bila svojta sa šutnjom.

Na fotografijama koje je donio iz SSSR-a vidi se da je u vojnoj uniformi bio i kao dijete i kao mladić. Iz svake od njih izbija potištenost, kakvu nema nijedan Eminović iz Vrsnice. Znam to, znam Eminoviće, rođaci su mi. Mehko se, kaže njegova supruga, osjećao ostavljenim i odbačenim od familije. Fotografija uz ovaj tekst je jedina na kojoj mu se na licu ne vidi potištenost. Kaže da je svoga brata AVDA (koji je sa još dvojicom braće živio i radio u Nikšiću) upoznao tek kasnih sedamdesetih, kad je ovaj došao u Prištinu, i kazao mu: 'Meho, ja sam tvoj brat Avdo!' To otvara mnogo pitanja: Avdo je samo dvije godine mladi od Meha, te je nejasno kako su i gdje su to braća bila razdvojena u ranom djetinjstvu, kad su se prvi put srela tek s navršenih četrdeset godina. Izgleda da su i druga djeca bila 'dodijeljena' koje kome, samo je Mehko otiašao najdalje i najduže, jedanaest punih godina. Braćom je Mehko zvao i smatrao svoje drugove *suvorove*, s njima je ostao u vezi cijelo život.

UJUGOSLAVIJU je došao s činom poručnika. Čin mu nije priznat, a dodijeljena mu je stipendija za studiranje. Izabran je slavistiku, ruski jezik i književnost, upisao se na beogradski Univerzitet. Kao student je u emisiji Radio Beograda na ruskom jeziku čitao vremenjsku prognozu i vodostaj na riječama, i bio prevodilac za naš jezik pri sovjetskoj ambasadi u Beogradu. Sa još nekim drugovima povratnicima iz Sovjetskog Saveza, nastupao je u cirkuskim predstavama, kao igrač na žici i na trapezu, i pri izvođenju onih skokova čija jedinina glasi *salto mortale*. Dvojica među njima su bili SAVO PALDRMIĆ iz Pljevalja i VANJA Čukić iz Beograda. Mehko je više puta odbio unosnu ponudu da stalno nastupa za cirkus Adria, zadovoljavao se honorarima kojima bi dopunjavao brzo trošenje novca od stipendije.

Sačuvana je njegova knjižica učesnika radne akcije na izgradnji autoputa Brat-

Meho Eminović (1935 – 1999)
pedesetih godina prošlog stoljeća. Ustupila porodica.

stvo-jedinstvo. U njoj stoji da je u avgustu 1958. bio zamjenik komandira omladinske brigade Veselin Masleša u Mačkovcu u Slavoniji. Nakon što je diplomirao, prihvatio je predlog profesora RADOVANA LALIĆA da prihvati mjesto predavača ruskog jezika na Univerzitetu u Prištini. U nastavnom i naučnom zvanju bio je i ostao predavač. Upisao se i na postdiplomske studije, ali ih je prekinuo zbog nekog neslaganja s nekim, nisam saznao s kojim autoritetom. Za vrijeme studija će se upoznati sa DUŠANKOM GIGIĆ iz Uroševca, i njome se oženiti. Iz toga braka će se roditi djeca Tatjana i VLADIMIR. Tatjana će u Prištini studirati medicinu i danas je jedna od rijetkih žena grudnih hirurga, radi u Kliničkom centru Srbije u Beogradu. Sin Vladimir je stomatolog, ima svoju ordinaciju u Jabuci kraj Pančeva. Prema riječima supruge Dušanke, Mehko je trajno ostao u ruskom jeziku: kad bi računao ili brojao, bilo riječima bilo prstima, to je činio na ruskom i na ruski način, počevši od malog prsta.

U Prištini će Mehko raditi dvadeset godina, 1986. će preći u Beograd, u Energoprojekt. Za to vrijeme će njegova familija živjeti u Prištini. U dramatično proljeće 1999., nakon što je NATO krenuo bombama na Srbiju, Mehko odlazi iz Beograda u Prištinu da svoju ženu i djecu dovede u Beograd. U Prištini će doživjeti težak moždani udar, i ondje preminuti 3. aprila 1999. Bio je sahranjen u malom groblju, oko kojega su nakon nekoliko mjeseci građevinske mašine počele prekopavati i pripremati teren za gradnju neke zgrade. Kćerka Tatjana i udovica Dušanka su tada odlučile da preduhitre zatrpanjanje Mehova groba, te su dale da se Mehove kosti prenesu u Beograd. One sada počivaju na Bežanijskom groblju. ■

Nježni put

Umjesto predstavljanja svoje knjige u rodnom gradu, bakćem se s egom četvorice muškaraca. Pitam se, već danima, zašto sam ostala. Zašto se jednostavno nisam pokupila usred promocije i otišla?

SJEDIM na pozornici u riječkome Muzeju moderne i suvremene umjetnosti na promociji svojeg prvijenca. Sredina rujna je, petak, i dalje je vruće, vidim kako se brat i njegova djevojka u publici rashlađuju crnim promo-letkom na kojem vrišti bijela dugokosa glava. 'Je li možda ovaj roman literarno samoubojstvo jer je toliko dobar da nećeš moći napraviti nešto bolje', pita me NIKOLA PETKOVIĆ, sveučilišni profesor i književnik, koji sjedi s moje desne strane kao moderator dvostrukе promocije, na kojoj predstavljamo i zadnji roman ZORANA FERIĆA, koji sjedi s moje lijeve. Petković se čudi da ja, 'mlada kolegica', znam razgovarati o svojoj knjizi. Meni se čini da ne znam jer ne znam što da

kažem na takvo pitanje, jesam li se ubila ovim romanom. Uskoro zaključuje da je za moju sposobnost suvislog razgovora o vlastitom višegodišnjem radu zasigurno zaslужan moj fakultet; 'Ti i ja to nismo imali', smije se i govori Feriću. Začudo, postoji još jedan moderator na sceni, VID BARIĆ, koji teško dolazi do riječi. Petković ga prekida i ušutkava, Barić se koprca smisljavajući što upitati sugovornicu čiju knjigu predstavlja i o kojoj je već nekoliko puta pisao. Čudi me da ne zna postaviti iscrpljive pitanje od toga zašto sam pisala o drogiranju u romanu koji prati (ne)sazrijevanje praške studentice. Daljnje natezanje Barića i Petkovića oko toga tko će mi postaviti iduće pitanje prati me loš tenis. Odjednom se udružuju u zaštiti 'au-

tonomije književnog teksta', i u paničnom strahu od 'terora kancelista' i 'militantnih aktivista' (pri čemu misle na feministe i feministkinje, inače ljude koji se zalažu za društvenu jednakost) propitkuju moj navodni 'nedostatak feminističkog angažmana' u romanu, čime me stavljuju u poziciju da njima trojici opravdavam koliko je feministički ili antifeministički moj roman. Odgovaram pristojno. Petković mi upada u riječ, toliko komplimentira da mi stvara nelagodu. Razgovor o sličnostima i razlikama između dva vrlo različita romana slične ishodišne situacije rastaće se u nezgrapno lamentiranje o kulturi otkazivanja, Domovinskom pokretu i 'ženskom pravu na podređenost'. Ništa od toga nema veze s mojim romanom.

O dogovorenoj temi razgovora – književnom stilu – postavlja se jedno pitanje. O estetici, tematskim preokupacijama, motivima, pri-povjednim tehnikama, problemima oba romana, inspiracijama, kontekstu, njegovim implikacijama postavlja se nijedno. Večer nalikuje perverznoj sačekuši kojom dominira agresivni solilokvij moderatora. Petković provokira citirajući eksplicitnu rečenicu iz mojeg romana izvučenu iz konteksta; ne sluša tijek razgovora, patronizira ('Hajde, reci, kako bi ti odgovorila konzervativcima – ali pazi, moraš biti pristojna'), ističe sebe i svoje stavove nepovezane s knjigama predstavljenima zbrunjenoj publici, koja umjesto književnoj polemici svjedoči briljantnom masterclassu mansplaininga.

Petković okupira moj prostor i osjećam da sam u opasnosti. Gledam u publiku. Klonem kao šator bez potpornog stupa. Vidim da mi se brat crveni. Njegova se djevojka smješka poznatim smješkom, istim onim koji mi se skorio na licu. Hvata me panika, ona koja uslijedi kad ne znaš što si izgubila, ali osjećaš da nešto jesи. Što da radim? Umjesto predstavljanja knjige u rodnom gradu, bakćem se s egom četvorice muškaraca, uključujući organizatora, koji šeće oko pozornice u šoku. Pitam se bi li autofikcijski roman mladog muškarca bio predstavljen kao slučajnost ili 'literarno samoubojstvo'. Pitam se, već danima, i zašto sam ostala. Zašto se jednostavno nisam pokupila usred promocije i otišla? Neki bi u tome vidjeli stav. Drugi bi pripisali to pretjeranoj osjetljivosti, 'militantnom aktivizmu', PMS-u. Ali zašto bih ja otišla sa svoje promocije? Zašto bih se ja sti-

Dora Šustić
– otpor mekoćom (Foto:
Asiana Jurca Avci)

skala, sklanjala s puta i ustručavala govoriti o svojem radu? Zašto bih ja napustila prostor u kojem je njegovo ponašanje problematično? I zašto bih se ja razračunavala s njime, a ne onaj tko mu je dao posao?

Moderator u priči sveučilišni je profesor, književni kritičar, eseist, prevoditelj, urednik, predsjednik Hrvatskog društva pisaca od 2011. do 2018., nagrađivani književnik. Istovremeno je to čovjek koji je, u maniri ŽELJKE MARKIĆ, novinara Novosti JERKA BAKOTINA tužio zbog polemičkog teksta i koji je jedan od najrelevantnijih društvenih pokreta protiv seksualnog uzinemiravanja i zlostavljanja žena, pokret #MeToo, u jednoj svojoj pjesmi nazvao 'ona Vijetnamka Me Too koja je sada svima njima šef'. Čitajući navedenu pjesmu na jednom javnom kulturnom događanju, užas seksualnog nasilja i sustavnog uzinemiravanja žena i podređivanja sveo je na sprdnju i žalopojku o tome kako bi, da se tada rodila dотična Vijetnamka Me Too, njegov nono 'izgubio posao za atentatorski seksizam, toksičnost muškosti i to što ne brije kitu na Đurđevdan civilnog sektora'. Očigledno kompletno desenzibiliziran za temu seksualnog i psihološkog nasilja, on i dalje moderira, javno čita, kritizira, žirira i devalvira tudi rad, i za to dobiva plaću. On takav radi, a nama ne dopušta da u normalnim uvjetima radimo i o radu razgovaramo. Pritom je važno istaknuti da se čovjek sam ugurao na moju promociju. Vid Barić bio je odobreni moderator. Petković nije trebao nastupati. Pročitavši moj roman, nagovorio je organizatora festivala da ga ubaci na predstavljanje jer je htio voditi razgovor sa mnjom, 'mladom autoricom'. Iako svjesni njegove dugogodišnje reputacije sugovornika koji prekida i podcjenjuje svoje sugovornice, upucava im se, forsira seksualnu intoniranost u kritikama i javnim nastupima, organizatori Riječkog sajma knjiga i festivala autora (da, autora) dopustili su mu da upravlja promocijom mojeg prvijenca. Dali su njemu, a ne mnogim kompetentnim autoricama, prostor i posao. I onda oni pričaju o kulturi otkazivanja. Pri čemu otkaz zbog nekompetencije i nemara nije *otkazivanje*, već zdravorazumsko ophodenje u svijetu odraslih. Da sam recepcionarka koja loše obavlja svoj posao i vrijedna goste za recepcijom, dobila bih otkaz i bila primorana ispričati se uvrijedjenome. Da sam kuhar u ribljem restoranu koji je spržio umjesto spekao oradu pa je poslužio u žabokrečini njenih iznutrica, vjerojatno bih se morao

Večer nalikuje perverznoj sačekuši kojom dominira agresivni solilokvij moderatora. Petković ne sluša razgovor, patronizira, ističe svoje stavove nepovezane s knjigama predstavljenima zbijenoj publici, koja svjedoči briljantnom masterclassu mansplaininga

S promocije romana Dore Šustić u riječkom MMSU-u (Foto: Tanja Kanazir)

ispričati i skupiti svoje prnje iz kuhinje u rekordnom roku. Da sam moderator koji ne zna moderirati, krade prostor osobama čije knjige predstavlja i stvara atmosferu ugroze i nelagode – vjerojatno bih trebao dati ili dobiti otkaz i više nikada ne raditi kao moderator na književnoj promociji. I vjerojatno bih se trebao ispričati.

DAKLE, ostajem. Ne svađam se, ne napadam. 'Ne, ne bih htjela biti kancelirana', odgovaram na Petkovićevo meni sasvim nejasno pitanje, zatečena sam i kad ispituje o 'militantnom aktivizmu', jer očito ne živimo u istoj državi – ne znam misli li na talibane, Boko Haram, ali sudeći po njegovu tonu vidim da puca na feministe. Sudjelujem, ali čuvam se jer me sukob uzinemiruje. To mi je važnije nego utuk na Petkovića; sačuvati sebe. Poput dule koja drži prostor ženi kako bi se lakše porodila, omogućujem Petkoviću da porodi *genija* u sebi. Udaram meko. Držim prostor seksistima za javno samozapaljenje. Prisutnost postaje čin feminističkog otpora jer uspostavljam kontakt. Seksisti se toga boje jer prisutnost kontre djeluje kao zrcalo; bježe od vještice u zakutke svoje izvježbane primitivnosti i, kako piše DUBRAVKA UGREŠIĆ, 'upadaju u kolektivnu histeriju, vjerujući da su im nestali penisi'. Mi, feministkinje, samo se trebamo pojavit. Doslovno. Sami će se *kancelirati*.

Radikalna mekoća sve je rašireniji koncept queer feminizma. Na tragu riječi velike AUDRE LORDE, koja piše kako 'briga za sebe nije samozadovoljstvo, već samoočuvanje, a to je čin političkog ratovanja', radikalna mekoća suprotstavlja se patrijarhalnom monopolu nad osjećajima i senzibilnosti, koju u kulturi toksičnog maskuliniteta percipiramo kao slabost. Termin je 2015. skovala pjesnikinja i aktivistkinja LORA MATHIS u svojem eseju 'Radikalna mekoća kao oružje', u kojem tvrdi da je 'dijeljenje i proživljavanje svojih osjećaja u javnosti čin političkog otpora'. Mekoću Mathis definira kao oruđe feminističke borbe, suptilni otpor kojim se sabotira uobičajena praksa asertivnosti i sukoba i vrši polagana erozija uvriježene slike snage. Umjesto sredovječnog muškarca, slika snage postaje žena koja suočena s njime ostaje sjediti. Snaga postaje slušanje, a ranjivost i prisutnost 'ishodište susreta s drugim'. Meko znači uvući se u kontekste koji imaju znatno veći doseg od stereotipa i normi; tako se osvaja i otvara

novi prostor političke artikulacije. Mekoća je ne prihvatići sukob ako drugi to očekuju. Izlagati se, stalno, ogoliti se do te mjere da sama prisutnost tijela postane vrisak autonomije. Snagom mekoće podriva se sugovornik, neistomišljenik, seksist – koristeći njegovo vlastitu glupost baca ga se na pod. U svijetu otvrdnulih granica, disocijacije i ironije, mekoća je radikalni pristup, iskorak u međuprostor, u sve ono nelagodno, riskantno, prostor emocija, česanja, pucanja glasa. Otpor mekoćom, prijemčivošću, svime onime što spočitavaju i tzv. ženskom pismu, pismu koje ulazi u iracionalno i intuitivno, seksisti trpaju u 'pravo na podređenost'. Ali pravo na podređenost ne postoji. Podređenost muškarcu je jedno; podređenost svojoj želji, potrebi, tijelu – drugo. O potonjem piše MARGUERITE DURAS, ne i Ferić. Dio koncepta radikalne mekoće je i javno iskazivanje žudnje, ranjivosti; javno osjećanje, javne tjelesne reakcije, proživljavanje nervoze, nelagode i frustracije pod svjetlima pozornice. To omogućuje kontakt. Publika suočiće. Porađaju se reakcije i zajednica, što se upravo dogodilo nakon sporne promocije, kad su kolegice autorice na moju fizičku nelagodu reagirale kroz praksu solidarnosti i kritičke istupe. Sad je svaki glas važan. Piše ELENA FERRANTE: 'Protiv lošeg jezika koji povjesno ne namjerava prihvati našu istinu, moramo miješati, statati svoje talente, nijedan se redak ne smije izgubiti na vjetru. Možemo mi to'. Ovakav otpor oblikuje novi jezik i novi sustav podrške. Nježnost je sposobnost izgradnje novog svijeta. Za razliku od grubosti koja samo stvrđnjava granice, nježnost ih probija i rastače.

Naravno, nisam ja ostala sjediti svjesna svojeg mekog otpora. Ja sam ostala sjediti zato što sam povjerovala u to da je moj roman slučajan. Da ti matorci možda imaju pravo kad sumnjaju u moje kompetencije. Ustvari ne znam jesam li nježna ili mazohistica. U meni je vječni vjetrić samomržnje – seksizam je učinio svoje. Književne promocije godinama se zbog takvih muškaraca pretvaraju u poligone za egzibiciju njihove narcisoidnosti. Autorice stalno imaju neugodna iskustva na javnim predstavljanjima svojeg rada. Nipodaštava se naš intelekt, komplimentira se izgled na javnim tribinama, govori se o svemu osim o radu. Autorice se crvene i srame danima. Ali ostaju, strpljive, svjesne da je slušanje njihovih sranja neplaćeni ženski rad.

Ostajem i promatram ih kako divljaju. Gledam Barića i vidim mu u očima koliko

Sudjelujem, ali čuvam se jer me sukob uzinemiruje. To mi je važnije nego utuk na Petkovića; sačuvati sebe. Poput dule koja drži prostor ženi kako bi se lakše porodila, omogućujem Petkoviću da porodi genija u sebi. Udaram meko. Držim prostor seksistima za javno samozapaljenje

je prestrašen i svjestan da trabunja. Gledam Ferića koji je pao u drugi plan kao i njegova knjiga. Ostajem i nakon programa, kad mi se organizator festivala ispričava u ime svojeg veterana moderatora, koji bježi bez pozdrava. I to je, očekivano, jedina ispruka koju sam dobila. Objaviti javno očitovanje, izraziti stav i ograditi se od takvih suradnika ubuduće značilo bi javno priznati moralni poraz, od čega se javne institucije kod nas ograđuju već godinama. Lani se VELIMIRU VISKOVIĆU nije svđjela kritika njegove knjige u Jutarnjem listu pa je izvrijedao JADRANKU PINTARIĆ. Hrvatsko društvo pisaca (u tom je trenu njihov predsjednik Ferić) nije reagiralo na seksistički ispad svojeg potpredsjednika, već je odlučilo organizirati tribine na temu seksizma – polemizirati o seksizmu, praksi mržnje, ali ne i reagirati kako bi se ta praksa danas-sutra iskorijenila.

Suosjećanje je, čini se, mnogima nesavladiva praksa. Ali patrijarhat se ne ruši 'pušnjem kurca', kako je to Petković zaključio, već vježbom suosjećanja. ■

Živio 'Alan Ford'!

Pustolovine Alana Forda i Grupe TNT, posredovane prijevodom Nenada Brixyja, kod nas su se upisale u popularnu kulturu kudikamo dublje i šire nego u samoj Italiji. 'Bili ste senzibilniji i pažljiviji čitaoci od mojih sunarodnjaka', kaže njegov tvorac Max Bunker

VIEST da 'Alan Ford' uskoro prestaje izlaziti pojavila se i u našim medijima, ali nije odjeknula onako kako bismo to mogli očekivati. Podsjetimo: nakon što se 1969. pojavio u Italiji, kao djelo scenarista LUCIANA SECCHIJA, poznatijeg pod pseudonimom MAX BUNKER i crtača ROBERTA RAVIOLE, alias MAGNUSA, 'Alan Ford' je već sljedeće godine, u izdanju zagrebačkog Vjesnika, stigao i u Jugoslaviju. Pustolovine naslovnog antijunaka i derutne obavještajne skupine u čijem se sastavu slučajno zatekao, Grupe TNT, posredovane i (pre)obljkovane nezaboravnim prijevodom NENADA BRIXYJA, kod nas su se upisale u popularnu i masovnu kulturu kudikamo dublje i šire nego u samoj Italiji.

Razlog relativno mlađih reakcija domaćih medija na prestanak izlaženja serijala zacijelo možemo tražiti i u činjenici da se na našim prostorima 'Alan Ford' uglavnom percipira kao institucija (zajedničke, bolje) prošlosti. Činjenica da je Grupa TNT, zahvaljujući magiji stripovskoga kliznoga vremena, operativna i u trećoj dekadi 21. stoljeća, zasigurno bi zapanjila neke čitateljice i čitatelje koji je se sjećaju od otprije nekoliko decenija. Međutim, dok je Magnus još 1975. napustio rad na serijalu (preminut će 1996.), Bunker je, kako su godine i decenije odmicali, u suradnji s različitim crtačima i dalje pisao nove priče. Brixy je preminuo 1984., ali je serijal nastavio izlaziti i kod nas; premda reprinti i ponovljena izdanja klasičnih priča danas imaju primat, nove epizode i dalje se prevode i objavljaju i na našim jezicima (zadnjih godina najredovnije u nakladi novosadske grupacije Svet/Color Press).

Međutim, 84-godišnji Max Bunker nedavno je najavio da će broj 660, koji bi u Italiji trebao izići sredinom sljedeće godine, donijeti posljednju epizodu 'Alanu Fordu'. Tim povodom pokušali smo doznati kako sam kultni autor gleda na kraj serijala, ali i doznati nešto više o njegovoj osobnoj povijesti s 'Alanom

Grupa TNT odlazi u povijest?

Fordom'. To se nije pokazalo lakim zadatkom. Na naša pitanja, dostavljana e-poštom preko njegove izdavačke kuće 1000 Volte Meglio, Bunker je odgovorio ažurno, u skromnometu tonu, uz zahvale što smo ga se sjetili; međutim, njegovi su odgovori također kratki, eliptični i nerijetko enigmatični. Na pitanje o završetku 'Alana Forda' on odgovara: 'Pričekajmo da vidimo što će biti'. Znači li to da serijalu možda i neće doći kraj? Zauzvrat, Bunker ne skriva da radi na novom protagonistu, odnosno protagonistkinji. U planu je da Petra, kako će se zvati, sa završetkom 'Alana Forda' preuzme štafetu od Grupe TNT. Je li riječ o nekoj vrsti Alanova ženskog pandana? Hoće li novi serijal možda dijeliti iste kronotope (*continuity*) s prethodnim? Bunker ne želi otkriti ništa više od najosnovnijeg: 'Toliko sam zasad otkrio i talijanskom čitateljstvu', obrazlaže on.

'Alan Ford' je, inače, nastao na razmeđu epoha – u doba kad su optimizam i vjera u

napredak koji su obilježili šezdesete godine koprili, a Italija se nalazila na pragu razdoblja nestabilnosti i sveobuhvatne društvene krize poznatoga kao olovne godine, koje će potrajati sve do početka osamdesetih. Magnus i Bunker odabrali su da svoj novi serijal smjesti u New York: postupak u skladu s konvencijama talijanskoga komercijalnog stripa, koji svoje junake i priče gotovo uvijek izmješta iz Italije ali, prema Bunkeru, motiviran i pragmatičnim razlozima. 'U ondašnjoj Italiji nije bilo preporučljivo koristiti eksplicitno talijanske lokacije i situacije', pojašnjava.

Opak, teško je zamisliti da netko već u prvim epizodama nije prepoznao satiru talijanskog društva – od neprevladanog naslijeda Drugoga svjetskog rata, preko klasnih nedjeljnosti, do razočaranja šezdesetsomaške generacije. Unatoč tome, ili možda baš zbog toga, 'Alan Ford' kod kuće nije postao bestseller, ili to barem nije postao odmah. Naime, tek će s brojem 26, i prvim pojavljuvanjem Superherika, zanimanje za serijal skočiti – premda nikad do razmjera koje je dosegao u jednoj susjednoj državi.

Zauzvrat, o fenomenu popularnosti 'Alana Forda' u jugosocijalizmu doslovce su napisane knjige. 'Cvjećarnica u Kući cveća' LAZARA ĐAMIĆA nastoji ga (uz dosta suspektnih mistifikacija) protumačiti kroz antropološku prizmu, a 'Halo, Bing' IVANA SRŠENA i ANTONIJE RADIĆ odgovore traži u opsežnoj diskusiji sa samim Bunkerom. U potonjoj knjizi-intervjuu Bunker spominje pisma koja je razmjenjivao s Nenadom Briixjem, kao i činjenicu da mu je izdavač povremeno prenosi reakcije jugoslavenske publike na serijal. Znači li to da je već tih godina bio svjestan zvjezdanih statusa svog djela kod

Slavena? Apsolutno, kaže. 'Bili ste senzibilniji i pažljiviji čitaoci od mojih sunarodnjaka' – i zato je 'Alan Ford' najprije eksplodirao s ove strane Trsta.

Koliki je izazov predstavljalo osmišljavanje novih priča iz mjeseca u mjesec, kroz sve ove decenije? Čini se da to pitanje zbrunuje tvorca 'Alana Forda'. 'Zašto izazov?' uzvraca on. 'Naprosto, pišem i stvaram s lakoćom'. U razgovoru za YouTube kanal Comics All Day (CAD) on će pak ustvrditi: 'Jednom kad udem u priču, veoma glatko izmišljam'. No postoje li epizode, priče ili faze do kojih osobito drži? Zaciјelo i među likovima ima svoje favorite? Bunker tvrdi da nikad ne bi mogao sačiniti nikakav best of. Napisao je, kako kaže, beskrajno mnogo priča, te bi takvo što bilo besmisleno.

Međutim, ni nakon 'beskrajno mnogo' epizoda 'Alana Forda', Max Bunker nije čovjek jednoga stripa. On stoji i iza serijala kao što su 'Dijabolik', 'Satanik' i 'Maxmagnus', također prevođenih i rado čitanih na našim prostorima. Značajan je i kao izdavač i urednik: primjerice, sedamdesetih godina uređivao je časopis 'Eureka', na čijim su se stranicama pojavile neke od prvih tabli mange na europskim jezicima (reakcije su, prisjeća se, bile mlake). Ipak, oko mjesta koje 'Alan Ford' uzima u njegovom cijelokupnom stripovskom radu i karijeri Bunker danas nema dileme: riječ je o 'vrhuncu'.

Bunkerov život, dakako, nije sudbinski vezan samo za stripove u čijem je nastanku i razvoju sudjelovao, nego i za one koje je otkrivao kao čitatelj. 'Rođen sam kad i američki stripovi, 'Fantom' i 'Mandrak', govori. 'Kasnije je došao Marvel, koji je sa smrću mog prijatelja STANA LEEJA ipak nešto izgubio'. Pa ipak, 'Spider-Man' i dan-danas ostaje, kaže, njegov favorit. Nismo mogli a da Bunkera ne pitamo kako on, kao autor, izdavač i urednik, ali i kao čitatelj, gleda na današnji stripovski pejzaž u Italiji. Koliko se situacija promjenila u odnosu na onu šezdesetih, sedamdesetih ili osamdesetih godina prošlog stoljeća? 'Iskršla je masa problema', odgovara on. Najprije Covid-19, a onda i klimatske promjene i nepogode koje opisuje kao 'pobunu prirode', promijenile su životne, a time i čitateljske navike. Pa ipak, stječemo dojam da tvorac 'Alana Forda' i aktualnoj eri stripovske umjetnosti pristupa kao istinski uživalac, bez fatalizma i lamentacija.

Budu li se u predstojećem razdoblju nove epizode pojavljivale u našim krajevima u ritmu od po jedne mjesečno – što nije izvjesno – imamo još sedam godina do kraja serijala. Na pitanje što bi poručio (eks)jugoslavenskom čitateljstvu, Bunker je opet enigmatičan: 'Imajte povjerenja i nadajte se da sam ispričao potpun vic'. Ali odmah potom slijedi šlagvort: 'ŽIVIO 'ALAN FORD'!!!' Tu lozinku već bolje razumijemo. ■

Max Bunker (Foto: Screenshot/Roxybar.tv)

Vjeran Zuppa, Split,
26. siječnja 1940. – Zagreb,
10. listopada 2023. (Foto:
Boris Ščitar/PIXSELL)

koji osvaja naširoko. Naslijedio je to od svoje ‘smišne obitelji’, majke LIPE koja je napustila glumačku karijeru kad je rodila sina jedinca i pape TOMISLAVA, profesora engleskog i talijanskog jezika, ali i autora stihova mnogih, svima znanih pjesama (‘Romanca’, ‘Moj galeb’, ‘Četiri staduna’...) za koje većina misli dok sluša OLIVERA da su – narodna dalmatinska predaja. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (kamo se obitelj doselila 1948. godine) diplomirao je i doktorirao. Po zvanju dramatolog, po pozivu blistavi erudit, još od ranih studentskih dana aktivirao se u novinarstvu, postavši s tek napunjenih 20 godina urednik kulturne rubrike Studentskog lista, a potom i časopisa Razlog da bi uskoro, u središtu zagrebačke (sub)kulture postao upravitelj Galerije Studentskog centra, pa dramaturg i upravitelj Teatra & TD (1966.). Taj do danas legendarni mandat u kojem je ostao 11 godina preživjevši mnoge pokušaje cenzure, zabrana i kontrole, a koji je po umjetničkoj misiji jedinstven u cijeloj povijesti našeg kazališta s pravom nazivamo jednostavno – Zuppin & TD. Nakon odlaska iz & TD-a odlazi u rodni Split voditi dramski programa Splitskog ljeta, a uskoro preuzima i funkciju dramaturga splitskoga HNK. Kao dramaturg na predstavama, Zuppa će raditi i dalje, na preko stotinu projekata u karijeri, od studentskih do nacionalnih.

Svestran i pun vulkanske mediteranske energije i ambicije da preokrene svijet kakav je poznavao, na samom početku osamdesetih počinje predavati na Akademiji dramske umjetnosti, na Odsjeku dramaturgije, gdje ostaje cijeli svoj radni vijek i gdje je 2011. proglašen profesorom emeritusom. Druži se s IONESCOM u Dubrovniku, u Zagreb dovodi KUNDERU, a upravljanje nastavlja kao umjetnički ravnatelj Zagrebačkog kazališta mladih, ucrtavši ga nakon izgradnje zgrade u vrijeme Univerzijade na europsku mapu nove kazališne stvarnosti. Isto se nadahnuo baca i na izdavaštvo: uređuje biblioteke časopisa Razlog, Zora, Teka, Niz... U GZH-u je glavni urednik, a s ALBERTOM GOLDSTEINOM i NIKŠOM ŽUPOM utemeljuje danas kulturnu izdavačku kuću Izdanja AntiBarbarus. Uopće je mnogo toga u vezi s njim ubrzo postalo kultno. I zauvijek ostalo. Potpisuje antologije, zbirke i zbornike poezije i proze, objavljuje studije (najznačajnije su ‘Uvod u fenomenologiju suvremenog hrvatskog glumišta, ili: štap i šešir’ o teorijskom radu i utjecaju BRANKA GAVELLE, ‘Uvod u dramatologiju’ i ‘Teatar kao gost’), književne kritike, eseje, teorijske i znanstvene radove, pjesmotvore... Potom čudesnu poemu ‘Priatelj Silvestar’ i dramski predložak za koreodramu ‘Floria Tosca, Prolog i Epilog’. Mnoga se tiskaju u više izdanja i prevode na više svjetskih i slavenskih jezika. Prevodi i sam, s francuskog i talijanskog filozofiju, poeziju i dramu: Ionesca, BECKETTA, APOLLINAIREA, MALLARMEA, BRETONA, MILOSZA, FOUCaulta, DERRIDA...

Devedesetih se promeće u jedan od vođećih glasova otpora i razuma. Govori po tribinama i forumima, osniva Centar za dramsku umjetnost, Imaginarnu akademiju u Grožnjanu, institut Otvoreno društvo... redovito daje intervjuje iz kojih nastaje knjiga ‘Ispruženi jezik’, svojevrsna kronika pada hrvatskog društva u kandže nacionalizma i antiintelektualizma. Vrhunski je to i dokument vremena sastavljen od razgovora s VIKTOROM IVANIČEM, ‘uglavnom o politici’, a s drugim vodećim hrvatskim novinarima kao što su BORIS RAŠETA, HENI ERCEG, MIJENKO JERGOVIĆ, IGOR LASIĆ, IVICA ĐIKIĆ i drugi, o ‘životu u demokratiji’.

S dolaskom lijeve koalicije na vlast, objavljuje ‘Bilježnicu’, naš prvi strateški

dokument o kulturnoj politici. Iste godine International Biographical Centre iz Cambridgea uvrštava ga u 2000 najznačajnijih intelektualaca XX. stoljeća. Ministar kulture po punoj širini i dubini svog intelektualnog i umjetničkog bića, nažalost to nikada nije postao, a podržavao je od svih tek jednoga: ANTUNA VUJIĆA. Nije imao dobrih riječi za naše političare, bilo za lijeve kojih se često studio, bilo za desne koje je prezirao. Potonje ponajviše zbog antiintelektualizma, primativne nezasitnosti i korupcijskih hobotnica koje su uspostavili i – etatizirali. Klasična je odavno njegova rečenica (a svaku je, čak i uobičajeno, privatnom ili usputnom razgovoru izgovarao kao da je modelirana najpreciznijim alatkama prosvjetiteljskog uma i duha): SANADER laže na svih pet jezika!

Iako je HDZ bio na vrhu svih njegovih ubojitih verbalnih kopalja (KARAMARKO je od Hrvatske demokratske zajednice uspješno napravio Hrvatsku obavještajnu zajednicu, a njegov osnovni politički tonalitet je fonetika straha), nije študio ni ‘svoj’ SDP, koji je napustio još 1993. jer su se odbili mijenjati, ali je s mnogima od njih, uključivo IVICU RAČANA, ostao u dobrim odnosima. (Da moram sutra izaći na izbore, ja bih vjerojatno glasao za SDP, ali vjerujte da zbilja ne znam zašto bih im dao glas...) Sa ZORANOM MILANOVIĆEM je pak imao težak odnos, oprostio mu je na čudenje nas mnogih rečenicu koju je ovaj izrekao u jednom radijskom intervjuu upitavši svisoka novinara ŽELJKA MATIĆA: ‘A tko je uopće taj Zuppa?’ No, uskoro mu je Zuppa vratio u svom stilu: ‘Zamjeram mu što pokušava biti duhovit, a to po prirodi nije. Njegova odrješitost često nema pravoga sidra. Osoba je bez političke imaginacije.’

Sukladno SARTREOVOM i svom credu da je intelektualac (o kojem je sazdao svoje posljednje djelo, ‘Intelektualac’, Durieux, 2022.) onaj koji se miješa u sve, a najviše u ono što ga se ne tiče, Zuppa je do samoga kraja pratio sve – od kulturnih novina do dnevopolitičkih događaja. Posljednji put srelj smo se proljetos, u HNK-u, na oproštaju od JAGODE BUIĆ, također rodom Splićanke. A upravo u splitske teme miješao se najradije, bio na njih posebno osjetljiv, po običaju gorko precizan: ‘Križ na Marjanu i spomenik TUĐMANU pitanja su u domeni jednoga grada koji je gotovo sasvim sakrio svoje lice, a sasvim razotkrio svoje naličje. Na svoju lokalpatriotsku sreću, ja ču o licu Splita uvik imati puno bolje mišljenje nego o naličju koje već dugo vremena nad Splitom vlada.’

Ne smiju se pri opisivanju Vjeranova stila i načina kontinuiranog propitkivanja zaboraviti ni njegove izjave o onodobnim demonstracijama protiv upotrebe čiriličnog pisma u Vukovaru: ‘Pitanje čirilice je civilizacijsko pitanje. Za mene kao slavista čirilica ne može biti političko pitanje, mada u potpunosti razumijem emocije Vukovaraca koji su obranili Hrvatsku, bili okupirani, izgubili najmilije... Međutim, to da se zbog čirilice mijenja Ustav i da se odrekнемo znanja koja su nam i te kako korisna u svijetu slavenstva, naprsto mi je nepojmljivo. Umjesto da pobjednici budu milostivi, u prvome redu prema sebi, imamo na djelu segregaciju koja je nepodnošljiva u smislu normalnog života’ (iz razgovora s DAVOROM KRILOM, 2013.).

U katalog jedne davne izložbe zapisao je: ‘Gulliver je ogledni junak našeg doba: taj koji ni u jednom od svjetova nije u pravoj mjeri, a niti je u točnoj proporciji.’

Takov je upravo bio on, pravi div. Vjeran Zuppa, naš najveći egzistencijalist, naš Sartre i naš CAMUS u jednoj osobi, uvijek izvan zadane mjere i proporcije, posve drugačiji od svega što nam je ostavila naša – mjerena njezinim metrom i kalupom – i ne tako raskošna intelektualno-umjetnička prošlost. ■

To je taj Zuppa

U katalog jedne davne izložbe zapisao je: ‘Gulliver je ogledni junak našeg doba: taj koji ni u jednom od svjetova nije u pravoj mjeri, a niti je u točnoj proporciji.’ Takav je upravo bio on, pravi div. Vjeran Zuppa, naš Sartre i naš Camus u jednoj osobi, uvijek izvan zadane mjere i proporcije

GORE na nebnu, raj je jedna velika biblioteka, zapisao je u knjizi ‘Plamen voštanice’ veliki mudrac 20. stoljeća GASTON BACHELARD, u nas objavljenoj davnih osamdesetih u prijevodu VJERANA ZUPPE. Od rođenja ‘šopan’ knjigama koje je cijeli život strastveno kolekcionirao, Zuppa

se osjećao ‘najugodnije i najsigurnije’ u tom, kako je govorio ‘edenskom vrtu’, koji je brojao na tisuće dragocjenosti. Uz urodenu ingenioznost, imao je Zuppa neutaživ poriv da neprestano čita i piše, objavljuje, uređuje, osniva, pokreće, vodi, komentira, analizira, propitkuje. I da sve to uokviri profinjenim humorom i onim zanimi spliškim inatom

Eduardo De Filippo: *Subota, nedjelja i ponedjeljak* (r: Paolo Magelli)

(Kerempuh)

Glumačka postava u komadu
živi i uživa (Foto: Kerempuh)

PIŠE An. Fazekaš

Nedjelja u Napulju

Zarazan komad koji se odvija u okvirima jedne obitelji, jednog ručka i tri dana

Na izlazu iz kazališta Kerempuh, u prolazu prema Ilici, privremeno je nastala neprohodna gužva. Gledatelji netom izašli s predstave 'Subota, nedjelja i ponedjeljak' spontano su se zaustavljali pred plakatima, fotografijama i rasporedom izvedbi, i brujali od elektriciteta, posve budni nakon kontinuirane dvosatne izvedbe. Kerempuhova je prva ovosezonska premijera talijanska komedija EDUARDA DE FILIPPA u režiji PAOLA MAGELLIJA; talijanska ne samo nacionalnom slučajnošću autorske biografije, nego stabilno i samosvjesno uronjena u kulturu i karakter svoje napolitanske inspiracije, koja je sretnu sinergiju našla sa zagrebačkim ansamblom satiričkog kazališta.

Premisa je jednostavna; proširena obitelj Priore spremila se za još jedan nedjeljni ručak oko legendarnog ragua donne Rose, ali neizrečena tenzija između majke obitelji i njezina supruga spremila se eksplodirati. Zašto skreće pogled sa svoga muža; što znači pažnja bučnog knjigovode; zašto don Pepino nije ni taknuo svoj tanjur...? Elementi su zapleta svakodnevni i gotovo do klijeja prepoznatljivi: tektonski iznutra, bezazleni izvana. Drama se grana dalje oko osnovnog konflikta, zadržavajući se u okvirima jedne obitelji, jednog ručka i nepuna tri dana. Inscenacija je klasična, originalni tekst u prijevodu BRANKE RAKIĆ sačuvan, prijenos u inscenaciju Magellija u suradnji sa ŽELJKOM UDOVIČIĆ PLEŠTINA direkta i bešavan. Jest da se dramaturški ritam, osobito u središnjem dijelu predstave, mogao ispolirati do bolje odmjerene metaboličkog izvedbenog procesa, ali kako početak postavlja dobro raspoloženje, a završetak ostavlja u još boljem, trenuci zamora ne ostavljaju duboke rezove u cijelokupnom dojmu.

Scena je građena u nekoliko jednostavnih, dinamičnih i efektnih elemenata sa scenografskim potpisom MILJENKA SEKULIĆA, oblikujući površinu na kojoj se razigrava kostimografija MARITE ČOPO, i povremeni intermediji intermezzo videokolaža IVANA

MARUŠIĆA KLIFA sljubljen s glazbom IVANKE MAZURKIJEVIĆ I DAMIRA MARTINOVICIĆ zvanog Mrle. Glumačka postava u komadu živi i uživa, gomila teksta teče organski (iako u općem entuzijazmu na trenutke neljudski brzim izgovorom), sve uloge nastanjene su s pažnjom i posvećeno. LINDA BEGONJA I DRAŽEN ČUČEK u glavnim ulogama sjaje i dijele snažnu lijepu kemiju, dok oko njih sretno orbitiraju odlične, manje ili više zastupljene, izvedbe JOSIPE ANKOVIĆ (nedavno pristigle, ali posve uklopljene u ansambl), VILIMA MATULE, ANITE MATIĆ DELIĆ, ANE MARAS HARMANDER i drugih. Sve je nekako dobro; nepretenciozno, kompaktno, jednostavno, zabavno.

Možda je (osobito u kritičkoj refleksiji) suviše lako zaboraviti ili podcijeniti važnost zabave u kazališnom događaju, kao i značaj svake prigode da se oda počast hektičnoj svakodnevničkoj zajednici ljudi koji se međusobno naprosto vole i podržavaju. A to dakako ne isključuje da će(mo) ponekad jedni drugima pakostiti samo kako bi(smo) se kasnije mogli utoliko temeljiti pomiriti. U ovom kazališnom slučaju ništa nije na udaru, nema gorke note satire, nema političke investicije ili ideološke nagnutosti; komedija napisana 1959. godine funkcioniра nepromijenjena ili gotovo nepromijenjena, mimo vremena. Na pozornici je ljubav, ljubomora, sitničavost, arogancija, agresija, tvrdoglavost, riječju ljudskost u punini svoga antispektakla. Kao publika sretno dočekujemo sretan kraj uz primjesu nježne melankolije koja dolazi sa svješću da vrijeme prolazi, strasti blijede, rutina nagriza, što neće reći da čemo poraz priznati prije vremena. Inat je u genskom kodu Priore, i na najbolji je mogući način zarazan.

U povijesnom trenutku u kojem je kontraprotivnost refleks, lakoća umjetničkog iskustva i kazalište kao prostor dijeljenog smijeha i kolektivnog otpuštanja dobivaju na svježem značaju. Laki užici ono su od čega je sastavljen život, ako imamo sreće, i vrijedno je kad nas povremeni umjetnički događaj na to podsjeti. ■

Peter von Kant (r: François Ozon)

(2022.)

PIŠE Damir Radić

Isabelle Adjani
i Denis Menochet i kao
Sidonie i Peter

Ozon bez kisika

Prilagodba slavnog Fassbinderovog ostvarenja koja ne funkcioniра ni na komedijskoj ni na dramskoj razini

RAZVIKANI 'prvak' francuske kinematografije FRANÇOIS OZON možda jedini doista vrijedan uradak svog količinskih obimnog, no kvalitetom mediokritetskog opusa snimio je prema filmskom predlošku slavnog ERNSTA LUBITSCHA. Taj je uradak, nazvan 'Frantz', nadopunio motivima HITCHCOCKOVE 'Vrtoglavice' i vlastitom imaginacijom, i te 2016. potpisnik ovih redaka ponadao se da bi ga Ozon u svojoj daljnjoj karijeri mogao demantirati u uvjerenju da je sineastov visoki status tek posljedica silne želje francuskih kritičara da izmisle nepostojeće suvremene velike nacionalne autore, nužne za održavanje nekadašnjeg svjetskog prestiža njihove kinematografije. No filmovi koji su uslijedili samo su potvrdili Ozonovu osrednjost, dok je predzadnji od njih, 'Peter von Kant', odnedavno na našem kinoreperatuру, otišao i niže od toga. Sklon hvatati se predložaka autora neizmjerno darovitijih od njega samog, Ozon je drugi put u karijeri posegnuo za djelom RAINERA WERNERA FASSBINDERA. Prvi put učinio je to 2000. adaptacijom Fassbinderove drame 'Kapi na gorućem kamenju', što mu je donijelo bitan međunarodni iskorak (glavna konkurenca festivala u Berlinu i LGBT nagrada Teddy), a nova adaptacija njemačkog genija, ovog puta jednog od ikoničkih filmova njegova ranog razdoblja, 'Gorkih suza Petre von Kant', vratiли su ga na istu pozornicu (glavni program Berlinala, nominacija za Teddyja), ali donijela mu je manje entuzijastičnu recepciju, iako, s obzirom na (ne)kvalitetu filma, i dalje suviše blagonaklonu. 'Peter von Kant' prilagodba je dakle slavnog ostvarenja iz 1972. koje je Fassbinder snimio prema vlastitoj drami, ne pomišljajući da 'otvara' kazališni komad. Radnja originala je kazališno podijeljena na pet činova i u potpunosti smještena u jednu jedinu prostoriju (spavaća soba naslovne junakinje), scenografski i psihološki namjerno artifici-

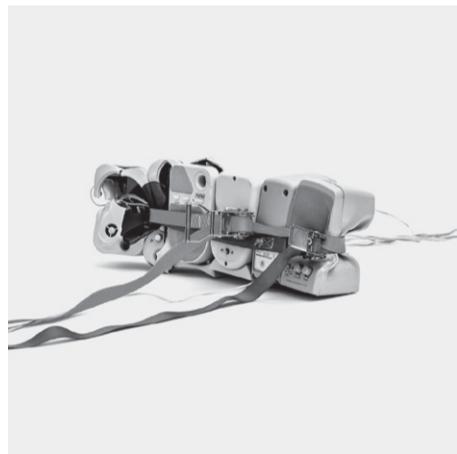
jelna, a tematizira sadomazohizam i odnose moći na erotskoj, obiteljskoj i poslovnoj razini. Svi likovi ženskog su spola, a šuškalo se da Fassbinder zapravo problematizira vlastitu situaciju, prije svega turbulentni odnos s tadašnjim ljubavnikom i budućim glumcem svojih filmova EL HEDIJEM BEN SALEMON. Ozon je u vlastitoj verziji, koja sadrži i eksterijere, pošao upravo od toga, predvidivo pretvorivši modnu dizajnericu Petru u filmskog režisera Petera, njezinu mladu ljubavnicu u mladog ljubavnika (poput ben Salema sjevernofačkih korijena, samo što je u stvarnosti ben Salem bio punih deset godina stariji od Fassbindera), a pokornu bezglasnu tajnicu u tajnika. Ostala tri lika – majku, kćer i najbolju prijateljicu, ostavio je u ženskom spolu/rodu, možda zato da bi dao priliku feminističkoj kritici da protagonista interpretira kao mizoginog seksista. No daleko je važnija promjena tona. Dok je Fassbinderov rad, bez obzira na campovsku intonaciju i pripadajuću ironiju, iznimno intrigantna psihološka i socijalna studija, Ozonov je lakrdija u formi sinteze frivolne komedije i drame, u kojoj od psihosocijalne intrigantnosti nema ni traga, a naslovni je lik (igra ga DENIS MENOCHÉT) pretvoren u fizički neuglednu i plačljivu karikaturu (Petra von Kant u izvedbi MARGIT CASTERNSEN bila je glamurozna i atraktivna žena, a sam Fassbinder, na kojeg se Ozon nedvojbeno referira, karizmatična pojava usprkos stanovitoj neprivlačnosti). Film ne funkcioniра ni na komedijskoj ni na dramskoj razini, dok je redateljski banalan i dosadan, posebno u usporedbi s fluidnom Fassbinderovom izvedbom punom dugih kadrova s vožnjama kamere i panoramiranjem te maestralnim korištenjem odraza u zrcalu (za potonjim je Ozon u više navrata blijedo posegnuo). Uglavnom, 'Peter von Kant' porazno je djelo kreativno impotentnog autora koji kao da se želio narugati jednom od najvećih svjetskih filmaša druge polovice 20. stoljeća. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Oneohtrix Point
Never: Again

(Warp)

DANIEL LOPATIN trenutačno je vjerojatno najpoznatiji kao kompozitor za hvaljene filmove braće SAFDIE 'Good Time' i 'Uncut Gems' te kao istaknuti suradnik The Weeknda na albumima 'After Hours' i 'Dawn FM'. Kao Oneohtrix Point Never Lopatin već petnaestak godina neumorno stvara eksperimentalnu retrofuturističku elektroniku čija se obilježja mijenjanju od albuma do albuma, a zajedničko im je poigravanje pojmovima vremena i sjećanja. Unutar sat vremena trajanja 'Again', njegovog možda najambicijnog

ciozničnog albuma dosad, sudaraju se cijeli inače potpuno odvojeni muzički svjetovi. Barokni prog sintesajzeri snolikom se logikom izmjenjuju s komornim gudačkim aranžmanom, alter rock gitarama, glitch aranžmanom na tragu IDM-a ranih multih i desetica drugih utjecaja. Zahvaljujući izrazito evokativnim melodijama koje simboliziraju naivnu, optimističnu snagu adolescencije 'Again' istodobno funkcioniра kao afirmacija, ali i dekonstrukcija osobne i kolektivne nostalгије. Samouvjerenje, triumfalne melodije pritom simboliziraju mladenački potencijal, a digitalne intervencije destabilizirajući osjećaj vremena i prostora predstavljaju ne samo realnost koja se neizbjegno nade na putu tog potencijala, nego i nepouzdano ljudskog sjećanja kao zadanog kroničara nečijeg postojanja. 'Again' je u tom smislu nešto poput slučajno pronađenog tinejdžerskog dnevnika koji je vrijeme nagrizlo, a digitalna obrada dodatno distorzirala i pretvorila u još nepouzdanije svjedoka od pamćenja.

James Blake:
Playing Robots
Into Heaven

(Republic)

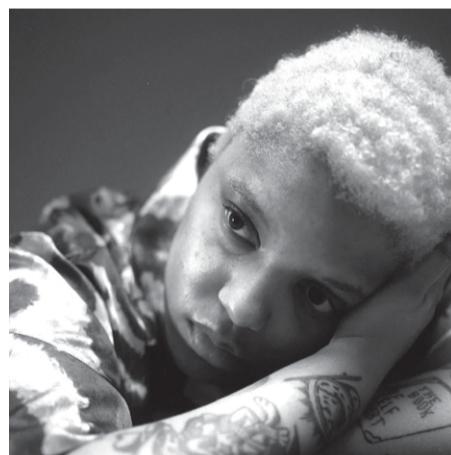
POIGRAVANJE s osjećajem vremena i teksturom glazbe i glasa izraženo je i na šestom albumu britanskog kantautora i producenta JAMESA BLAKEA. Riječ je o svojevrsnom povratku korijenima, a u njegovom slučaju to je fragmentirana klupska glazba s naglašenim emotivnim nabojem. Prije nego što je otisao u konvencionalnije vode pop kantautorstva, Blake je uglav-

nom stvarao 'plesno-neplesne' komade elektronske glazbe sačinjene od komadića garagea, housea i post dubstera. 'Playing Robots Into Heaven' obilno se oslanja na tretiranje vlastitog glasa kao materijala za sempliranje, što je jedan od zaštitnih znakova njegove rane faze. Kasnije se Blake istaknuo kao solidan, premda pomalo sramežljiv pjevač, no pjesme poput 'Asking To Break' ili 'Tell Me' demonstriraju korištenje vlastitog glasa kao sempla, miješanje s drugim zvukovima i tretman bliži ritmičkoj ili instrumentalnoj teksturi nego središnjoj točki pjesme. Paradoksalno je stoga da 'Playing Robots Into Heaven', koristeći obilje tehnika digitalne manipulacije, kao i počesto vrlo oštре tonove sintesajzera, zvuči ranjivije i emocionalno otvoreni nego dobar dio materijala koji tretira glas standardnije i primarnije. Vodeći dijalog s bestjelesnom, izmještenom verzijom sebe, Blake kao da se pretvara u kiborg kantautora, čije su emocije paradoksalno pojačane, a ne skrivene nizovima jedinica i nula.

Lorraine James:
Gentle Confrontation

(Hyperdub)

SVOJEVRSNU verziju kiborg kantautora predstavlja i mlada glazbenica LORAINA JAMES na svom petom albumu u jednakom toliko godina. James svoj glas doduše ostavlja manje-više netaknutim, svedenim na šapat tek potpomognut povremenom digitalnom manipulacijom. Glavnu ulogu preuzima programiranje ritma, očigledno nadahnuto hektičnom tradicijom proizaš-

lom iz drum 'n' bassa. Njeni bubnjevi počesto napuštaju primarnu ritmičnu ulogu i postaju nositelj atmosfere i teksture pretpostavljen ambijentalnim tretmanima sintesajzera, orgulja i klavira od kojih se većinski sastoji zvučna slika. Začudna kombinacija suzdržanog vokala, suspregnute instrumentalizacije i agresivnog kaotičnog ritma čuva album od teritorija pozadinske glazbe ilustrirajući unutarnji nemir prisutan u tekstovima bolje nego što to čine glas ili same riječi. Koristeći taj kontrapunkt sediranosti i anksioznosti, James je naišla na sjajnu zvučkovnu metaforu suvremenog doba – brojni digitalni podražaji kojima smo svakodnevno izloženi istodobno nas uljuljkuju u atemporalnu monotoniju, ali nam također pretvaraju umove u uvijek nemirno, neprekinuto crpljiste serotonina.

■ Karlo Rafaneli

Koordinatorica programa u Lori
i voditeljica SmoqueANA AJDUKOVIĆ i ANTONIJA
STOJANOVIĆ Opet se borimo
za ranije stečena pravaAna Ajduković (Foto:
Tanja Kanazir)

Koja je tema 7. izdanja Smoque – Festivala queer i feminističke kulture? Kako ove godine ulazite u borbu za vedrije i uključivije društvo?

Smoqua je od 2017. mjesto susreta, dijaloga, umrežavanja i borbe za ljudska prava. Ovogodišnjom temom 'Zauzimanje prostora' Lori u suradnji s udrugom Pariter u središte postavljamo pitanje sigurnosti i otvaramo put promišljanju o društvenom ugnjetavanju kroz razne sadržaje. To je prvi korak u stvaranju sigurnijeg i uključivijeg društva. Iskustva LGBTIQ+ osoba i žena svjedoče o raznim oblicima socijalne isključenosti, nevidljivosti i/ili nejednakosti. U tom je smislu Smoque festival za sve zainteresirane osobe koje žele razmjenjivati iskustva, rastvarati patrijarhalne obrascе i pružiti podršku za stvaranje pravednijeg društva.

Antonija Stojanović (Foto:
Tanja Kanazir)

Flamingo. Drag kraljice COLINDA EVANGELISTA i JOVANKA B. TITUTKA i plesačice HELENA OSTOJIĆ i INDI CECIĆ TURČINOV rasplamsat će riječku scenu nakon nastupa diljem Balkana i šire.

Što će sve moći vidjeti i čuti zainteresirana publike ovogodišnje Smoque?

Smoqua ove godine ugošćuje više od 30 aktivista, aktivistkinja, umjetnika i umjetnica iz raznih zemalja i donosi više od 20 besplatnih događaja: performanse, razgovore, radionice, filmove, izložbe, javne akcije i drugo. U četvrtak, 12. listopada, Smoque 'zauzima' Kružnu ulicu uz akciju mladih Ljubljana Pridea i Lori Zagrljaji za sve, Stand out na kojem će svatko moći izraditi suvenir sa Smoque i otvorenje festivala uz ritam otpora bubnjeva i javno iščitavanje prostora koje naša publika želi 'zauzeti'. Dan kasnije, 13. listopada, imat ćemo na Kontu 'Iza ugla', eksperimentalno-dokumentarni performans Kolektiva Igralke o svakodnevnom nasilju koje žensko tijelo doživljava na ulicama Rijeke. Navečer je u Art-kinu projekcija dokumentarca 'Feminism WTF' KATHARINE MÜCKSTEIN. Film je podigao dosta prašine (i obrva), dobio nekoliko nagrada i zasad je treći najgledaniji film u Austriji ove godine. U subotu, 14. listopada, Queer-UP! Party u Pogon kulture dovodi kolektive Zvjerinjak, Ustanova i House of

Koliko se zajednica osnažila otkako djelujete? Vidite li i neke društvene pomaže?

Stanje je bolje, naročito u većim gradovima i među mlađim generacijama, podrška javnosti je veća. No važno je reći da su homofobija i transfobija ranije dolazile uglavnom iz nepoznavanja, a kroz otvaranje dijalogova, informiranje i senzibiliziranje, svijest se polako mijenjala. Sada već godinama svjedočimo kako klerikalni i ultrakonzervativni pokreti promišljeno i organizirano šire homofobiju i transfobiju za postizanje svojih agendih: ukidanje i ograničavanje prava žena i LGBTIQ+ osoba, bez prostora za dijalog. To doprinosi povećanju nasilja i nejednakosti u društvu pa se, umjesto da kao društvo napredujemo, moramo boriti za ranije stečena prava. LGBTIQ osobe u Hrvatskoj suočavaju se s diskriminacijom i nasiljem u svim područjima života. Nemamo još uvijek jednak tretman i prava, iako imamo iste obveze prema državi. Nažalost, (pre)malo je i povjerenja u institucije, odnosno da će se nešto promijeniti prijavom kršenja prava.

■ Ana Grbac

KVADRAT

Glasoviti norveški pisac JON FOSSE dobitnik je ovogodišnje Nobelove nagrade za književnost. U službenom pojasnjenju stoji da mu je dodijeljena 'zbog njegovih inovativnih dramskih i proznih tekstova koji daju glas neizrecivom'. Fosse se pak osjeća najbliži pjesništvu: 'Kada sve ogolite, osjećam se kao neka vrsta pjesnika', izjavio je u jednom intervjuu.

■ L. P.

Jon Fosse – pisac koji daje glas neizrecivom (Foto: NTB/REUTERS)

Ono što ostaje

U Zagrebu više ne postoji redovita distribucija neholivudskog filma, a krivca ne možemo tražiti u nekoliko preostalih kina, nego u tome što odgovorni ne prepoznaju urgentnost situacije

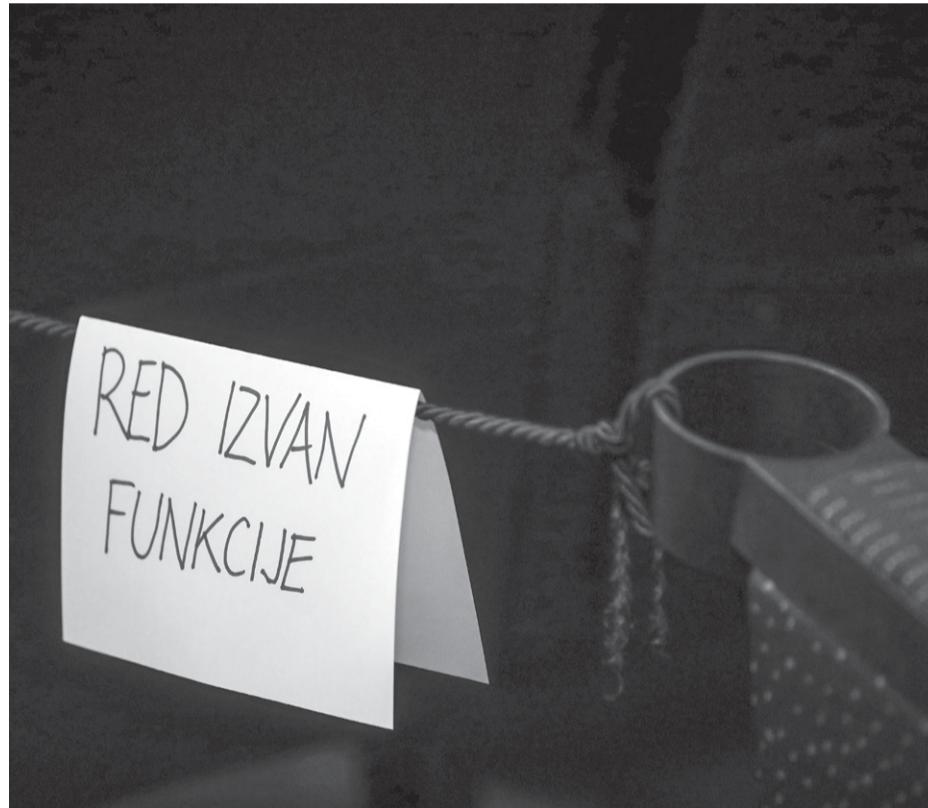
UNATOČ najavama, iako bez konkretnih datuma, prošlo je zatvaranje kina Tuškanac zbog obnove snažno je odjeknulo u javnosti. Reakcije ne čude jer se kinoprikazivački prostor u Zagrebu godinama sužava, pri čemu je obustava rada kina Europa bila prijelomna točka; istovremeno izraz kulturne devastacije prošle vlasti, vođene privatnim interesima, kao i prekid uravnoteženog programskega koncepta nezavisnih kina. Dok je Europa pod vodstvom Zagreb Film Festivala figurirala kao žarište srednjostrujaškog art filma, ostala su kina mogla razvijati specijalizirane sadržaje, sukladno prostornim i kadrovskim kapacitetima. Kratko se činilo da osnovna konstelacija nekoliko istaknutih dionika filmske scene može poslužiti kao temelj kontinuiranom razvoju. No ukidanje centralnog nezavisnog kina rezultiralo je svu krhkost uspostavljenih odnosa, proizašlo iz apstraktne definiranosti i u praksi neimplementiranih kulturnih politika.

Ishodište treba tražiti u održivosti šireg audiovizualnog okružja, čija je efikasnost ovisna o koordiniranim nacionalnim i lokalnim politikama, kao i strategijama Hrvatskog audiovizualnog centra, uključujući izravnu i neizravnu podršku kinoprikazivaštvu. U skladu s Nacionalnim programom promicanja audiovizualnog stvaralaštva 2010. – 2014., HAVC je u suradnji s Ministarstvom kulture sudjelovalo u digitalizaciji nezavisnih kina diljem zemlje, a nakon uspostave infrastrukturne baze, programske obaveze kinoprikazivača trebale su osigurati zastupljenost nekomercijalnog filma u redovitoj distribuciji. Kina su se organizirala u Kino mrežu, što je olakšalo dijeljenje kreiranih programskih cjelina.

— Kino mreža je funkcionalala dobro dok je na njezinom čelu bilo kino Europa iz Zagreba i formatiralo repertoar za čitavu državu – ističe bivši ravnatelj HAVC-a HRVOJE HRIBAR, pod čijim je mandatom došlo do sveobuhvatne digitalizacije. Kasnije se Nacionalni program kinoprikazivaštvo bavi općenitije, nominalno naglašavajući važnost promoviranja kinokulture – posebno u segmentu razvoja publike i filmske pismenosti – ali ne i alatima osiguranja žive djelatnosti, odnosno sprečavanja samovoljnijih praksi.

Kinoprikazivačka aktivnost stješnjena je između infrastrukturnih mogućnosti i razine potpore državne, odnosno lokalne vlasti, koja jednako obuhvaća održavanje i osiguranje dostupnosti sadržaja. Iako su u Zagrebu, naprosto zbog broja publike, problemi najevidentniji, izostanak konzistentnog kinoprograma u adekvatnim uvjetima vidljiv je na svim razinama.

— Gradske uprave su koristile bespovratna sredstva kulturnog proračuna za obnovu dvorana i tehnike, a sad ta kina koriste da

prikazuju korporativni repertoar – poentira Hribar.

Koliko je stanje podložno proizvoljnim odlukama svjedoči kratki historijat zagrebačkog slučaja. Nakon propasti Kinematografa i prenamjene većine kinodvorana, strukovne inicijative potaknule su otvaranje kina Tuškanac, da bi, nakon višegodišnjih prijepora, 2007. Grad otkupio i dvoranu kina Europa. Ta dva mesta činila su repertoarnu okosnicu suvremene nezavisne produkcije i kinotečnih programa. No sve je naprasno prekinuto 2019., kada MILAN BANDIĆ pod krinkom obnove gasi Europu. Dvije je godine ranije sličan potez s dvoranom Tuškanaca osuđen pod pritiskom javnosti, da bi se tada otvorena Kinoteka, najvjerojatnije zamisljena kao ustupak, premetnula u neizostavni faktor. Iz memorije je već skoro pa izbrisana Kultura promjene, koja je djelovala u Studentskom centru i čije je vodstvo smijenjeno pod nesuvlisljim objašnjenjima, što se odrazilo i na revitalizirani MM centar. Sve te relacije opravdavaju zazor od svakog dodatnog smanjenja prostora za kulturu, kao što i objašnjavaju emocionalnu involviranost građana. Okvir vlasti se u međuvremenu promijenio, a naslijedeni zapušteni gradski objekti dodatno su ruinirani zbog prirodnih nepogoda – potresa i ovogodišnjeg nevremena. S jedne je strane cijelova obnova neophodna, na što se godinama upozorava, a s druge je nemoguće ne zapitati se o nužnosti osiguranja alternativnog prostora za neometano odvijanje

kinoprikazivačke djelatnosti. Gradska je vlast na javno savjetovanje odaslala spomenuti Program kulturnog razvoja, koji uključuje goleme infrastrukturne zahvate, obnovu kina, pa i kompleksa nekadašnjeg kina Kalnik. Svemu je trebalo prethoditi privremeno otvaranje kina Europa, no nakon niza oprečnih informacija iz Grada ističu da je ispitivanjem konstrukcije zaključeno da zgrada nije dovoljno stabilna.

— Projekt obnove je tijeku, a prve radove možemo očekivati nakon završetka projektiranja i provedbe postupka javne nabave za radove – tvrde.

Stoga se u vidu novih spoznaja teško oteti dojmu da je do zatvaranja Tuškanca došlo nagle, bez promišljanja konkretnog zamjenskog

Hrvoje Hribar (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

Tatjana Aćimović (Foto: Tomislav Milić/PIXSELL)

prostora. Međutim, prema riječima glavne tajnice Hrvatskog filmskog saveza TATJANE AĆIMOVIĆ, slijed je očekivan.

— Privremeni prekid redovne djelatnosti bio je planiran. O najavljenim radovima sancije zgrade, kao i o činjenici da će kino biti zatvoreno za uporabu, pravovremeno su obavijesteni svi organizatori filmskih festivala i manifestacija do kraja kalendarske godine – navodi Aćimović.

Projekcija završetka oba projekta je 2025. godina, a Grad napominje da je zbog ubrzanja procesa u slučaju Tuškanca pokrenut postupak samoobnove, no tek su u fazi prikupljanja dokumentacije. Iako je nemoguće zanemariti razmjere neuredenosti tijekom proteklih dvadeset godina, činjenica jest da se na neki oblik gradske kulturne strategije čekalo do polovice mandata nove vlasti, a poduzeti koraci ignoriraju daljnje produbljivanje krize kinoprikazivaštva u Zagrebu. Dosadašnja se komunikacija uglavnom svodila na neprecizne, skoro megalomske projekte uz popratna nagadanja o mogućnosti realizacije. Međutim, čini se da problem leži dublje – kako u neprioritetnom tretmanu filma kao neizostavnog aspekta kulture, tako i u izostanku smislene suradnje involviranih aktera prilikom povlačenja fundamentalnih poteza.

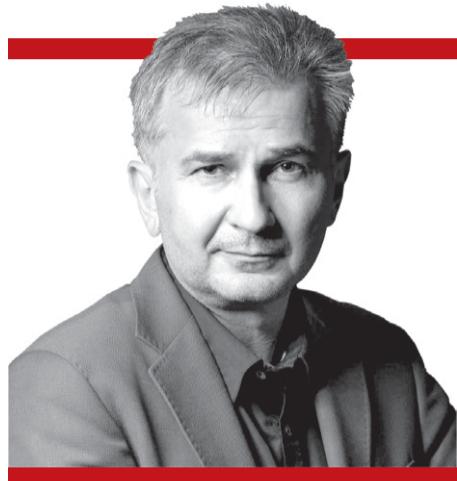
— Naša uloga je da kroz Javni poziv za poticanje komplementarnih djelatnosti osiguramo sredstva za izvršenje programa. Tehnička opremljenost i status kina nisu pod našom inicijom. Ono što kao institucija možemo, pružanje je podrške i poticaja za pronašak čim skorijeg rješenja po pitanju sanacije kina koja trenutno ne mogu biti ili nisu u funkciji – pojašnjavaju nam iz HAVC-a.

KINOTEKA ostaje jedino kino koje programskim konceptom pomiruje aktivnosti onih zatvorenih. Kronični nedostatak recentne nezavisne distribucije donekle pokriva Metropolis. Specijalizirano Dokukino ima možda i najcjelovitiju programsku politiku, ali zbog specifične niše ostaje u pozadini, što ne čudi jer je teško očekivati komplementarno osnaživanje kad ni osnove nisu zagarantirane. Najveće kino, SC, propada uz bok institucija koja njime upravlja, a ironično je da će kino Forum (također pod upravom Studentskog centra) zaživjeti zahvaljujući HFS-u, koji redovnu aktivnost nastavlja u dostupnim dvoranama diljem grada. Decentralizacija kulturne ponude i oživljavanje kvartova izvan centra pritom se događa slučajno – ne kao rezultat osmišljene politike, nego u nedostatku drugih opcija. I tu se plastično očituje sva problematika nevezanog angažmana institucija. Sustavni infrastrukturni iskoraci nužni su uvjet razvijanja svake kulturne, pa i kinoprikazivačke djelatnosti, no ne i posljednja točka, stoga je neodgovorno perpetuirati situaciju za koju je razvidno da je neodrživa. Sve da se radovi realiziraju u planiranom periodu, stagnacija prikazivačke djelatnosti uz nedostatna parcijska rješenja neminovno će rezultirati daljnjim brisanjem filmske kulture na nivou širem od lokalnog. U Zagrebu više ne postoje redovita i obuhvatna distribucija neholivudskog filma, a krivca ne možemo tražiti u nekoliko preostalih kina, nego u tome što odgovorni ne prepoznaju urgentnost situacije. Posljednjih nekoliko godina repertoarna ponuda nije dostatna niti za hobističke potrebe građana, a kamoli razgovor o ikakvom promicanju filmske kulture u svim njenim varijacijama.

— Ideja je državne politike da se audiovizualna sfera u cjelini kolonizira, a nezavisni film zadrži u nekim manjinskim rezervatima – oštrotakljujuće Hribar, a trenutni gradski potezi kao da da to i nehotice podržavaju. ■

TV RAŠETANJE

Povratak klasika

PIŠE Boris Rašeta

U HRT-ovom serijalu *Nulti kadar* prikazan je film 'Kainov znak', koji je impresionirao već uvodnom sekvencom. Crno-bijela slika i dinamična montaža odmah asociraju na francuski novi val. To je mala bravura velikog majstora režije Ivana Hetricha, kojega ljudi više pamte po Kviskoteci nego po sjajnom dramskom opusu

Dobro jutro, Hrvatska, HRT, 2. listopada, 7:12

Urednik HRVOJE IVANKOVIĆ najavio nam je novi HTV-ov serial 'Nulti kadar' u kojemu će biti prikazani uredci dramskog programa Televizije Zagreb od početka šezdesetih do konca osamdesetih godina prošlog stoljeća. Ivanković je otkrio zanimljivu činjenicu o tome zašto su tv drame prikazivane baš ponedjeljkom u osam navečer? Pa zato što su ih glumci izvodili u tv studiju i prenoscene su mahom uživo, a ponedjeljak je bio jedini dan kad su u kazalištima bili slobodni. Režim je bio nenačredni, ali je dramska produkcija bila narodna, dapače, bila je masovna. U shemi JRT-a godišnje su emitirani deseci drama, te su številke danas nedostizne. Od KOVAČIĆA do KRLEŽE svih su važniji nacionalni klasični ekrанизirani, a danas u narodnom režimu cvatu telenovele. Snimke predstava koje ćemo gledati, obnovljene su zahvaljujući trudu i znanju HRT-ovih radnika. Za to im valja odati priznanje, kao i za ideju koja pomalo razbija zabranu povijesnog pamćenja koja - premda nije službeno proglašena - u ovoj zemlji traje već trideset i kusur godina. Smisao je jasan: sve je počelo 1991., to je godina nulta. 'Nulti kadar' pokazat će da je bilo života i nacionalne kulture i prije hadzeza.

Knjazalište, HRT, 2. listopada, 20:15

U dominantno blaziranoj kulturi, koja pljuje i napada kako bi sakrila neznanje i jal, ROBERT KNJAZ jedan je od rijetkih TV stvaralaca koji izaziva oduševljenje, što mu je pošlo za rukom i ovoga puta. U prvoj epizodi Knjazališta odveo je FRANKU BATELIĆ i VEDRANU ČORLUKU u romski NK Parag, pa su njih dvoje skupljali staro željezo, družili se i veselili s malim Romima. Pozitivno, vedro, dinamično, a premijerna je emisija te večeri bila daleko najgledanija u cijelom našem eteru. Reakcije publike su sjajne. Na Indexu je čak 75 posto čitatelja koji su se javili na anketu Knjazalište opisali riječju 'super', što će teško dosegnuti bilo koji drugi autor osim vječnog dječarca hrvatskih televizija - Knjaza.

Gora, HRT, 2. listopada, 21:12

Hrvati opet navalili u šume! Nakon prodora Nijemaca sa 'Gorskim spašavateljima' pa dokumentarnog seriala 'Planine', krenulo je i emitiranje domaćeigrane serije 'Gora'. Radnja se, dakako, vrati oko gorskih spašavatelja, uz samorazumljivu pretpostavku o atraktivnosti okoliša i dramatičnosti fabule. Glavne uloge tumače KRISTIJAN PETELIN, UGO KORANI, SANDRA LONČARIĆ, DINKA VUKOVIĆ, ALEKSANDAR CVJETKOVIĆ, BAR-

BARA NOLA, JASMIN MEKIĆ, LUCIJA RUKAVINA i ROMINA TONKOVIĆ. Odgledali smo prve dvije epizode, malo su ravne - ravna gora! - ali za konačan dojam morat ćemo vidjeti kako će se stvari razviti. Snimljene su 22 epizode, pa sačekajmo.

Nulti kadar: Kainov znak, HRT, 2. listopada, 21:25

Uz eruditnu najavu NENADA POLIMCA prikazan je film 'Kainov znak', koji je impresionirao već uvodnom sekvencom. Crno-bijela slika, dinamična i iznimno atraktivna montaža odmah asociraju na francuski novi val. U jednom kadru vidimo JOVANA LIČINU po kojeg dolazi policija, on leži u pidžami u krevetu, a onda se kadar širi i vidimo da ga kamera zapravo snima u ogledalu na ormaru.

To je mala bravura velikog majstora režije IVANA HETRICA, kojega ljudi više pamte po Kviskoteci nego po sjajnom dramskom opusu. Utoliko je ovo zakašnjeli hommage. Riječ je o psihološkom trileru s elementima socijalne kritike. Komunistički sudac s cirozom jetre (TONKO LONZA) ovisan je o transfuziji, a živi u raskošnoj vili s velikim travnjakom. Iako policija nakon velike pljačke s ubojstvom traga za Viktorom Kosom s nadimkom 'Svileni' (nekim slučajem isti je nosio i dr. VLADIMIR BAKARIĆ, TITOV guverner Hrvatske), glavni je negativac Milan (RADE ŠERBEDŽIJA). On ima rijetku kombinaciju 'krvnih faktora' i jedini može dati krv sucu od kojeg traži da mu da alibi za pljačku, inače će razbojnik biti osuđen na smrt. No ako mu ne da alibi, sudac će i samoga sebe osuditi na smrt jer mu više nitko neće moći dati krv. Antička drama!

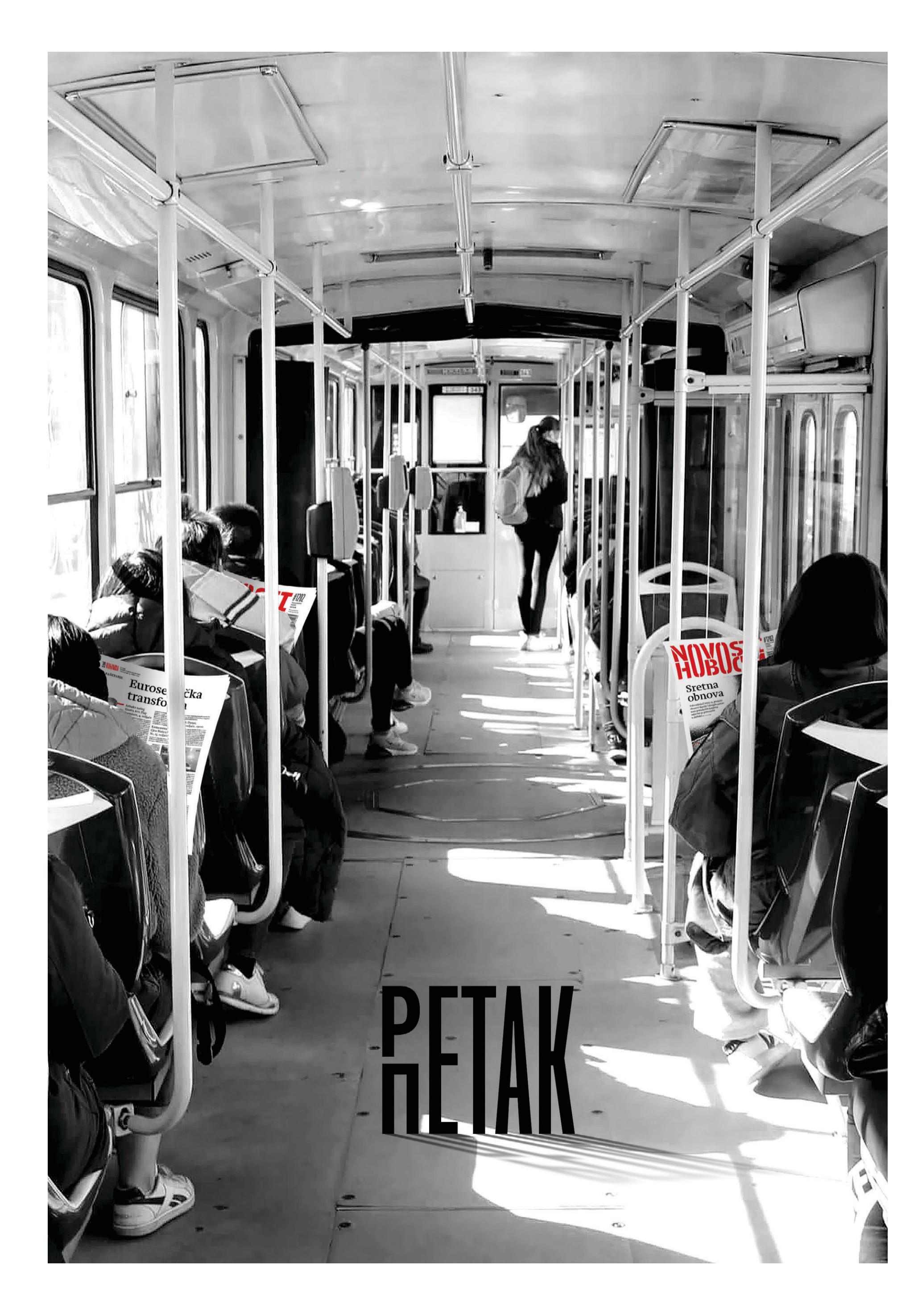
U jednoj sekvenci sudac kaže: 'U javnosti se sve otvoreniye govori o porastu korupcije pa se čak iznosi tvrdnja da je korupcija uzela toliko maha da se ni jedan krupniji posao ne može obaviti bez podmićivanja' -

Hermina Pipinić, Rade Šerbedžija i Tonko Lonza u 'Kainovom znaku' (Foto: Screenshot/HRT)

to je bilo 1970. godine! Pred kraj filma sudac govori: 'Samo vizija čistog poštenog društva može biti zalog mladima za svestrate napore i žrtve, pa i najveće' - te odbija dati alibi razbojniku pa obojica odlaze u smrt. (S takvim je, idealističkim porukama, snimljen i 'Posljednji podvig diverzanta Oblaka', ali je idealizam dibus propao u sudaru sa stvarnošću.) Crni val je bio pretjerivanje, ali je bio istinitiji. (Sudstvo danas 'reformira' ZDRAVKO MAMIC). Glumci su u 'Kainovom znaku' prvorazredni, uz već spomenute tu su i HERMINA PIPINIĆ, IZET HAJDARHODŽIĆ, DRAGAN MILIVOJEVIĆ i BORIVOJ Šembera. Scenarist je FEDOR VIDAS (npr. 'Abeceda straha', 'Martin u oblacima'). Odličan početak seriala, pohvaljujemo ter odlikujemo.

Vijesti, Al Jazeera Balkans, 7. listopada, 15:00

SAŠA ĆERAMILAC izvrsno je uredio i vodio live o novom ratu koji je zadesio planet, a započeo je šokantnim napadom Hamasa na Izrael, u kojem je, kako smo čuli od komentatora Politike BOŠKA JAKŠIĆA, 'Izrael ponižen' i 'šokiran kao nikad dosad', dok je Hamas postigao iznenadenje bez presevana. U zoru su plasirali pet tisuća raket, probili nesavladivu 'Željeznu kupolu', zarobili dosta tenkova i vojnika. Novi je sukob počeo na dan tzv. jomkipurskog rata, kad su Egipt i Sirija napali Izrael, na šabat, dan kad Židovi ne rade. Mossad nije znao ama baš ništa o napadu pa im je reputacija jako narušena. Uravnotežen pristup, bogata slika sa zaraćenih terena, višesatno izvještavanje i komentiranje zasluzuju pohvalu. ■

PETAK

NOVOS

Sretna
obnova